

ΧΟΛΜΠΑΪΝ

ΕΡΑΣΜΟΣ Ο ΕΚ ΡΟΤΤΕΡΔΑΜΗΣ

Μουσειον Λούβρου

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Α'

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1927

ΤΕΥΧΟΣ 11

UGO FOSCOLO

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟ ΚΑΡΑΒΙ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

[Ο Άλκμαϊος χαιρετίζει τὸ καράβι μὲ τὸ ὅποιον οἱ Μοῦσες πηγαίνουν στὴν Ἰταλίαν ἀφοῦ πῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν Κωνσταντινούπολη.]

—«Στὰ χροσᾶ δαρνοστέφανα ποτήρια,
 τώρα τοῦ Βάκχου χύσετε τὰ δῶρα
 καὶ κάμετε σπονδὴ καὶ δεηθῆτε
 ψηλὰ ἀπ' τὸ ὀρθόπρυμα καράβια, ὦ νάρτες,
 τὴ φοινικόδεντρον τιμόντας Ἄηλο
 ποῦναι ἱερὸ νησί, τῆς Λητώσ δῶμα,
 καὶ τὰγαπάει κι' ἡ μάνα τῶν Νεραΐδιον
 καθὼς κ' ὁ δυνατὸς Ἐνοσιγαῖος.

Ἡ ὁργὴ δὲν θὰ ξεσπάσει τῶν κυμάτων
 τριγύρω στὶς βραχόπετρες Κυκλάδες,
 κι' ἡ Νύχτα στὴν πυκνὴ τὴν καταχνιά της
 τίς βολικὲς πνοὲς δὲν θὰ κρατήσῃ
 τῆς αὔρας, δὲν θὰ συγνεφοσκεπάσει
 τὸ φῶς τῆς χαραυγῆς ποῦ τὸ προσμένουν
 σὰν ὀδηγό. Τὴ δέηση θὰ εἰσακούσῃ
 ὁ Φοῖβος στὶς ἀκροκορφὲς τῆς Ἄηλου
 τῆς πρόσχαρης, ὅπου ἔλαιῶνες ἔχει
 καὶ διάφνες ποῦ ἀνεμόσειστες θροοῦνε.

Στὸ πέρασμά σας, τοὺς γαλάζιους δρόμους
 θὰ γαληνέψῃ, τίς πνοὲς τοῦ Αἰόλου
 ὑπάκουες θὰ στείλῃ στὰ πανιά σας,
 γιατί ὅπου ὁ γιὸς τοῦ Αἰᾶ ρίξει τὸ μάτι

φέρνει χαρά. Κι' ὅποιος τιμᾶει τὴ Δῆλο
δοξάζει τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐδῶ πέρα
τῆς Λητώσ εἶναι δῶμα, ποῦ ἐπλαμιόταν
ἐτοιμόγεννη, μάταια σὲ ἀκρογιαλία
καὶ σὲ βουνά. Κ' ἐμπρὸς τῆς τὰ ποτάμια
γρήγορα σὰν τὸν ἄνεμο ξεφεύγαν...

Τὸ βαρὺ τῆς πλευρῆ ποῦ θ' ἀκουμπήσει
νὰ ξεγεννήσει ; Γιὰ τ' Ὀλύμπιο τέκνο
λουτρὸ καὶ λίκνο ποῦ θὲ νάβρει ἢ δόλια ;

Τὸ νησί, ποῦ στὴ θάλασσα τοῦ Ἰκάρου,
ὑπάκουο σὲ κύματα καὶ ἀνέμους
ἀργόπλεε, τὴν ἐδέχτηκε κι' ἄς ἦταν
ἐκεῖ ψηλὰ τῆς Ἥρας ἢ φοβέρα
ποῦ κρυφοπαραμόνευε στὰ οὐράνια.

Εἶναι ἢ Δῆλος τοῦ Φοῖβου ἀγαπημένη
καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, γιὰ τοῦτο στέκει
ἀσάλεφτη καὶ σεβαστὴ κι' αἰώνια
κ' εἶναι ἀπὸ τὰ νησιά τᾶλλα πλιὸ πλούσια.
Σὰν στεφάνι οἱ ἀδερφές τῆς γύρω στέκουν.

Στὰ χρυσᾶ δαφνοστέφανα ποτήρια
τόρα τοῦ Βάκχου χύσετε τὰ δῶρα,
καὶ κάμετε σπονδὴ καὶ δεηθῆτε
ψηλὰ ἀπ' τὰ ὀρθόπρυμνα καράβια, ὧ νάφτες,
τὴ φοινικόδεντρο τιμόντας Δῆλο».

Ἔτσι ὁ Ἀλκαῖος μὲ τοῦτο τὸ τραγοῦδι
τοὺς Τρίτωνες ἔκαμε νὰ ἤσυχάσουν
καὶ τοὺς ἄστατους ὀδηγοὺς ἀνέμους.
Καὶ στὸ Αἰγαῖον ἔπλεε τὸ καράβι
πρὸς τὰ Τυρρηνικὰ νερά, ζητόντας
τὴν Ἰταλία, στὴ χώρα τῆς Τοσκάνας
ἐκεῖ νὰ πάει τὶς Μοῦσες νὰ σωθοῦνε
ἀπὸ τὴν προσβολὴ τοῦ ἄγριου τοῦ Ἀράπη¹
κι' ἀπ' τὰ σπαθιά κι' ἀπ' τὴ φωτιά ἀκόμη
ἀπὸ τοὺς νέους θεοὺς² κι' ἀπ' τὸ νέο κράτος³
Ὅταν μὲ ὄρμη Ταρταρικῶν ἀλόγων⁴
ἐνάντια στὴν ἀδύναμη Ἑλλάδα
ὁ Ἄρης ξαπόλυσεν ὄργη πολέμου,

(1) Ἐννοεῖ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης (29 Μαΐου 1453).

(2) Τὸ Μωαμεθανισμὸ ποῦ ἦταν ἡ θρησκεία τῶν κατακτητῶν.

(3) Ἡ Τουρκοκρατία ποῦ ἐγκαθιδρύθηκε ὕστερ' ἀπὸ τὴν κατάλυση τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

(4) Τοὺς παρακάτω στίχους ἀργότερα ὁ Φώσκολος τοὺς ἀφαίρεσε ἀπὸ ἐδῶ, καὶ τοὺς ἐτοποθέτησε στὸ ἔργο του «οἱ Χάριτες» (ὕμνος 2, στίχ. 180—186).

καὶ τὸ στεφάνι χάρισε τῆς νίκης
στὴ βάσβαρη φυλὴ τῶν Ὀσμανλῆνων,
ἀνθίσε τότε τῶν Μουσῶν ὁ κῆπος⁵
στὴν Ἰταλία, κ' ἐδῶ ἦρθαν οἱ τεχνίτες
νὰ κρύψουν τὴν εὐλογητὴ κυψέλη
ποῦ τὸ χρυσὸ τῆς μέλι μᾶς χαρίζει.

Τέτοια ἐγδίκησην ἤθελε νὰ ρίξει
ἢ παντοδύναμη κ' αἰώνια Μοῖρα
στῶν Κομνηνῶν ἀπάνω τὸ κεφάλι
γιὰ τὶς νίκες τῆς Ρώμης, γιὰ τὸ χρέος
τῆς Ἀσίας, καὶ γιὰ τὶς θεοὺς τοὺς πρώτους
ἄλλαξε μὲ νέα πίστη ὁ Κωνσταντῖνος.⁶

Στοῦ Ἄθω τὴν πλιὸ ψηλὴ κορφὴν ἀνέβη
ὁ ὀδηγὸς⁷ κι' ἀπὸ κεῖ πάνω θεωροῦσε
τὴ στεριά, τὰ νησιά, τὸ πλατὺ κύμα,
γιατὶ ἔγερνε στοῦ ὀρίζοντα τὴν ἄκρη
ἢ Ἐκάτη, ὅλη φωτοπεριχυμένη.

Τὸ σπαθί του καὶ τὰ ὄπλα ἀντιχτυποῦσαν
λαμποκοπόντας στοὺς Ἰσκιους τῆς νύχτας,
κι' ἀπὸ τὴν περικεφαλαία στοὺς ὤμους
ἐσάλευε πυρόξανθο τὸ κύμα
τῆς ἀλογίας χαιτίης ποῦ εἶχε πάρει
στὴ μάχη νικητῆς, κι' ἀναδευόταν
μαῦρο τάνεμοσάλεφτο λοφίο
κ' ἢ χλαμύδα κυμάτιζε στὴν αὔρα.

Ἀπὸ μικρὸς στοὺς μητρικοὺς μου λόφους⁸
ἐλάτρευε τὴ θεῖαν Ἀφροδίτη.⁹
Ζάκυνθο, χαῖρε. Στὶς ἄκτεις τοῦ Ἄδρια,¹⁰

(5) Ἐννοεῖ ὁ ποιητὴς ὅτι οἱ Ἕλληνες πρόσφυγες ἐπῆγαν τὶς Μοῦσες καὶ τὸν πολιτισμὸ στὴν Ἰταλία, ἀφίγοντας τὴν Ἑλλάδα ποῦ τὴν τυραννοῦσεν ὁ Τοῦρκος. Στὶς Χάριτες (ὕμνος 2, στίχ. 176—179) γράφει : Μάταια ὁ Ὑμητὸς (δηλ. ἡ Ἑλλάδα) τὶς ξανακράζει ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποῦ, πετόντας οἱ μακάριες στὸ Αἰγαῖο πέλαγο, ἀκολούθησαν τὸν Ἑλικῶνιο χορὸ, ὑπάκουες στὸ τραγοῦδι τοῦ ἐξόριστου Ἀπόλλωνα».

(6) Στὰ 313 ὁ Κωνσταντῖνος ἀναγνώρισε γιὰ θρησκεία τοῦ κράτους τὸν χριστιανισμὸν ἀντὶ τῆς εἰδωλολατρείας.

(7) Ἐννοεῖ τὸν Ἀλκαῖο.

(8) Καὶ τὸ μέρος αὐτὸ γιὰ τὴ Ζάκυνθο, ἀργότερα, ὁ Φώσκολος τὸ ἔβαλε στὸν πρῶτον ὕμνον τῶν Χάριτων (στίχ. 46—65). Ὅταν τὸ πρωτόγραψε, τὸ ἔστειλε, μαζὶ μ' ἓνα ἀντίτυπο τῶν Τάφων, στὸ Λευκάδιο φίλο του καὶ τραγικὸ ποιητὴ Ἰωάννη Ζαμπέλιον, μὲ τὴν ἀφιέρωσι : A te, Zambelli mio. Versi estratti da un carne lirico intitolato Alceo». Ἀλκαῖος ἦταν ὁ πρῶτος τίτλος τοῦ ὕμνου τούτου ποῦ ἔμεινε ἀτελείωτος καὶ δημοσιεύθηκε ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ.

(9) Ἐλάτρευε τὴν Ἀφροδίτη ποῦ μὲ τὸ πρῶτο χαμόγελό της ἐγονιμοποίησε τὸ νησί, καθὼς λέγει στὸ σονέττο του πρὸς τὴ Ζάκυνθο. Ἐδῶ ἔννοεῖ πῶς ἀπὸ τότε αἰσθάνθηκε τὴ δύναμη ποῦ ἔχει ἢ ὁμορφιά τῆς φύσης, καὶ ἀγάπησε τὴ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

(10) Ὁ Φώσκολος γράφει απtenogee prode, καὶ ἔννοεῖ τὴ Βενετία ποῦ τὴν ὀνόμαζαν ἔτσι ἐπειδὴ καθὼς ἀναφέρει κάποια ἑλληνορωμαϊκὴ παράδοση, ὁ Ἀντήνορας, βασιλεὺς τῆς Θράκης, σύμμαχος τῶν Τρώων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀφου ἔπεσεν ἢ Ἰρῶα, ἐπῆγε στὴν Ἰταλία καὶ ἴδρυσεν πόλην στὸ μέρος ποῦ βρῖσκεται σήμερα ἢ Πάδοβα.

στὴ στεγνὴ κατοικία τῶν Ἐφεστίων
θεῶν καὶ τῶν προγόνων μου, θ' ἀφήσω
τὰ τραγοῦδια μου καὶ τὰ κόκκαλά μου.
Καὶ σ' ἔσέ μοναχὰ τοὺς στοχασμούς μου.
Γιατὶ ὅποιος τὴν πατρίδα του ξεχάσει
μήτε στὰ θεῖα δὲν ὀμιλεῖ μὲ σέβας.
Ζάκυνθος, ἱερὴ χώρα. Στους λάφους
ἦσαν ναοί, καὶ στὰ Ἰσκιερά της δάση
ἢ λατρεία τῆς Ἀρτεμης καὶ οἱ ἔμνοι, ¹¹
στὸν ἔνοχο Λαιομέδοντα πρὶν μάθει
ὁ Ποσειδῶνας στὸ Ἴλιο πῶς νὰ στήση
τοὺς φημισμένους πύργους τοῦ πολέμου:
Ἡ Ζάκυνθος εἶν' ὁμορφη. Τῆς δίνου
θησαυροὺς μύριους τ' Ἀγγλικά καράβια,
κι' ἀπὸ ψηλὰ τῆς στέλνει ὁ αἰώνιος ἥλιος
τὶς ζωογόνες ἀχτίδες του. Κι' ὁ Δίας
τὰ διάφανα σύγνερα τῆς χαρίζει.
Κ' ἔχει τοὺς πυκνοφύτετους ἐλαιῶνες,
τοὺς ἀμπελόφυτους τοῦ Βάχου κάμπους,
καὶ τὴν ὑγεία τὴ ρόδινη σκορπίζει
αὔρα γλυκεῖα ποῦ μρωμένη πνέει
ἀπὸ κήπους ἀνθῶν κ' αἰώνιων κέδρων. ¹²

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

(11) Ἡ Ζάκυνθος, κατὰ τὸν Πλίνιον, ἦτο φημισμένη γιὰ τὴ λατρεία τῆς Ἀρτεμης, δυὸ αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, στὸν ὅποιον τιμωρήθηκεν ἡ κακοπιστία τοῦ Λαιομέδοντα ποῦ ἐπρόδωσε τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ποσειδῶνα, ἐνῶ τοῦ εἶχαν ὀχυρώσει μὲ ἱερὰ τεῖχη τὸ βασιλεῖό του.

(12) Ὁ Φύσικος ἀρχίζει τὸ ποίημά του μὲ τὸ καρὰβι ποῦ πηγαίνει τὶς ἐξοριστὲς Μοῦσες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἰταλία, καὶ τὸ τελειώνει μ' ἕνα ἐγκώμιον εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἄν ἐξοῦσε σήμερὰ θὰ μπορούσε νὰ τὸ κλείσει μὲ τὴν ἐπιστροφή ἀπὸ τὴν Ἰταλία εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ζάκυνθον τοῦ ἴδιου καρὰβιοῦ ποῦ ξανάφερε πίσω, ὕστερ' ἀπὸ τόσους αἰῶνες ξενητίας καὶ σιγῆς, τὶς ἑλληνίδες Μοῦσες κι' ἀντιλόγησε τὸ τραγοῦδι τῶν στοῖς μεγαλόπνοους στίχους τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Κάλβου, ποῦ τοὺς ἐγγνώρισε καὶ τοὺς δυὸ ὁ Φύσικος, ὅσο κι' ἂν δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ προμαντέψει ἀπὸ τότε τὴ σημασία τῶν. Μ.Σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΡΟΥΜΠΕΝΣ

Στὴν Ἀμβέρσα πανηγυρίζουν μ' ἐνθουσιασμὸ αὐτὲς τὶς ἡμέρες τὰ 350 χρόνια ποῦ πέρασαν ἀπ' τὴ γέννηση τοῦ Ροῦμπενς.

Στὶς σημειώσεις μου ἀπὸ τὰ Μουσεία τῆς Εὐρώπης εἶχα κάποιε προσπαθήσει νὰ ἐκφράσω τὴν ζωγραφικὴν μου ἐντύπωση ἀπ' τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Φλαμανδοῦ ξεγνῶντας γιὰ μιὰ στιγμή πῶς ὑπάρχουν βιβλία καὶ ξένες ἐντυπώσεις. Μεταφέρω ἀπὸ τὴ σημειωματολόγιό μου αὐτὴ τὴν ἐντύπωση γραμμὴν ὅπως κι' ἄλλες μέσα εἰς τὰ Μουσεία.

Ποιὰ ἀπροσπάθητη καὶ ἀκοπή δημιουργία! Ὁ μοναδικὸς αὐτὸς ἐργάτης—δυὸ χιλιάδες πίνακες—ἐκρυψε τὸ μὶθρο του ὅπως οἱ μεγάλοι δημιουργοί. Κατόρθωσε νὰ μὴ βλέπωμε στὴν τεράστια ποσότητα τῆς παραγωγῆς του παρὰ μόνον ἕνα ἄρχοντα, ἕνα διπλωμάτη τῆς ἐποχῆς του, ἕνα ξένο τῶν βασιλέων κι' ἕνα χαρούμενο ἄνθρωπο.

Ἄν εἶνε φιλόσοφος. Μὰ εἶνε ὁ λυρικὸς τῆς ζωῆς. Ἡ ζωγραφικὴ του δοξάζει μόνον τὸν δρατὸν ἥλιο. Τὸ νοητὸ τὸν ἀφῆκε στους Φλωρεντιανούς καὶ στὸ Ρέμπραντ. Ἐδόξασε τὴ ζωὴ σὲ μιὰ ὑλιστικὴ ράτσα, στους Φλαμανδοὺς του. Ἀπὸ τὴ βαρειὰν αὐτὴ ἀνθρώπινη μάζα πῆρε κι' ἔδειξε τὸ φυσικὸ της θέλημα—τὸ ἄσπρο δέσμα. Τὴν ἐκίνησε σὰ σκόνη, σὰ νεφέλη διαπερασμένη ἀπὸ φῶς. Οἱ κόκκινες σκιές του, οἱ πύρινοι φωτισμοὶ του προφητεύουν τὸν ὑπαιθρισμὸ στὴ ζωγραφικὴ αἰῶνες προτιήτερα ἀπὸ τὴν ὥρα του. Τὰ γυμνά του εἶνε ὁ ἥλιος. Ποτὲ βρέφη δὲν ἔχουν διαπεραστῆ ἀπὸ τέτοιο φῶς, δὲν ἔχει ζήσει μὲ κραδασμὸ ἢ σάρκα τῶν στὴν ἀτμόσφαιρα. Ὅλες οἱ ἀγνὲς μορφὲς ποῦ ἔδωκαν οἱ ζωγράφοι στὸν ἔρωτα, ζωγραφίζοντάς τον ἢ παιδί ἢ ἄγγελο, δὲν εἶνε παρὰ ψυχρὲς ἀφαιρέσεις μπροστὰ στὸν ἔρωτα τοῦ Ροῦμπενς (Πινακοθήκη τοῦ Μονάχου).

Σάρκα! Ζωή! Πραγματικότης! Ὑλη! Τέτοια εἶνε ἡ φρικιαστικὴ γύμνα τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ μὲ τὶς τριανταφυλλένες του, τὶς μενεξεδένιες σκιές. Εἶναι ὁ αἰσθησιακώτερος ἔρωτας—ἡ ἀλήθεια! Ζῆ, αἰσθάνεται καὶ πυρωμένος ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς αἰσθήσεως ἀνυψώνεται ὡς τὸ ὄνειρο.

Ὁ κόσμος ποῦ τὸν ζοῦμε, ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἀνακαλύπτουμε ὅταν ψηλαφοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας δὲν βοήθῃαν ποτὲ τέτοιον ἐξαισιον ἐρημνευτῆ. Μέσα εἰς χιλιάδες τῶν ἔργων του τρία πρόσωπα ἔχει ὁ Ροῦμπενς: τὸν ἄνθρωπο, τὴν ἐνέργεια, τὸν ἥλιο. Τὰ ἠθικὰ θέματα, ὁ μῦθος, ἡ ἀγάπη, τὸ πνεῦμα, ἡ πίστη, δὲν ὑπάρχουν γι' αὐτὸν παρὰ μόνον ὅταν γίνονται ἀφορμὲς κινήσεων τῆς τρελλῆς σανσουαλιστικῆς του φαντασίας. Ἐἶτε τὴν ἁγία Μαρία ζωγραφίζει εἶτε τὴ Μαρία τῶν Μεδίκων εἶνε καὶ τὰ δυὸ ἀφορμὴ γιὰ νὰ δείξῃ τὸν ὕλισμό του καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἱκανοποίησίν του ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Παντοῦ λουλουδένια, ζωντανή, ἀνατριχιασμένη, πολυτάραχη σάρκα. Παντοῦ ἐπιδερμίδες ποῦ διηγούνται συνταραχτικὲς θωπεῖες. Παντοῦ ἄντα ποῦ κράζουν τὴν δομὴ τοῦ ζεστοῦ αἵματός των στὸν ἄερα. Παντοῦ ὑφάσματα ποῦ ροφθοῦν μὲ δάψα τὸν ἥλιο κι' ἀφίνουν γλυκεῖες ἀνταύγειες ἢ πυρκαγιὰς χρωμάτων. Τὰ ἐνστικτικὰ καὶ τὰ πάθη ποῦ ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὰ ὑποχθόνια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πέρνουν εἰς τὰ ἔργα του μορφὲς σκύλων, γάτων, λιονταριῶν, τεράτων, γυναικῶν! Κίνηση χωρὶς σταμάτημα. Στροβιλλίσματα γυμνῶν. Ἡ «Δευτέρα Παρουσία» του (Μουσεῖο τοῦ Μονάχου) εἶνε δυὸ κολῶνες ἀνθρώπων σωμάτων μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς. Σώματα ἀνεβαίνουν, σώματα κεραυνώνονται καὶ πέφτουν, ὄρμες ὑψώνονται, ἀρετὲς γκρεμίζονται, ἐνῶ στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ πί-

νακος γιὰ νὰ παρηγορήσῃ ὁ Ροῦμπενς τὴν ἠθικὴ καὶ τὴν ἐλπίδα — ἢ μήπως γιὰ νὰ πλάσῃ νέες μορφές ποῦ τοῦ χρειάστηκαν; — οἱ ἐνάρετοι πλέουν σὲ μακάριον αἰθέρα κι' ὁ Χριστὸς λαμποκοπάει μέσα σὲ ἀστρόκοσμοις.

Εἶνε σχεδὸν τρακόσια χρόνια ποῦ ἔπλεσεν ἀπὸ τὰ χέρια του ἡ παλέττα. Κι' αὐτὴ τὴ στιγμή τὰ ζωγραφήματά του μένουν μὲ τὴ λαμπρότητα ποῦ τοὺς εἶχε δώσει. Νομίζεις πῶς χτὲς πῆγαν ἀπ' τὸ ἐργαστήρι του στὰ Μουσεῖα. Τόσο σταθερὴ ἦταν ἡ τέχνη του. Εἶχε τὴν ἐπιστήμη στὴν παλέττα ὅπως εἶχε τὴ φρεσκάδα στὴν ὄραση καὶ τὸ αὐθόρμητο στὴ σύνθεση. Ὁ χρόνος δὲν τὸν ἐβγάλε ἀπατημένο. Εἶνε ζωγράφοι σπουδαῖοι τοῦ χρώματος ποῦ τὰ ἔργα τους ἔσκασαν καὶ μαύρισαν ἔπειτα ἀπὸ πενήντα χρόνια. Στοῦ Ροῦμπενς τὰ ἔργα — ἐκτὸς ἀπὸ σπάνιες ἔξαιρέσεις — δὲ βλέπομε πληγὲς καὶ ρυτίδες. Σήμερα διατηροῦνται λαμπρὰ καθὼς τὸ πλυμένο κλαρὶ στὸν ἥλιο. Ἡ ἀγάπη του πρὸς τὰ φωτεινὰ χρώματα, ἡ λατρεία του στὴν ἀτμόσφαιρα, ἡ πινελιά του ποῦ σὲ κάθε σημεῖο ἐπινοεῖ καὶ βρίσκει λύσεις σὲ προβλήματα, ποῦ εἶνε ὄλη ἀνεση, εὐτυχία, ὑγεία, ἡ κατακάθαρη τεχνικὴ του ἔκαμαν τὰ ἔργα του ν' ἀντικρύζει ἀτάραχο τὸν καιρὸ καὶ τὰ κλίματα. Ἡ μεγαλοφυΐα του βρῆκε ἀμέσως ὅ,τι τῆς χρειάζοταν γὰ ἐκδηλωθῆ. Κόσμο καλλίτερο δὲν ἔκαμε. Ἐδόξασε ὅμως τοῦτον ποῦ κατοικοῦμε. Τοῦ ἔλειψε τὸ καθαρὸ διανοητικὸ στοιχεῖο ποῦ δίνει στὸν πίνακα τὴν εἰκόνα μιᾶς θείας τάξεως, ἡ γραμμὴ ποῦ ὑπηρετεῖ τὴ σκέψη καὶ τὸ ὄνειρο. Αὐτὸς μίλησε μόνον μὲ τὴν κίνηση καὶ μὲ τὴ δύναμη, ζωγραφίζοντας τὸν κραδασμὸ τῆς ὕλης, τὴν αἰώνια ἐνέργεια καὶ τὴ μεταμόρφωση. Ὅλο τὸ θέμα του εἶνε ἡ περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπου γυμνοῦ στὸ φῶς. Καὶ στὴν κορυφὴ ἀκόμα τοῦ Γολγοθᾶ ἀναιβασμένο τὸ φλαμανδικὸ γυμνὸ του δὲ χάνει τὴν πυράδα του καὶ τὸ χρῶμα του. Ἀκόμα κι' ὁ πόνοσ του εἶνε σὰν εὐτυχία. Μιὰ γλυκεῖα ζωὴ καθημερινῆς εὐτυχίας φέγγει στὰ μάτια

τῶν γυναικῶν του. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἡρωές του δὲ βασανίζεται. Κανένας δὲ συλλογιέται καὶ κανένας δὲ στερεῖται. Ὅλοι ἔχουν πάρει ἀπ' τὴν ἀπέραντη αἰσθησιακὴ χαρὰ του ποῦ τὴν ἐμοίρασε μὲ βασιλικὴ γενναιοδωρία στὶς ἀλληγορίες του καὶ στοὺς ἀχθοφόρους του, στὶς βασίλισσές του καὶ στοὺς ἀγίους του, στὰ μάτια, στὰ μαλλιά, στὰ μπράτσα, στοὺς λαιμούς, στὰ χέρια τῶν γυναικῶν, στὰ ἐξαισία χέρια τῆς γυμνῆς Μαγδαληνῆς του ποῦ τὰ σταυρώνει μπροστὰ στὸ Χριστὸ γιὰ νὰ κρύψει τὴ φλαμανδικὴ πλημμύρα τῶν ἄσπρων κόρφων τῆς.

Ἐξέφρασεν ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἠθικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἰδέες — μόνον ὅταν σταμάτησε τὴ φρενιασμένη του κίνηση. Εἶνε τὸ ξεκούρασμά του. Ξεκουράστηκε κάποτε. Ὁνειρεύτηκε κι' ὁ Ροῦμπενς! Ἐνῶ γιὰ τὰ μάτια τοῦ διακοσμητοῦ αὐτοῦ ὁ κόσμος εἶνε τὸ πῦρ τοῦ Ἡράκλειτου ποῦ ἀνάβει καὶ σβύνει, ἐνῶ ἡ φαντασία του οἶχνει κόσμους σὲ δαιμόνια κίνηση, ἔξαφνα τὸ πινέλο του γίνεται ἀπαλὸ καὶ ἡσυχό. Στὶς σπάνιες αὐτὲς στιγμὲς — διαλείμματα — τὸ ὑλιστικὸ του πινέλο καταδέχεται νὰ χαϊδέψῃ τὰ ἰδεώδη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τὴν καλωσύνη, τὴν ἀγιότητα. Τότε δημιουργεῖ τὶς μακάριες ἀπαλότητές του, ὅπως ὁ Χριστὸς κι' ἡ Μαγδαληνῆ, τὸ ὠραιότερο θρησκευτικὸ του ἔργο, πορτραῖτα, ὅπως ὁ ἑαυτὸς του μὲ τὴν πρώτη του γυναῖκα Ἰσαβέλλα Μπράντ — ἔργο σκιερὸ, ἀντιρουμπενισκὸ! καὶ πάλι ὠραῖο — καὶ συνθέσεις ὅπως ἡ θαυμαστὴ ἀρμονία ποὺ λέγεται «γέννηση τοῦ Λουδοβίκου» 13ου στὸ Φοντανεμπλώ. Πῶς ὁ παροξυστὴς κι' ὁ αἰσθησιαστὴς τῆς Κερμέσσ τοῦ Λούβρου, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀποθῆωσε τὸ ἀνθρώπινον κτήνος, μπορεῖ καὶ φτάνει σὲ τέτοια μακαριότητα; Γιατὶ δὲν τοῦ ἔλειψε τίποτε. Ἐξουσίασεν ὀλόκληρη τὴ ζωγραφικὴ. Τί τόνοι! τί χλιδὴ! Τί ὀρχήστρα μὲρφῶν καὶ χρωμάτων! Τί σαλπίσματα!

Εἶνε ἀπὸ τοὺς λίγους στὸν κόσμον ποὺ μίλησαν καθ'αυτὸ τὴ γλῶσσα τῆς ζωγραφικῆς — ἂν δὲν εἶνε ὁ ἕνας καὶ μοναδικός.

ΖΑΧ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ο ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

Ἄν τὸ ποιητικὸν του ἔργον, ἂν ἡ φιλολογικὴ του δρᾶσις δικαίως τάσσουν τὸν Οὐγον Φώσκολον μεταξὺ τῶν μεγαλειτέρων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας, ἡ ζωὴ του, ἡ ἀτομικὴ δρᾶσις του, αἱ ἐπιστολαὶ του, ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν ἠγάπησεν ὀλιγώτερον τὴν «μητρικὴν πατρίδα» του, ὅπως ὁ ἴδιος ἀπεκάλει τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅτι μέσα εἰς τὴν καρδίαν του εἶχον φωλιάσῃ δύο αἰσθητήματα ἐξ Ἰσου δυνατὰ καὶ ὑψηλὰ ἀγάπης πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὴν Ἰταλίαν, πρὸς τὴν πρώτην ὡς πρὸς τὴν γενέτειραν, πρὸς τὴν ἑτέραν ὡς πρὸς τὴν κατ' ἐκλογὴν καὶ ἐκ καταγωγῆς δευτέραν πατρίδα.

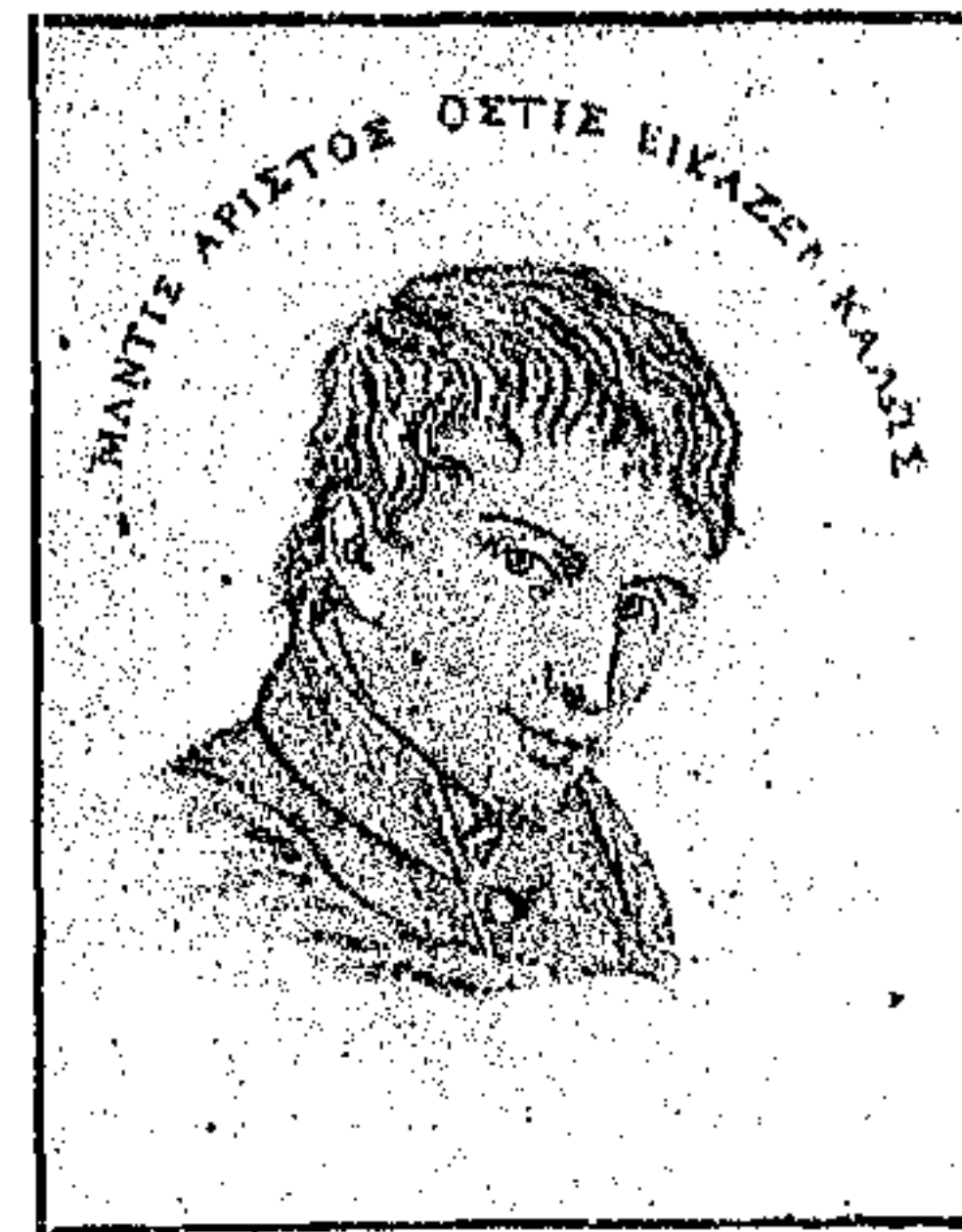
Τὸ συμπέρασμα ταῦτο ἐξάγει κανεὶς ἀπὸ τὴν μελέτην ὅλου τοῦ ἔργου, καὶ ἰδίως τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Φώσκολου. Ἐξ αὐτῆς κατανοεῖ ὅτι αἱ δύο πατρίδες κατεῖχον ἐξ Ἰσου τὴν καρδίαν του, καὶ ὅτι δυσκόλως θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἶπῃ ποῖαν ἠγάπα περισσότερον. Καὶ τοῦτο

εἶνε πολὺ φυσικόν. Διότι ἂν εἰς τὴν Ζάκυνθον εἶδε τὸ φῶς καὶ ἂν εἰς τὴν ὠραίαν τοῦ Ἴονιου νήσον ἐπέρασε τὰ παιδικὰ του χρόνια, εἰς τὴν Ἰταλίαν ὅμως ὀφείλει τὴν φιλολαγικὴν του δόξαν, τοὺς ἔρωτάς του, τὰ ὠραιότερα χρόνια τοῦ πολυταράχου βίου του. Μεταξὺ τῶν ποικίλων τούτων ἀναμνήσεων ταλαντευόμενος, κατὰ τὰ δυστυχημένα χρόνια τῆς

εἰς Λονδῖνον ἐξορίας του, ὁ Φώσκολος ὅτε μὲν ἐπεθύμει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ νὰ εὕρῃ ἐκεῖ τάφον, ὅτε δὲ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν γαλήνην τῆς Ζακύνθου του, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, καὶ νὰ ζῆσῃ τὰς τελευταίας ἡμέρας του μεταξὺ οἰκείων καὶ συμπολιτῶν. Κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα περίοδον τοῦ βίου του εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ τὴν ἔρμονον σκέψιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Διότι εἶνε φυσικόν εἰς κάθε ἀνθρώπον κλίνοντα πρὸς τὸ γῆρας, νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν τῆς γενέτειρας. Καὶ ὁ Φώσκολος δὲν διέφυγε τὸ γενικόν αὐτὸ ἀνθρώπινον — καὶ ἰδιαιτέρως Ζακυνθικόν — κίσθημα.

Ἀναμφιβόλως εἰς τὸ Λονδῖνον, ἐν μέσῳ τῆς ὀμίχλης καὶ τῆς αἰωνίας βροχῆς, πάσχωσαν κατὰ τὰ τελευταῖα του ἔτη ὁ ποιητὴς τῶν «Τάφων» μὲ πόνον θὰ ἀνεπόλει τὸν αἰώνιον ἥλιον τῆς Ζακύνθου καὶ τὴ νησὶ τὸ ὁποῖον εἶχε «πάντοτε μέσα εἰς τὴν

καρδίαν του», ὅπως ἔγραφε πρὸς φίλον του κατὰ τὸ 1808. Πρὸς τὸν περιηγητὴν καὶ ἱστορικὸν Βαρθόλδου ἔγραψε κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος: «Ὅσον διατηρῶ τὴν μνήμην, οὐδέποτε θὰ λησμονήσω ὅτι ἐγεννήθην ἀπὸ μητέρα Ἑλληνίδα, ὅτι ἐβύζαξα τὸ γάλα Ἑλληνίδος τραφεῦ καὶ ὅτι εἶδα τὴν πρώτην ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου εἰς τὴν διαυγῆ καὶ δασύ-

ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

Ἀπὸ τὴν προμνηστικὴν τοῦ βιβλίου DIDYMI OLERICI PROPHETAE MINIMI (Ζυρίχη, 1815).

δη Ζακύνθιον, ἡ ὁποία ἀντιγρῆ ἀκόμη ἀπὸ τοὺς στίχους μὲ τοὺς ὑποτίτλους ὁ Ὀμήρου καὶ ὁ Θεόκριτος τῆς ὑμνήσαν».

Ὁπου δὴποτε καὶ ἐν εὐρίσκειτο, εἰς στιγμή μὰς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας, ὁ Φώσκολος ἐπιδιώκει τὴν συντροφίαν Ζακύνθιον. Πτωχὸς εἰς τὴν Βενετιανὴν συναναστρέφεται μὲ Ζακύνθιον καὶ ἄλλους Ἕλληνας. Ὁ πρῶτος ἔρωσ τοῦ ἦτο μίαν Κερκυραία, ἡ Ἰσαβέλλα Θεοτόκη Ἀλμπρίτση, ἡ ὁποία «πρώτη τὸν ἐμύησεν εἰς τὰ μυστικά τοῦ ἔρωτος» κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ἴδιου ποιητοῦ. Εἰς τὴν Παβίαν, ὅπου ἦτο καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ἡ μόνη συντροφία τοῦ ἦσαν οἱ Ἕλληνας φοιτηταὶ μὲ τοὺς ὁποίους διήρχετο τὸ βράδι του. Οὐδέποτε ἔπαυσε ἀλληλογράφων μὲ τοὺς ἐν Ζακύνθῳ συγγενεῖς του, ἀκόμη καὶ τοὺς μακρυτέρους, καὶ αἱ πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολαὶ του εἶνε γεμάται λυρῶν διὰ τὴν πατρίδα. Ὅσάκις συνήντα εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ ὄριζαντος, ὅπου τὸν ἔρριψεν ἡ περιπετειώδης ζωὴ του, ἕνα Ζακύνθιον, τὸν περιποιεῖτο, τὸν ἐβοήθει ἠθικῶς καὶ τὸν ἔκαμνε φίλον ἀχώριστον. Ἦτο εὐτυχὴς διότι ὁ συγγενὴς του Βούλτσος τοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὸν υἱὸν του Στέφανον, σπουδάζοντα τότε εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του, ἔχουσε δὲ πικρὰ δάκρυα ὅταν ὁ νέος οὗτος ἀπέθανε πρόωρος.

Πρὸς τὸν συγγενὴ του Κούρτσολαν ἔγραψεν ὅτι δὲν λησμονεῖ τὰς συμβουλὰς τὰς ὁποίας ὁ πατήρ του τοῦ ἔδιδε καὶ προσθέτει:

«Ποτὲ δὲν ξαναδιαβάζω τὸν Ὀμηρον χωρὶς νὰ θυμηθῶ ὅτι ἤκουσα ἕνα βράδι τὸν πατέρα σου, μὲ παιθητικὴν ἀπόλαυσιν καὶ διὰ πρώτην φοράν, νὰ διηγῆται τοὺς σοφοὺς μύθους τῆς Ὀδυσσεύς καὶ τὰ ταξείδια καὶ τὴν φρόνησιν τοῦ Ὀδυσσεύς».

Πρὸς τὸν φίλον του Μιχαὴλ Τσιτσιλιάνην μὲ παράπονον γράφει τὸ 1813: «Δὲν εἶνε βέβαιον ἂν θὰ κατορθώσω ποτὲ νὰ διαβῶ τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἔλθω εἰς τὴν Ζακύνθον διὰ νὰ τραγουδήσω τοὺς στίχους ποὺ ἔγραψα καὶ γράφω εἰς ὕμνον τῆς».

Καὶ πράγματι, μεταξὺ τῶν ὠραιότερων καὶ παιθητικωτέρων ποιημάτων του εἶνε ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ψάλλει τὴν γενέτειραν νῆσον. Εἰς τὰς «Χάριτας» ἀφιερώνει τοὺς ἀκολούθους στίχους (κατὰ τὴν θαυμασίαν μετάφρασιν τοῦ Στεφ. Μαρτζώκη):

Χαῖρε, γλυκεῖά μου Ζακύνθον. Εἰς τοῦ Ἀδρία
[τὲς ὄχθες,
τῶν ἐφρεσίων μου Θεῶν, ἐκεῖ ποῖ οἱ πρόγονοί
[μου
στὸν τάφον ἀναπαύονται, θὰ δώσω τὸ τραγοῦδι
καὶ τὰ ψυχρά μου κόκκαλα, κ' ἐσὲ τοὺς στοχα-
[σμούς μου.

Γιατὶ σ' αὐτὲς τὲς Χάριτες δὲν ὀμιλεῖ μὲ σέβας
ἐκεῖνος ποῦ τὴν πατρίδα του τολμᾷ νὰ λησμο-
[νήσῃ.

Εἶνε ἱερὰ ἡ Ζακύνθος! Καὶ ἦσαν οἱ ναοὶ τῆς
καὶ ἦσαν οἱ ἱσκιὸι τῶν δασῶν στοὺς ἀνθηρούς
[τῆς λόφους
ἀφιερωμένοι στὸ χορὸ καὶ στὸ τερπνὸ κυνήγι.
Κι οὔτε στὸ Λαομέδοντα, ὁ Ποσειδῶν ἀκόμα
μὲ πύργους τρομερώτατους ὠχύρωνε τὴν Τροία.
Εἶνε ὠραία ἡ Ζακύνθος καὶ τ' ἀγγλικά καθάρια
σ' αὐτὴ σκορπᾶνε θησαυροὺς, σ' αὐτὴν ὁ αἰὼ-
[νιος ἥλιος
πάντα σκορπᾶ χαρούμενος τὲς πλεῖο χρυσές
[του ἀκτίνες.

Πάντοτε νέφη διάφανα ὁ πλάστης τῆς χαρίζει,
ἀπειρα δάση ἀπὸ ἑληῆς καὶ ἀφθονία μεγάλη
στὸν τρυγητὸ τοῦ σταφυλιοῦ. Ὑγεία ροδοπλα-
[σμένη
πνέουν οἱ αἶρες σιγαλὰ πάντοτε μωραμένε
ἀπ' τὲς γλυκεῖες πορτοκαλιές καὶ ἀπὸ τ' ἄρρατα
[κίτρα.

Ἡ ζωγραφία αὐτῆ τῆς Ζακύνθου δείχνει περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο τὴν ἀγάπην τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν νῆσόν του καὶ τὴν ἀνάμνησιν τὴν ὁποίαν διετήρει ἀπὸ αὐτὴν. Διότι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γίνῃ τελειότερα ἀπεικόνισις τῆς Ζακύνθου. Αἱ παιδικαὶ ἀναμνήσεις, αἱ εἰκόνες τῶν πρώτων χρόνων τῆς ζωῆς του εἶχον μείνῃ ἀσβεστοὶ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν Ζακύνθον ὄχι μόνον δὲν ἐμειοῦτο, ἀλλ' ἠῤῥεξε διαρκῶς διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου. Εἰς μίαν στιγμὴν ἀναμφιβόλως μελαγχολίας, ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι οὐχὶ σπανίως κατελάμβανον τὸν ψυχοπαθῆ Φώσκολον, ἐπροφήτευσεν εἰς ἕνα σοννέτο του, ἐπίσης περίφημον, ὅτι δὲν θὰ ἐλάμβανε τῆς εὐτυχίας νὰ ταφῆ εἰς τὸ νησί του:

Πλειὰ σὴ ζωὴ δὲν θὰ πατῆ τὸ δύστηνο πο-
[ιδάρι
τὲς ὕγιες ὄχθες ποῦ ἀγγίξα στὰ χρόνια τὰ
[χρυσά,
ἀποθητὴ μου Ζακύνθον, ποῦ πάντοτε μὲ χάρη
στὸ κύμα καθρεφτίζεσαι, στὰ ἑλληνικά νερά.

Ἡ Ἀφροδίτη ὀλόλαμπρη ἀπὸ κεῖ μέσα βγήκε
κι ἔκαμε μὲ τὸ γέλοιο τῆς γόνιμα τὰ νησιά,
ὅπου ἀπερίγραφα ὁ λαμπρὸς ἄστρος δὲν ἀ-
[φῆκε

τὰ νέφη σου τὰ διάφανα, τὰ δένδρα τὰ πυκνά,
τοῦ ποιητῆ ποῦ ἐφαλλε τὴ διάφορη ἔξορία,
τῆς μοῖρας τ' ἄγρια κύματα, ποῦ τὸ μικρὸ νησί
ὁ Ὀδυσσεύς ἐρίλησε τρανὸς σὴ δυστυχία.

Ἄπ' τὸ παιδί σου τὸ ἄγαρο, ὁ μητριζή μου γῆ,
μονάχα τὸ τραγοῦδι του θάχης γιὰ συντροφιά.
Σὲ μίνα ἢ μοῖρα μου ἔγραψεν ἀδάκρυτη ταφή.

Καὶ ἐφάνη προφήτης. Διότι τὰ κόκκαλα του δὲν κατώρθωσαν νὰ φθάσουν ἕως τὴν μητρικὴν του πατρίδα, ἀλλ' ἀναπαύονται δοξασιμένα εἰς τὸ Ἰταλικὸν Πάριον δεξιὰ ἀπὸ τὸν Δάντην. Μεγάλη τιμὴ διὰ τὸν ποιητὴν τῶν «Γάφων» νὰ εἶνε στὸ πλευρὸ τοῦ μεγίστου τῶν νεωτέρων ποιητῶν. Ἄλλ' ἔγω τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Φωσκόλου θὰ ἤσθάνετο μεγαλειότεραν εὐχαρίστησιν ἂν τὸ φθαρτὸν κορμί τῆς ἀνεπαύετο εἰς τὸ ἀπαλὸ χωρὶα τῆς Ζακύνθου κάτω ἀπὸ τὴν μελαγχολικὴν σκιάν τῶν κυπαρισσιῶν ποῦ ἐκεῖνος ὑμνήσεν ὑπερόχως.

Τὴν 26 Ἰανουαρίου 1778, εἰς ἕνα πτωχικὸ παραλιακὸ σπητάκι τῆς Ζακύνθου, εἰς τὴν συνοικίαν τῶν ψαράδων, ἐγεννήθη ὁ Νικόλαος Φώσκολος, υἱὸς τοῦ Ἀνδρέου Φωσκόλου, ὑγειονομικοῦ ἱατροῦ ἐν Ζακύνθῳ, καὶ τῆς Διαμαντίνης Σπαθῆ, κόρης ἑνὸς ῥάπτου Ἕλληνας, γεμάτης καλωσύνης καὶ ἁμορφιάς. Ἡ ἀπλοικὴ αὐτὴ γυναῖκα ἐξήσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ τῶν «Γάφων», ὁ ὁποῖος τὴν ἠγάπησε μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς ἄλλην μελέτην μας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ, εἰς τὴν βαπτιστήριον πράξιν ἀναγράφεται: Νικόλαος, ἀλλὰ βραδύτερον προσέθηκε διὰ τὴν φιλολογικὴν του δρᾶσιν τὸ ὄνομα Οὗγος. Εἰς διαφόρους ἐπιστολάς του σωζομένης ὑπογράφεται Νικόλαος Οὗγος Φώσκολος, εἰς ἄλλας, ὀικογενειακάς του, ἀπλῶς Νικολέττος. Τέλος ὁμοῦ διετήρησε μόνον τὸ Οὗγος, μὲ τὸ ὁποῖον καὶ ἀπαθανάτισθη.

Κατὰ τὸ 1783 ὁ πατήρ του ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ τὴν Ζακύνθον καὶ μεταβῆ εἰς Σπαλάτον, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸν πατέρα του ὡς πρῶτος ἱατρὸς τοῦ Νοσοκομείου. Ἡ οἰκογένειά του μετέβη ἐκεῖ μετὰ μίαν διητήσιν. Ἀλλὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1788 ὁ Ἀνδρέας Φώσκολος ἀπέθανε νεώτατος καὶ ἡ σύζυγός του Διαμαντίνη ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα τῆς μὲ τὰ τέσσαρα ὄρφανά.

Κατὰ τὴν πρώτην λοιπὴν περίοδον ὁ Οὗγος ἐπέρασε εἰς Ζακύνθον τὰ ἑπτὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του, «τὴν περίοδον τῆς

εὐτυχῶς τεμπελιῆς, γράφει ὁ φίλος του καὶ βιογράφος του Πέγκιο, τῆς ὁποίας ἐκεῖνος πολλάκις ἀνεπόλει μὲ εὐχαρίστησιν βραδύτερον τὰ παιγνίδια, τὰ τρεξίματα, τὰς ψευδομάχας τὰς ὁποίας συνήπτε μὲ τοὺς ἀγαπημένους καὶ ζωηροὺς συντρόφους του. Πῶς θὰ ἠδύνατο οὗτος νὰ ὀμιλῆ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του μὲ εὐνολίαν τὴν νεοελληνικὴν, ἡ ὁποία εἰς τὴν Εὐρώπην οὔτε ὀμιλεῖται οὔτε σπουδάζεται, ἂν δὲν τὴν εἶχε μάθῃ ἀπὸ παιδί εἰς τὴν νῆσον ἐκεῖνην, τὴν ὁποίαν ἀφήσας παιδί, δὲν ἐπανεῖδε ποτὲ πλέον;»

Κατὰ τὰ παιδικὰ του αὐτὰ χρόνια ἐφοίτα εἰς τὸ σχολεῖον ἑνὸς ἱερέως τοῦ ὁποίου ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ζακύνθον μὲ τὴν χήραν μητέρα του ἐφοίτησεν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Ἀντωνίου Μαρτελάου, τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ τύπου διδασκάλου καὶ σοφοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε τὸν Σολωμὸν καὶ πλείστους ἄλλους προκρίτους Ζακύνθους καὶ ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε, ποιητῆς καὶ πατριώτης, νὰ μαρφώνη μαζὺ μὲ τὸν γοῦν καὶ τὴν ψυχὴν τῶν νέων.

Ἡ Διαμαντίνη Φωσκόλου μὴ δυναμένη νὰ συντηρήσῃ τὰ παιδιὰ τῆς, τὰ ἐμοίρασε μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀδελφῶν τῆς, καὶ ἔτσι ὁ Οὗγος ἐμεινεν εἰς τὸ σπῆτι τῆς Ἰωάννας Σπαθῆ Μιχαλίτση, ἀδελφῆς τῆς μητρὸς του, ἡ ὁποία τὸν ἐλάτρευεν.

Ἡ παράδοσις ἀφηγεῖται ὅτι μικρὸ παιδί ὁ Φώσκολος (ἐπειδὴ ἡ οἰκογένειά του εὐρίσκειτο ἐν πενήνῃ καὶ δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ καλεῖται φῶς τὸ βράδι) διὰ νὰ διαβάσῃ τὰ μαθήματά του ἐπήγεινεν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἀπέναντι τῆς οἰκίας του ἐκκλησίας τῆς Ὀδηγητρίας καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς κανδήλας τοῦ εἰκονίσματος τοῦ Ἁγίου Φαναουρίου ἐδιάβαζε τὰ μαθήματά του.

Φαίνεται ὅτι ἦτο ἀνωπότακτος καὶ ἀτακτος εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν. Ἄλλως τε καὶ ὁ ἴδιος τὸ ὁμολογεῖ εἰς μίαν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν ποιητὴν Μόντη:

«Ὁ κόσμος πιστεύει ὅτι ἔχω πνεῦμα καὶ τὸ πιστεύω καὶ ἐγὼ αὐτό. Ἄλλ' ἐπίσης ὁ κόσμος πιστεύει ὅτι ξεύρω περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς γνωρίζω. Ἠξεύρω ὀλίγα. Κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν ὑπῆρξα βραδὺς εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ πείσιμων. Ἀρρωστος συχνὰ ἀπὸ μελαγχολίαν, καὶ ἐνόητε ἄγριος καὶ νόσηρός ἀπὸ θυμὸν, ἐφευγα ἀπὸ τὰ σχολεῖα καὶ ἔσπασα τὸ κεφάλι δύο δι-

δασκάλων. Μόλις εισήλθε εις ἓν σχολεῖον καὶ ἀμέσως μὲ ἔδιωξαν. Ἐφότρωσε μέσα εἰς τὸ κεφάλι μου εἰς ἡλικίαν δέκα ἕξ ἐτῶν ἢ ἕλλησις νὰ σπουδάσω, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ σπουδάσω μόνος μου καὶ νὰ ταξιδεύσω δυὸ φορές κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἰταλίαν».

Ἐν ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἐπεισόδια τοῦ βίου του ἐν Ζακύνθῳ εἶναι καὶ ἡ ἀπόπειρα ἐλευθερώσεως τῶν Ἑβραίων, ὅπως ἐμφαίνεται ἀπὸ ἐπίσημον ἔγγραφο σωζόμενον εἰς τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν Ζακύνθου. Ἐνῶ ἔμεινε μὲ τὴν ἀγαθὴν θείαν του Μιχαλίτση, ὁ Οὐγος, κατεχόμενος ἤδη ἀπὸ τὰς φιλελευθέρας ιδέας αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε τὸν ἐγκατέλειπον καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του, ἐσκέφθη ὅτι δὲν ἦτο δίκαιον οἱ Ἑβραῖοι νὰ μὴ ἀπολαύουν τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων τῶν ὁποίων καὶ οἱ λοιποὶ πολῖται. Ἐπὶ Ἐνετοκρατίας, συμφώνως πρὸς τὰ γενικὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ Ἑβραῖοι εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἦσαν ἐγκεκλεισμένοι εἰς ἓνα ξεχωριστὸν χώρον, ὁ ὁποῖος ἀπεκαλεῖτο Γέττο. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ὑπῆρχον δύο πύλαι κλείουσαι τοὺς Ἑβραίους εἰς τὸ Γέττο καὶ ἐπ' αὐτῶν εὕρισκετο ἡ ἐπιγραφή: «In cruce quia cruci fixerunt» ὁ Φώσκολος, μὴ συμπληρώσας ἀκόμη τὸ ὄγδον ἔτος συνέλαβε τὴν ιδέαν ὅπως μετὰ τινων συνομηλικίων του ἀποπειραθῆ τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Καὶ πράγματι, παρὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν στρατιωτῶν, προεκάλεσεν ἐπεισόδιον σοβαρὸν, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον καὶ πολῖται. Ὁ μικρὸς στασιαστὴς συνέληφθη καὶ ἔμεινε εἰς τὴν φυλακὴν ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρας ὥρας. Ἀξίζει τὸν κόπον νὰ παραθέσωμεν τὴν ἀναφορὰν τὴν ὁποῖαν ἡ θεία του Ἰωάννα Σπαθῆ Μιχαλίτση, ὑπέβαλεν εἰς τὸν Προβλεπτὴν Ζακύνθου Ζουάννε Πασχουαλιγκο, τὴν 10 Μαΐου 1785:

«Ἐξοχώτατε,

«Ἄλλα δὲν ἔλειπε διὰ νὰ συμπληρωθῆ ἡ συμφορὰ καὶ ἡ ἀτυχία τῆς πτωχῆς οἰκογενείας Φωσκόλου παρὰ νὰ ἴδῃ συλλαμβανόμενον τὸν υἱὸν τῆς Νικόλαον ὡς αὐτουργὸν τοῦ σκανδάλου τοῦ γενομένου σήμερον εἰς τὸ Γέττο. Ὡν πολὺ μικρὸς τὴν ἡλικίαν (ὅπως ἀποδεικνύει τὸ ἐσώκλειστον βαπτιστικὸν του) εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ἔνοχος. Ἄν ἔμεινε σκαλωμένος (εἰς τὸ σιδηροῦν κίγκλιδωμα τῆς εἰσόδου τοῦ Γέττου) ἀπαντῶν ἀναιδῶς, τοῦτο ἔγινε ἐξ αἰτίας τοῦ ζωηροῦ καὶ ἀδαμάστου χαρακτῆρος του.

Ἄν ἡ δικαιοσύνη ἐξετάσῃ καλῶς τὸ πρᾶγμα, θὰ εὖρη γελοῖαν τὴν κομπορημοσύνην τοῦ παιδιοῦ, τὸ ὁποῖον εἶπε: «Θέλω νὰ ἐλευθερώσω τοὺς Ἑβραίους οἱ ὁποῖοι ἀπανθρώπως εἶναι κλεισμένοι, εἶναι καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεροι».

Ἄν ὁ ἀνεψιὸς μου μείνῃ εἰς τὴν φυλακὴν αὐτὴν τὴν νύκτα, ὄχι μόνον αὐριον θὰ εἶνε ἄρρωστος ἀπὸ τὸν φόβον, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκογενεὶά του θὰ εὕρεθῆ εἰς ἀσχημοτάτην θέσιν. Λάβετε οἶκτον διὰ τοὺς ἀθώους ἀτυχεῖς τοὺς ὁποῖους ἡ τύχη πάντοτε κατατρέχει.

«Βεβαία οὖσα διὰ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν σας, ἡ ὁποία πάντοτε βοηθεῖ τοὺς δυστυχεῖς, τολμῶ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ πτωχοῦ Νικολάου. Εὐχαριστῶ.

Ἰωάννα Σπαθῆ ἡ χήρα Μιχαλίτση».

Ὁ τολμηρὸς νέος ἔδωκε πάντοτε δείγματα θάρρους καὶ ψυχραιμίας. Οὕτω ἐνῶ ἰσχυρότατος σεισμὸς ἐτάρασε τὴν Ζάκυνθον, ἐκεῖνος ἔμεινε ἀτάραχος εἰς τὸ κρεβάτι του καὶ τοὶ τὸ καληόσητο εἰς τὸ ὁποῖον κατόικουν ἠπειλεῖ κατέρρευσιν.

Φαίνεται ὅτι παρ' ὅλην τὴν νεαρὰν ἡλικίαν του, ὁ Οὐγος εἶχε εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ κάποιους πλατωνικοὺς τουλάχιστον ἔρωτας. Ἀπὸ μικρὸς ἠρέσκετο νὰ γυρίζῃ μὲ παρέας, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν τῆς Ζακύνθου, εἰς τοὺς δρόμους τῆς πόλεως καὶ νὰ κυττάζῃ τὰ κορίτσια τοῦ λαοῦ τὰ ὁποῖα ἔστεκαν εἰς τὰ παράθυρα, κάποτε δὲ τοὺς πετοῦσε κάποιον λόγο ἢ καὶ φιλή. Ἄλλοτε πάλιν ἐπέιραζε τοὺς εὐγενεῖς. Δημοκρατικὸς καὶ φιλελεύθερος αὐτός, εὕρισκε διασκέδασιν νὰ πειράζῃ τοὺς ἄρχοντας τοῦ τόπου.

Ὁ βιογράφος του Πέκλιο λέγει ὅτι, κατὰ τὴν νεαρὴν τὴν ἡλικίαν, ὁ Οὐγος ἐσκέφθη νὰ γίνῃ ἱερεὺς. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἀποδεικνύεται διὰ γεγονότων, οὔτε ποτὲ τὸ ἀνέφερον ὁ Φώσκολος εἰς τὰς ἐπιστολάς του, εἰς τὰς ὁποίας ἠρέσκετο νὰ ἀναπολῆ τὰ τοῦ παρελθόντος βίου του. Φαίνεται μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ παρεξηγήσεως. Διότι εἰς τὴν Ζάκυνθον κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ὁ Οὐγος ἐφοίτα εἰς τὸ ἰδιωτικὸν σχολεῖον τοῦ καθολικοῦ ἱερέως Ἰενῶ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδίδασκε ἰταλικά καὶ λατινικά. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Οὐγος ἦτο καθολικὸς διὰ τοῦτο τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἑορτάς, ὁ ἱερεὺς Ρενῶ τὸν ἐνέδουε, κατὰ τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, μὲ λευκὸν ράσον καὶ ὑπῆρτεν εἰς τὴν λειτουργίαν μᾶζὺ μὲ ἄλλα παιδιὰ.

Ἄλλ' αὐτὸ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν ἱερωσύνην.

Ὁ πατὴρ τοῦ Φωσκόλου ἦτο καθολικὸς, κατὰ συνέπειαν τὰ τέκνα τὰ ἐκ τοῦ μικτοῦ τούτου γάμου γεννηθέντα ἔπρεπε νὰ γίνουν καθολικά. Ἡ μήτηρ των δὲν ἀντέστη καὶ ἔτσι τόσον ὁ Οὐγος ὅσον καὶ τὰ λοιπὰ τέκνα ἠσπάσθησαν τὸν καθολικισμόν. Ἄλλ' ἡ Ἰωάννα Μιχαλίτση ἦτο ἀφωσιωμένη εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Μόλις λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ σύζυγος τῆς ἀδελφῆς τῆς προσεπάθησε νὰ τὴν πείσῃ ὅπως ξαναβαπτίσῃ τὸν Οὐγον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ἡ Διαμαντίνα, πρακτικώτερα καὶ εὐρυτέρας διανοήσεως, ἐγέλασε μὲ τὴν ἐπιμονὴν τῆς ἀδελφῆς τῆς καὶ ἀφήκε τὸν Οὐγον καθολικόν. Τὸ μέλλον ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ξαναβάπτισμα οὐδεμίαν θὰ εἶχε σημασίαν διὰ τὸν ποιητὴν, ὁ ὁποῖος πολὺ ὀλίγην σχέσιν μὲ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔσχε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του.

Πολλάκις ὁ Οὐγος καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἰούλιος προσεπάθησαν νὰ βεβαιώσουν ὅτι ἡ οἰκογενεὶά των ἐν Ζακύνθῳ ἔζη ἐν εὐμαρίᾳ καὶ ὅτι συγκατελέγετο μετὰ τῶν προκρίτων. Καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἔχουν τὰς ἀδυναμίας των συχνότατα. Διότι τὸ γεγονός εἶναι ὅτι πλὴν τῆς πτωχικῆς οἰκίας τῆς Ὀδηγητρίας, δὲν ἀναφέρεται τίποτε τὸ ἀνήκον εἰς τὴν οἰκογενεὶαν τῆς μητρὸς τοῦ ποιητοῦ. Ἄλλως τε ὁ πατὴρ τῆς Διαμαντίνας Σπαθῆς, ράπτῃς, ἦτο πλούσιος μόνον εἰς ὠραίας θυγατέρας, ἀλλὰ πτωχὸς εἰς χρήματα.

Ὁ Οὐγος ἐγεννήθη εἰς τὴν πτωχοτέραν συνοικίαν, ὅπου ἦσαν μόνον ξύλινα σπητάκια, ἕξ οὗ καὶ οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν συνοικίαν ἐκείνην περιφρονητικῶς ἐκαλοῦντο «μπαρκαϊῶτες». Ἄλλως τε τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς ἡ μητέρα τοῦ ποιητοῦ ἠναγκάσθη νὰ μοιράσῃ τὰ τέκνα τῆς εἰς τὰς διαφόρους ἀδελφάς τῆς διὰ νὰ τὰ ἀνατρέψουν ἀποδεικνύει τὴν ἐντιμὸν αὐτῆς πενίαν. Τὸ σπῆτι εἰς τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη ὁ μέγας ποιητὴς, ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο δωμάτια καὶ ἓνα στενὸν χώρον ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν ὡς μαγειρεῖον. Ἐκεῖ μέσα ἡ ἀγαθὴ μητέρα ἐναούρισε τὸν Οὐγον καὶ τὸν ἀπεκοίμιζε μὲ τραγούδια Ζακυνθινά. Σήμερον ὁ πενιχρὸς οἰκίσκος ἀποτελεῖ προσκύνημα παντὸς θαυμαστοῦ τοῦ ψάλτου τῶν «Γάφων» καὶ τῶν «Χαρίτων».

Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΑΚΥΝΘΟΝ

Μετὰ τινων ἐτῶν δυστυχῆ διαβίωσιν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἡ μητέρα τοῦ Οὐγου, γυναῖκα ἐξυπνη καὶ δραστηρίαι, ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν νῆσον, ὅπου τὰ τέκνα τῆς δὲν ἠδύναντο νὰ εὕρουν πόρον ζωῆς. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου ἠλπίζεν ὅτι τὰ τέκνα τῆς θὰ ἐμορφούντο εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ καταλάβουν κάποιαν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἐπιτύχουν ἐπικερδῆ ἐργασίαν. Τὰ ὀλίγα χρήματα τὰ ὁποῖα ἡ μητέρα εἶχε τὰ διέθεσεν «εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν δανειστῶν τοῦ συζύγου τῆς» ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Οὐγος εἰς ἐπιστολὴν του βραδύτερον. Ἡ οικονομικὴ των δυστυχία ἦτο μεγάλη. Ὁ ἴδιος Οὐγος ἀναπολῶν βραδύτερον τὰ τῆς παιδικῆς των ἡλικίας εἰς τὴν ἀδελφὴν του Ρουμπίναν ἔγραφε: «Ἐσύ, καίτοι πολὺ νεωτέρα μου, δύνασαι νὰ ἐνθυμῆσαι πόσον ἀθλία, πολύπλαγκτος καὶ πάντοτε ἀβεβαία ἦτο ἡ κατάστασις μας ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ὀρφανοί, χωρισμένοι ἀπὸ τὴν μητέρα μας, εἴμεθα ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς κινδύνους μιᾶς δυσκόλου ἀνατροφῆς καὶ εἰς μίαν τόσον τρυφερὰν ἡλικίαν ἐπαλαίσαμεν κατὰ νέων ἀτυχημάτων».

Καὶ πράγματι μετὰ τὴν γηρείαν ἐτοποθέτησε τὸν μὲν Οὐγον, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν θείαν Ἰωάνναν εἰς Ζάκυνθον, τὴν Ρουμπίναν εἰς τὴν θείαν Ριγγίαν εἰς Κέρκυραν, τὸν Ἰούλιον εἰς τὴν Μαρίαν Εὐνδα εἰς Κέρκυραν καὶ τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν μάμην Ρουμπίναν.

Προτοῦ ἀποθάνῃ ὁ σύζυγός τῆς εἰς μίαν συγκινητικὴν ἐπιστολὴν του τῆς συνίστα μετὰ τῶν ἄλλων νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Βενετίαν, εἰς μερικοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς, διὰ νὰ κανονίσῃ μερικὰς ὑποθέσεις συμφερόντων καὶ ταυτοχρόνως νὰ φροντίσῃ διὰ τὸ μέλλον τῶν τέκνων τῆς. Ἡ Διαμαντίνα, μὲ τὸ πρακτικὸ μυαλό τῆς, ἐσκέφθη νὰ μεταβῆ πρῶτον μόνη καὶ ἀφοῦ τακτοποιήσῃ τὰς ὑποθέσεις νὰ πάρῃ καὶ τὰ παιδιὰ τῆς. Δὲν γνωρίζομεν πόσον ἀκριβῶς χρόνον ἔμεινε μόνη ἐκεῖ καὶ πότε ἐπῆρε τὰ τέκνα τῆς μαζὺ τῆς. Κατὰ τὸν ἀδελφὸν του Ἰούλιον, ὁ Οὐγος ἔμεινε εἰς τὴν Ζάκυνθον μέχρι Αὐγούστου τοῦ 1792. Ἄλλὰ δὲν ἔμεινε ἐκτοτε μόνιμος εἰς τὴν Βενετίαν. Πιθανῶς οικονομικαὶ στενοχωρίαι ἠνάγκασαν τὴν μητέρα του νὰ τὸν ξαναστελῆ εἰς τὴν θείαν του εἰς Ζάκυνθον. Ἄλλὰ μετὰ τινος μηνῶς ἀνεχώρησε πάλιν ἀπὸ

την Ζακύνθον, κατά τὰς ἀρχάς τοῦ 1793, διὰ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ ποτὲ πλέον εἰς αὐτήν.

Τὸν Οὐγόιν συνώδευσε κατὰ τὴν πρώτην μετάβασίν του εἰς Βενετίαν ὁ προβλεπτής τῆς νήσου Ζακύνθου Παρούτα, μεταταθείς ἐκεῖθεν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Πληρωῶν τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς συνοδείας αὐτῆς ὁ Οὐγός, κατὰ τὸ 1817, τοῦ ἀφιέρωσεν ἓν φιλόλογικὸν ἔργον του. Κατὰ τὴν τελευταίαν μετάβασίν του συνοδὸν εἶχε τὸν ἱερέα Μαρτίνου, τοῦ ἐν Ζακύνθῳ καθολικοῦ ναοῦ.

Ἀποβιβασθεῖσα τοῦ ἱστιοφόρου τὸ ὄποιον τὴν μετέφερον εἰς τὴν Βενετίαν, ἡ μητέρα τοῦ Οὐγού μετέβη εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Καστέλλου, ὅπου ἔμενον οἱ συγγενεῖς τοῦ συζύγου τῆς. Βραδύτερον μετέβη εἰς τὴν πτωχικὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, εἰς τὸ «Πλάτωμα τῶν Γάτων». Ὁ Κερκυραῖος λόγιος Μάριο Πιέρη, ὁ ὁποῖος, ζῶν εἰς τὴν Βενετίαν, ἐγνώρισεν τὸν ποιητὴν, γράφει εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του:

«Κατόικει μὲ τὴν γῆραν μητέρα του, καὶ νομίζω καὶ μὲ τὸν ἀδελφόν του καὶ τὴν ἀδελφὴν του εἰς τὸ Πλάτωμα τῶν Γάτων, συνοικίας ἀπὸ τὰς μᾶλλον ἀκαθάρτους τῆς θαυμασίας πόλεως, εἰς ἓνα σπήτι, ἢ μᾶλλον, εἰς μίαν μπαράκαν τόσον ἐλεεινὴν ὥστε εἰς τὰ παράθυρα δὲν εἶχε γυαλιά. Ὁ νεανίας ὅμως (ἐννοεῖ τὸν ποιητὴν) ἀντὶ νὰ συντρίβεται ἀπὸ τὴν ἀνυπόφορον κῆτὴν πενίαν, ἡσυχάζετο, θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἶπῃ, μὲ αὐτὴν καὶ τὴν προεχάλει καὶ σχεδὸν ἔχαιρον, ὑπερήφανος διὰ τὸ πνεῦμά του καὶ παρηγορούμενος ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς δόξης, τὴν ὁποίαν αἱ σπουδαὶ του τοῦ ἐπέτρεπον. Κόκκινα μιλιά καὶ σγουρά, πλατὺ μέτωπον, μάτια μικρὰ καὶ βαθουλωμένα, ἀλλ' ἀστράπτοντα, χαρακτηριστικὰ ἄσχημα καὶ ἀκανόνιστα, χρῶμα ὠχρὸν, φυσιογνωμία μᾶλλον πιθῆκου παρὰ ἀνθρώπου, γυρτὸς κάπως, καίτοι ὑψηλόσωμος. Βῆμα γοργόν, ὀμιλία ψευδίζουσα ἀλλὰ γεμάτη πῦρ. Κατεπλήσσετο κανεὶς νὰ τὸν βλέπῃ περιφερόμενον ἀνὰ τοὺς δρόμους καὶ τὰ καφενεῖα, ἐνδεδυμένον μὲ ἐφθαρμένον καὶ μπαλωμένον ἐπανωφόρι πρασινομένον, ἀλλὰ γεμάτον ἀπὸ τόλμην, ὑπερηφανευόμενον διὰ τὴν πενίαν του ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς μὴ ἐνδιαφερομένους νὰ τὴν μάθουν. Καὶ ὅμως ἦτο περιζήτητος ἀπὸ γυναῖκας διακρινομένας δι' εὐγένειαν καὶ καλλονὴν, καὶ ἀπὸ τὰς μᾶλλον χαριτωμένας γυναῖκας καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους».

Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν τοῦ Φώσκολου εἰς πολλὰ εἶναι ἀληθινή, καίτοι ὁ Πιέρη, ζηλότυπος καὶ μοχθηρὸς, εἰς πολλὰ σημεῖα ὑπερέβαλλε τὰς κατηγορίας μὴ χωνεύων τὴν δόξαν τοῦ ψάλτου τῶν «Γάφων».

Γρήγορα ὁ ἀγνωστος Ζακύνθιος κατώρθωσε νὰ διακριθῇ εἰς τὴν Βενετίαν καὶ νὰ κατακτήσῃ μίαν ἐκλεκτὴν θέσιν εἰς τὰ γράμματα μὲ τὰ νεανικά του ποιήματα καὶ ἰδίως μὲ τὸ δράμα του «Θυέστης» τὸ ὁποῖον κατήγαγε ἐξαιρετικὸν θρίκμβον καὶ τὸν ἀνεβίβασεν εἰς ἡλικίαν δεκαεννέα ἀκριβῶς ἐτῶν μεταξὺ τῶν καλλιτέρων δραματικῶν συγγραφέων τῆς Ἰταλίας.

Ἡ ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΖΑΚΥΝΘΟΝ

Ἀπὸ τότε ἡ δόξα τὸν ἤρπασεν ἐπάνω εἰς τὰς πτέρυγας τῆς καὶ ὁ Οὐγός ἐγένετο περιζήτητος, τὰ σαλόνια ἔλα τοῦ ἠνοίχθησαν καὶ αἱ ὠραῖαι ἀριστοκράτιδες τοῦ προσέφερον τὸν ἔρωτά των. Δὲν θὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν βίον του, διότι θὰ ἐχρειάζετο τόμος πρὸς ἀφήγησιν τῶν περιπετειῶν του. Θὰ ἀρκεσθῶμεν μόνον νὰ δώσωμεν μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν του διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι οὐδέποτε, οὔτε κατὰ τὰς εὐτυχεῖς ὅσον καὶ κατὰ τὰς δυστυχεῖς ἡμέρας τῆς ζωῆς του, ὁ ὑπέροχος ποιητὴς ἐλησμόνησε τὴν ἀγαπημένην του Ζακύνθον. Μέσα ἀπὸ τὸ ἀπάνθισμα αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν γενέτειραν καὶ ὁ πόθος του ὅπως ἐπανέλθῃ καὶ ἡσυχάζῃ ἐκεῖ ὅπου εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Εἰς τὸν συγγενῆ του Κωνσταντῖνον Ναράντσην ἔγραψε τὸ 1808 εὐχαριστῶν αὐτὸν διὰ τὴν μνήμην τὴν ὁποίαν ἐτήρει τούτου καὶ τὴν φιλίαν τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ἀνταπέδιδε: «Οὔτε ἡ ἀνάμνησις αὐτῆ ἡ ἱερὰ εἶχεν ἀποθάνῃ μέσα εἰς τὰ στήθη μου. Ἐξ ἀκόμῃ, ἀποκοιμισμένη ἴσως, ἀλλὰ ζωντανὴ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τῆς ἀδελφῆς μου, ἡ ὁποία μοῦ ἔφερε τὸ ὄνομά σου, ἦλθεν ὅπως τὴν ἀφύπνησεν. Καὶ θὰ ἔλθῃ ἡμέρα—ἴσως δὲ πολὺ γρήγορα—κατὰ τὴν ὁποίαν ἡμεῖς δὲν θὰ τραφεῖμεν μόνον μὲ ἀναμνήσεις. Θὰ ἰδωθῶμεν, ἀγαπητὲ Κωνσταντῖνε, θὰ ἀγαπηθῶμεν ἀπὸ πλησίον καὶ θὰ ξαναγυρίσωμεν εἰς τὰς γλυκεῖας συνόμιλλας μὲ τὰς ὁποίας ἀνεκουφίζατε τὸ πνεῦμά μου καὶ μὲ ἐκάμνατε νὰ λησμονῶ τὰς ἀτυχίας τῆς νεότητός μου, τῆς βασανισμένης ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν πενίαν... Ἐν τούτοις, ἀγαπητὲ φίλε,

χαίρε. Γράφετε μου ὅταν δύνασθε καὶ ὀμλεῖτε μου διὰ τὰς ὑποθέσεις, ἀν μὴ τὰς παρούσας, τοῦλάχιστον τὰς παρελθούσας τῶν νήσων μας, καὶ ἰδίως τῆς Ζακύνθου, τὴν ὁποίαν ἔχω πάντοτε εἰς τὴν καρδιά μου».

Ἀπὸ τὴν Παβίαν, ὅπου ἦτο καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ Φώσκολος ἔγραψε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1808 πρὸς τὸν φίλον του Ἀμπρουέττη:

«Ὅσον ἀφορᾷ τὸν βίον τὸν ὁποῖον διάγω, μένω πάντοτε εἰς τὸ σπήτι. Ἐξέρχομαι σχεδὸν μὲ τὸ στανειό. Ἄλλ' ἰδίως τὸ βράδυ κίθημαι εἰς τὸ τζάκι μου μὲ μερικὸς νεαροὺς Ἕλληνας γεμάτους ἀγάπην διὰ τὰ γράμματα καὶ τὴν πατρίδα καὶ σχεδὸν πάντοτε μὲ τὸν Γιωργάκην ὁ ὁποῖος εἶνε εὐθυμότερος τοῦ συνήθους...»

Πρὸς τὸν ἴδιον γράφων εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν καὶ ἀναγγέλων ὅτι ἦτο εἰς τὸ κρεβάτι μὲ πυρετόν, προσέθετεν ὅτι ἓνας νέος Ἕλληνας διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐκάθητο παρὰ τὸ κρεβάτι του καὶ τὸν ἐθεράπευε.

Περὶ τῶν σχέσεων του μὲ τὸν Ἀνδρέαν Κάλβον καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τὴν ὁποίαν τοῦ παρέσχεν, ὡμιλήσαμεν ἤδη εἰς ἄλλην μελέτην μας

Μετὰ τὴν φυγὴν του ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἐνῶ ἀκόμῃ εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἑλβετίαν μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ δραπετεύσῃ διὰ τὴν Ἀγγλίαν, ὁ Φώσκολος ἔκαμνε σχέδια περὶ τοῦ μέλλοντος. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1816 ἔγραψε πρὸς τὴν «Εὐγενικὴν φίλην» του:

«Μετὰ ἕξ-ἑπτὰ μηνῶν διαμονὴν εἰς τὸ Λονδῖνον, θὰ πλεύσω πρὸς τὰς Ἰονίους Νήσους καὶ θὰ ἰδῶ, πωλῶν καὶ ἐνοικιάζων, νὰ ἐξασφαλίσω διὰ τὴν μελλοντικὴν ζωὴν μου τόσον εἰσόδημα, ἢ τόσον κεφάλαιον εἰς μετροπηγὰ, ὥστ νὰ δύναμαι νὰ ζήσω...»

Καὶ πρὸς ἄλλον φίλον του ἔγραψε κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὅτι θὰ ἔμενε μόνον εἰς τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 1817 εἰς Λονδῖνον «ἔπειτα θὰ ἔξαναἰδῶ τὴν μητρικὴν Ζακύνθον...»

Ὁ Σαντόρρε Σανταρόζα, ὁ μέγας φιλέλληνας ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς τὴν Σφακτηρίαν παλεμῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἐγνώρισεν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου καὶ οἱ δύο ἦσαν πολιτικοὶ ἐξόριστοι, τὸν Φώσκολον, καὶ συνεδέθη στενῶτα μὲ τὸν ποιητὴν. Εἰς πρόχειρα σημειώματα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἀφῆκε, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀφηγεῖται μίαν περιπέτειαν τοῦ Φώσκολου κατὰ τὰς συχνὰς αὐτοῦ περιπλανήσεις:

«Εἰς τὴν Νίκαιαν, κατὰ τὸ 1799, ὑπέφερε μεγάλην πενίαν καὶ δυστυχίαν, ἐκινδύνευε δὲ νὰ ἀποθάνῃ εἰς ἓν νοσοκομεῖον, ὅταν ὁ Συγοῦρος, ἀξίωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, ἀπὸ τὴν Ζακύνθον, τὸν ἀνεγνώρισεν ἀπὸ τὰ πυκνὰ κόκκινα μαλλιά του μεταξὺ τῶν ἐκεῖ ἀσθενῶν, τὸν ἐκάλεσε, τὸν ἡσπασθη καὶ τὸν ἐβοήθησε μὲ πολλὴν ἀγάπην, ὅπως ἐπέτρεπον οἱ καιροί».

Δὲν γνωρίζομεν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον αὐτό, διότι τὸ σημεῖωμα εἶνε ξηρόν.

Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1812 ἔγραψεν ὁ Φώσκολος πρὸς τὸν συγγενῆ του Διονύσιον Βουλτσον περιγράφων πῶς ἔζη μαζὺ του ὁ Στέφανος, καὶ τελειώνει:

«Φίλησε μου τὸν Κωνσταντῖνον, χαίρετα τοὺς φίλους μου Ἕλληνας καὶ στείλε ἓνα ὕμνον δι' ἐμὲ εἰς τὴν γενέθλιον γῆν, ὅπου θὰ ἤθελα νὰ πεθάνω καὶ ταφῶ. Ποῖος ἤξεύρει!».

Τὸ 1816 εἰς τὴν «Εὐγενικὴν φίλην του» ἐξηγεῖ διὰ μακρῶν διατὶ δὲν ἀποφασίζει νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ζακύνθον. Μεταξὺ τῶν διαφορῶν λόγων εἰς εἶνε ὅτι δὲν τοῦ ἀρέσει τὸ πολίτευμα τὸ ὁποῖον οἱ Ἀγγλοὶ τυραννικῶς ἐφήρμοζον εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους. Ἄλλη αἰτία εἶνε ὅτι δὲν θὰ εὕρῃ ἐκεῖ οὔτε βιβλία διὰ μελέτην οὔτε λογίους διὰ συντροφίαν. Καὶ τὸ σπουδαιότερον: «Ἡ μητέρα μου εἶνε γραῖα, καὶ δὲν ἔχω καρδιά νὰ τὴν κάμω νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ βάσανα καὶ τοὺς κινδύνους ἐνὸς θαλασσίου ταξιδίου. Θὰ ἀφῆνε εἰς τὴν Βενετίαν τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς τῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ζῆ ἀπὸ τριακονταετίας, καὶ δὲν θὰ εὕρισκον εἰς τὴν Ζακύνθον παρὰ νέους συγγενεῖς εἰς τοὺς ὁποίους εἶνε ἀγνωστὴ καὶ τοὺς τάφους τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα τῆς ἦσαν προσφιλέα».

Πρὸς τὸν φίλον του Γοιτσιλιάνην, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκ Μιλάνου ἀναχώρησεώς του, (Αὐγούστου 1810) γράφει:

«Μνημόσυνον (εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἢ λέξις αὐτῆ ἐν τῷ κειμένῳ).

«Γοιτσιλιάνη μου, νὰ θυμᾶσαι ἐμὲ καὶ τὴν ὠραίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ τύχη μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἰδωθῶμεν καὶ ὀμιλήσωμεν μεταξὺ μας. Ἄν ζήσουν εἰς τὴν καρδίαν σου αἱ ἀναμνήσεις τὰς ὁποίας τὰ ἔργα μου καὶ ἡ ζωὴ μου σοῦ ἀφῆκαν, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ὀμιλῆς κάποτε δι' ἐμὲ μὲ τοὺς Ἕλληνας ποὺ γνωρίζω καὶ μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν

γνωρίζω, διότι εγώ τους αγαπώ όλους σαν εγγενείς άτυχους που αισθάνονται με το βάρος της δυστυχίας την δόξαν των προγόνων των. Άλλως τε ιθα σού άποδείξη την πίστην και αγαπημένην άνέμνησιν μου προς έσέ και την Ελλάδα το βιβλίον το όποιον σχεδιάζω και το όποιον θα γράψω περι του πολέμου του Άλλή πασα κατά των Σουλιωτών».

Και κατωτέρω του ζητεί λεπτομερώς να του στείλη διάφορα δοκουμενά περι Άλλή πασα, περι Άλβανίας και περι Σουλιωτών. Το βιβλίον τουτο, καθώς και πολλά άλλα, έμεινεν έν σχεδίω και ουδέποτε έγράφη.

Βραδύτερον ο Φώσκολος έγραφε προς τον ίδιον :

«Περι έμου δέν ήξεύρω να σου είπω άλλο παρά μόνον ότι ζώ εις κατάστασιν ήκιστα ευχάριστον και θα ήμην δυστυχέστατος άν δέν με άνεκούφιζεν ή συνειδησίς μου [και ή βεβαιότης ότι έτίμησα τα γράμματα και την Πατρίδα μας. Διότι εάν ή Πατρίς μας έφρόντιζε δι' έμέ όλίγον, όσον πολύ εγώ φροντίζω δι' αυτήν δέν θα [εύρισκόμην] ίσως εις αυτήν την θλιβεράν κατάστασηιν. Άλλ' ως ειπε! Φθάνει σείς, οι όλίγοι φίλοι, να με διατηρήτε (Από την Ζακύνθον του Αρχιεπισκόπου Σαλβατόρε, σκέτισο του ίδιου)

διάν σας και δέν θα διαμαρτυρηθώ δια την λησμοσύνην των άλλων».

Προς τον Ναράντζην έγραφε το 1816, προτου μεταβή εις Άγγλιαν :

«Θά επήγαινα εις την Ζακύνθον, αλλά δέν εινε άντάξιον δι' έμέ, ούτε θα άποβή έπωφελές προς έμέ να άποβιβασθώ λέγων : «Ίδού με, δώσετέ μου ψωμί!» Σκέπτομαι λοιπόν να γράψω μίαν σύντομον εγκύκλιον προς τους φίλους μας... προσέτι να στείλω

προς σας μίαν έπιστολήν δια τον Διονύσιον Βούλτσον, εις την όποιαν να του προτείνω τα πράγματα τα όποια μου φαίνονται χρήσιμα εις την πατρίδα ταυτοχρόνως και εις έμέ.» (Θά διαβάσετε σείς την έπιστολήν και θα την άποστείλετε, και εκείνος θα την άκακοιούση εις τους φίλους μας. Θα περιμείνω τας άπαντήσεις εις το Λονδίνον, εις την διεύθυνσιν την όποιαν προτου άναχωρήσω από την Έλβετίαν θα υποδείξω».

Κατά τον Μάϊον του 1817 έγραφε προς τον Λόρδον Γύλφορ, τον ιδρυτήν της Ιονίου Άκαδημίας, υποβάλλων αυτώ «Σχέδιον περι της Δημοσίας Παιδείσεως έν Έπτανήσω». Δικαιολογών το ένδιαφέρον του γράφει ότι «πρέπει να αποβλέπω προς την Ελλάδα ως προς το μόνον άσυλον μου».

Κατά Δεκέμβριον του 1815 έγραφε προς την οικογένειάν του εκ Ζυριχης «... Αν ο Θεός θελήση να εύλογήση τας προσπαθείας μου και άμνη ώστε να επιτύχουν τα σχέδιά μου, θα το καταφέρω. Το πώς, δέν δύναμαι να σας το είπω. Σας φθάνει επί του παρόντος να μάθετε ότι κατά το τέλος του χειμώνος θέλω να μεταβώ εις την χώραν όπου εγεννήθην, όπου εκείνοι με χρειάζονται και εγώ εκείνους και να φιλήσω

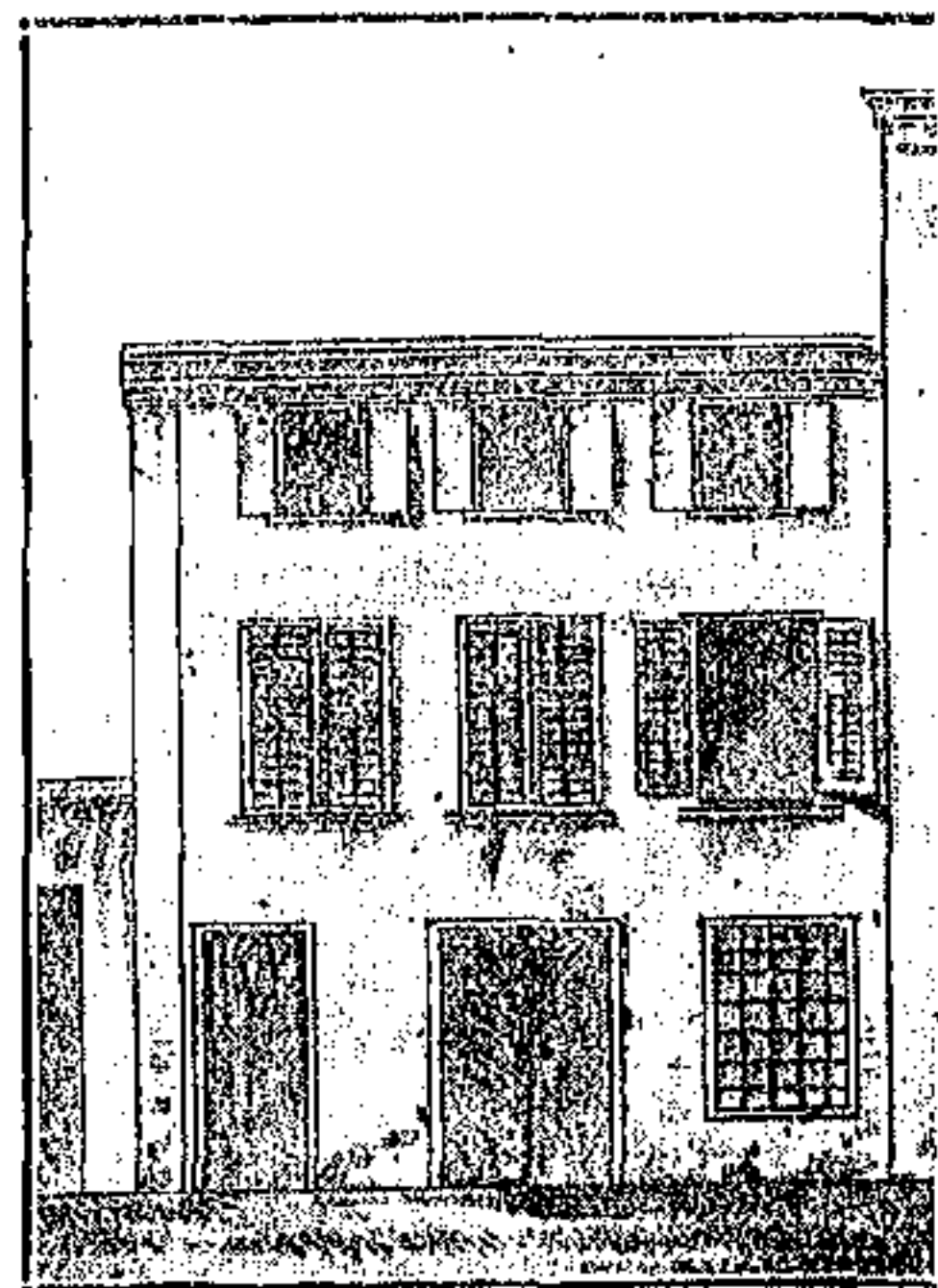
την Ιεράν εκείνην γήν και να την παρακαλέσω να περισυλλέξη μαζί μου όλα τα πρόσωπα τα όποια μου εινε πλέον αγαπητά» (Από τας «Άνεκδότους Έπιστολάς» Τορίνου 1875 σελ. 133).

Και μετ' όλίγας ημέρας προσέθετε (σελ. 134) προς τους οικείους του : «Σας εύχομαι καλās έορτάς, αγαπηταί μου, και καλήν Πρωτοχρονιάν, καίτοι ήμεις δέν έχομεν τας έορτάς και την πρωτοχρονιάν παρά 11 ήμέ-

Η ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ ΟΙΚΙΑ ΟΠΟΥ ΕΓΕΝΝΗΘΗ Ο ΦΩΣΚΟΛΟΣ

(Από την Ζακύνθον του Αρχιεπισκόπου Σαλβατόρε, σκέτισο του ίδιου)

Η ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ ΟΙΚΙΑ ΣΩΜΕΡΙΤΗ

(Όπου κατήκηκε ο Φώσκολος με την θεία - Γιοβάννα.

ρας βραδύτερον, κατά το ήμερολόγιον μας, παλαιού συστήματος. Και είμαι ψυχικώς τόσοσ αφωσιωμένος εις τας νήσους μας, ώστε από του έτους 1816 και εξής θέλω να σας γράψω πάντοτε με το παλαιόν έλληνικόν ήμερολόγιον. Τας αποφάσεις μου θα τας μάθετε τελείως προ του Άπριλίου και τον Άπρίλιον θα εκτελεσθουν με την βοήθειαν του Θεού και την εύλογίαν της προσφιλοϋς μητέρας, ή όποια θέλω να ζήση μαζί μου και μαζί με όλους μας πλέον ευχαριστημένη».

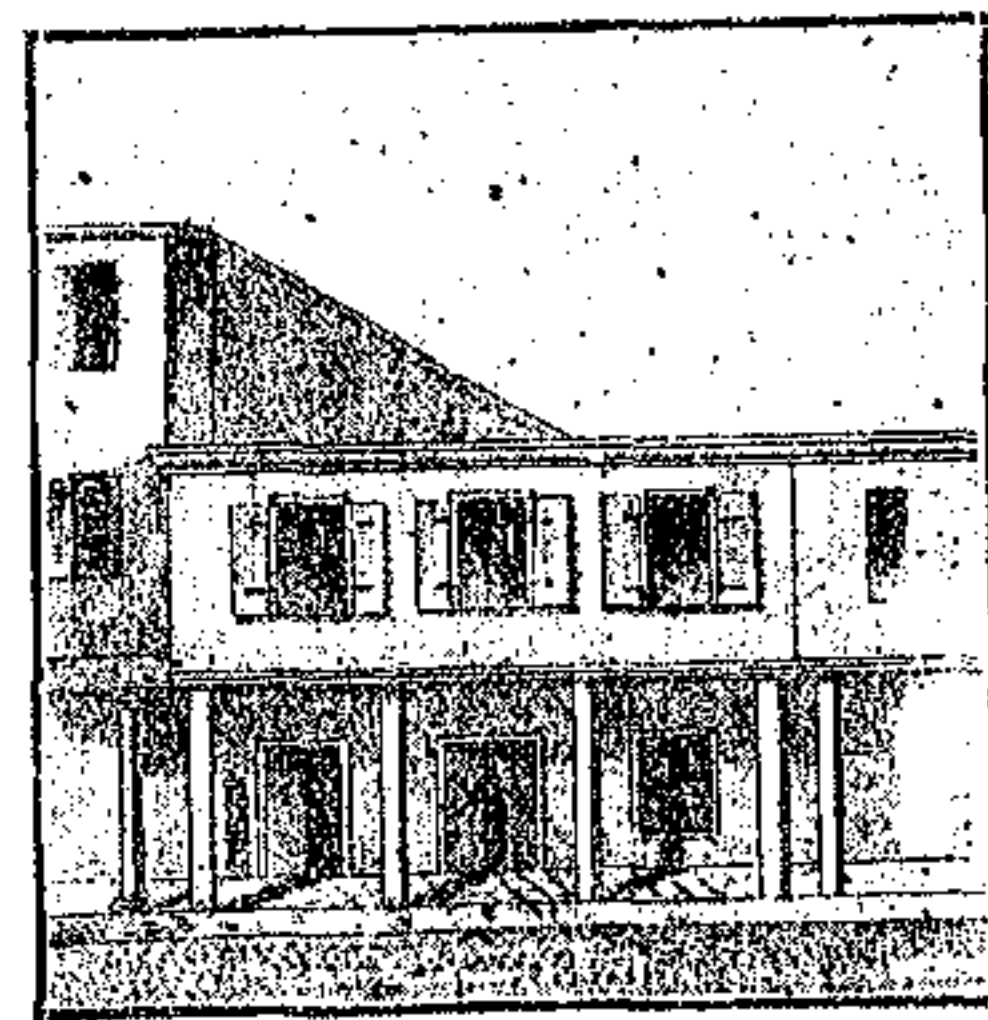
Είχε γίνη πλέον όνειρον δι' αυτόν να συγκεντρώση όλόκληρον την οικογένειάν του εις την Ζακύνθον. Ίδίως κατά τα τελευταία έτη της ζωής του, έν μέσω των απογοητεύσεων, εύρισκε ψυχικήν ανακούφισιν συλλογιζόμενος να επανέλθη οικογενειακώς εις την νήσον του. Την 7 Μαρτίου 1817 έγραφε προς την οικογένειάν του από το Λονδίνον :

«Έχω σταθεράν άπόφασιν να μεταβώ εις την Ζακύνθον, όπου τουλάχιστον θα είμαι εις την πατρίδα μου και θα δυνηθώ πολύ ή όλίγον να φανώ έπωφελής εις τους συμπολίτας μου». Άλλ' ή μήτηρ του απέ-

θανε τότε χωρίς να ίδη πραγματοποιηθέν το υϊκόν όνειρον, το όποιον θα ήτο άναμφιβόλως και ίδικόν της. Όταν, κατά Ίούνιον του 1817, έφθασεν εις το Λονδίνον ή άποστολή των Έπτανησιών βουλευτών Θεοτόκη, Καρύδη και Βούλτσου, εξαδέλφου του, δια να υποβάλη εις τον βασιλεύοντα το νέον Σύνταγμα της Έπτανήσου, ο Φώσκολος πάσαν κατέβαλε προσπάθειαν όπως υποβοηθήση το έργον των δια των πολλών και σημαντικών γνωριμιών τας όποιας ειχεν εις το Λονδίνον μεταξύ του πολιτικού κόσμου. Μετά την λήξιν δέ της άποστολής των, όταν οι πληρεξούσιοι έπρόκειτο να άναχωρήσουν, ο ποιητής εξέφρασε την έπιθυμίαν όπως ακολουθήση τον εξαδέλφόν του Βούλτσον, άλλ' έν τυχαίον δυστύχημα τον ήμποδισε. Ίδου τί γράφει ο ίδιος προς την «Ευγενικήν Φίλην» του :

«Σου έγραφα ότι θα διηρχόμην από την Φλωρεντίαν (μεταβαίνων εις την Ζακύνθον). Είχα προετοιμάση όλα, αλλά προσκληθεις από τον Βούλτσον να ίππεύσω ένα άγριον ίππον και βλέπων τον κίνδυνον να πατήσω τα παιδια τα όποια ειχον συγκεντρωθή εις τον δρόμον, ήναγκάσθην να κρημνισθώ και έξήρθωσα την κνήμην μου, —έκείνην άκριβώς την κνήμην, ή όποια προ όλίγου ειχε θεραπευθή από όξυν ρευματισμόν. Δέν ήδυνήθην να κινηθώ και ο Βούλτος άνεχώρησε. Με έβοήθησε πολύ...»

Όντως αυτήν την φοράν παρενέβη ή

ΑΛΛΗ ΟΙΚΙΑ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ

(Όπου κατήκηκεν ο Φώσκολος μετά τον θάνατον του πατρός του.

κακή τύχη, διότι αναμφιβόλως εάν δεν συνέβαινε τὸ ἀτύχημα αὐτό, ὁ Βούλτσος θὰ τὸν παρέσυρε μαζί του καὶ θὰ τὸν ἐπανεφέρεν εἰς τὴν μητρικὴν του γῆν.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητέρας του, πάλιν κατελήφθη ἀπὸ βαθυτάτην μελαγχολίαν καὶ ἐπεζήτησε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Οὐδέποτε τέκνον ἠγάπησε τὴν μητέρα του μὲ τόσην στοργὴν καὶ ἀφοσίωσιν ὅσον ὁ Φώσκολος. Αἱ σωζόμεναι πρὸς αὐτὴν ἐπιστολαὶ του ἀποτελοῦν τὴν εὐγλωττοτέραν ἀπόδειξιν. Εἰς τὴν βιβλιοθήκην Λαμπρόνικα τῆς Λιβόρνου, μαζί μὲ τόσα ἄλλα Φωσκολιανὰ κειμήλια, φυλάσσονται μερικὰ κομματάκια χαρτιά, εἰς τὰ ὅποια ἡ Διαμαντῖνα Σπαθῆ Φωσκόλου ἔγραφε πρὸς τὸν υἱὸν τῆς στέλλουσα τὰς εὐχὰς τῆς, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος διαρκῶς τῆς ἐζήτει.

«Κυράτσα Διαμαντῖνα, χαῖρε. Γράψε μου τρία λόγια. Χαῖρε, μητέρα μου ἀγαπημένη, καὶ ζῆσε ἄλλους ἐξήντα χρόνους εὐτυχισμένη, καὶ σοῦ φιλῶ τὰ χέρια», τῆς ἔγραφεν ἑλληνιστὶ ὁ υἱός. Καὶ ἐκεῖνη τοῦ ἀπήντα μὲ τὰς ἀπλοϊκωτέρας καὶ παιθητικωτέρας εὐχὰς: «Ἀγαπητό μου παιδί, ὁ Θεὸς καὶ ἡ εὐχή μου νὰ εἶνε πάντα κοντά σου γιὰ νὰ σὲ φυλάξῃ καὶ νὰ σοῦ δώσῃ ὅτι σοῦ ἀπεθυμῶ ἐγώ. Ἀγάπα με καὶ ἐγὼ μὲ τὸ νοῦ μου εἶμαι πάντα μ' ἐσέ. Ἡ εὐχή τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δική μου νὰ εἶνε κοντά σου καὶ νὰ σὲ φυλάξῃ ἀπὸ πάσα κακία».

Κάποτε, στενοχωρημένος διότι δὲν ἐλάμβανεν εἰδήσεις ἀπὸ τὴν μητέρα του, ὁ ποιητῆς τῆς ἔγραφε:

«Μητέρα μου ἀγαπημένη, διατί δὲν μοῦ γράφεις τὴν χρεῖα σου; Γράψε μου Γραικικὰ καὶ Ζακυνθινὰ καὶ πρὸς τοῦ ἀγαπημένου σου παιδιοῦ ὅτι θέλεις. Σὲ περικαλῶ μὲ τὰ δάκρυα εἰς τὰ μάτια μου».

Τὰ ἰδιόγραφα λόγια τῆς μητέρας του, ὁ Φώσκολος τὰ ἔκοβεν ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς τῆς ἀδελφῆς του καὶ ἐφύλαττε τὰ κομματάκια εἰς ἓνα φάκελλον ὡς ἱερὸν κειμήλιον.

Μὲ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν, κατὰ τὸ τελευταῖον εἰς Λιβόρνον ταξεῖδι μου, ἤνοιξα τὸν φάκελλον αὐτὸν καὶ ἐδιάβασα ὅλα τὰ κίτρινα ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ τὴν χρῆσιν χαρτάκια ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὸ ὠραιότερον καὶ ὑψηλότερον πόνημα πρὸς τὴν υἱικὴν καὶ τὴν μητρικὴν ἀγάπην.

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΔΟΥ

Ἄλλ' ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸν ποιητὴν καὶ ἄς τὸν παρακολουθήσωμεν κατὰ τὰ τελευταῖα δυστυχισμένα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Ἐφόσον τὰ ἔτη ἐπροχώρουν καὶ ἡ νόσος τὸν καθίστα μελαγχολικώτερον καὶ δυστυχέστερον, ὁ Φώσκολος ἐπὶ τοσοῦτον κατελαμβάνετο ἀπὸ τὴν ἔμμονον ἰδέαν νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Μέσα εἰς τὴν τρικυμίαν τῆς ζωῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἐπάλασε χωρὶς νὰ ἡσυχάζῃ ποτέ, ἐνόμιζεν ὅτι θὰ εὑρίσκε τέλος γαλήνιον λιμένα εἰς τὴν ὠραίαν νῆσον του.

Κατὰ τὸ 1826 ἐπανειλημμένως ἀπεπειράθη νὰ λάβῃ διαβατήριον ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ἵνα μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο καὶ πολὺ εὐκόλον. Ὁ Φώσκολος ἦτο ὑποπτος εἰς τοὺς Ἀγγλους, πρῶτον διότι ἦτο φιλελευθέρων ἀρχῶν καθ' ὅλον τὸν βίον του, δεῦτερον δὲ διότι εἰδικῶς διὰ τὰ ἑπτανησιακὰ καὶ ἑλληνικὰ ζητήματα, ἦτο ἐπικίνδυνος εἰς τὰ ἀγγλικά σχέδια. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὰς ἐνεργείας του ἐν Ἑπτανήσῳ ὅπως οἱ συμπατριῶται του ἀποκτήσουν μεγαλειτέρας πολιτικὰς ἐλευθερίας καὶ τὴν τολμηρὰν του δράσιν εἰς τὸ ζήτημα τῆς πωλήσεως τῆς Πάργας ὑπὸ τῶν Ἀγγλων εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ Φώσκολος ἐξηγέρθη διὰ τὴν ἀδικίαν αὐτήν, ἔκαμε πᾶσαν δυνατὴν ἐνέργειαν πλησίον τῶν ἰσχυόντων καὶ λογίων τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἔγραψε καὶ σφοδροτάτην μελέτην ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν ἔβλεπε μὲ εὐμενὲς ὄμμα τὴν μετάβασιν τοῦ ταραχοποιοῦ τούτου πατριώτου εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ προετίμα νὰ τὸν κρατῇ οὕτως εἰπεῖν αἰχμάλωτον εἰς τὴν ἀγγλικὴν πρωτεύουσαν. Διὰ τοῦτο πᾶσαν τοῦ προέβαλλον δυσκολίαν ὡσάκις ἐζήτει διαβατήριον διὰ τὴν Ζάκυνθον. Εἰς μακρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βούλτσον (25 Σεπτεμβρίου 1826) ὁ Φώσκολος ἔγραφε τὰς μεγάλας οικονομικὰς καὶ ψυχικὰς στενοχωρίας του. Τοῦ ἀνήγγελλεν ὅτι ἐπώλησεν ὅλα τὰ ἀγαπητά του βιβλία, ἐκτὸς τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Δάντου, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὡς βύαγγέλιά του, καὶ τοῦ συνίστα ὅπως ἐνεργήσῃ μετὰ τῶν λοιπῶν φίλων ἵνα εὐρῆ εἰς τὴν Ζάκυνθον «κάποιαν ἀπασχόλησιν ἐντιμον δι' ἐμὲ καὶ ἐπωφελῆ διὰ σᾶς καὶ τὰ παιδιὰ σας. Ἄλλ' ἂν δὲν δυνηθῆτε νὰ μοῦ ἐτοιμάσητε

προκαταβολικῶς ἀπασχόλησιν, ἐγὼ δὲν θὰ ἀναβάλω τὴν ἀναχώρησίν μου, καὶ ὁ διάσημος συμπολίτης σας θὰ ἐλθῇ πλησίον σας διὰ νὰ διδάξῃ τὴν γραμματικὴν ἢ, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τὸ ἀλφαβητάριον, καὶ θὰ εἶναι πάντως καλλίτερον νὰ κάμω τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δασκάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα παρά εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Ἐνωρίζω ὅτι πολλοί, καὶ σεῖς, Διονύσιέ μου, περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, θὰ μὲ ὑπεδέχεσθε μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας ἂν δὲν εἴθε σκλάβοι τῆς θελήσεως τῶν ξένων, τῶν ὀπλισμένων ταυτοχρόνως καὶ ἀγερώχων, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους γνωρίζω ὅτι εἶμαι μισητός. Ἀλλ' ἐγὼ, χωρὶς νὰ εἶμαι αὐτοκράτωρ ἢ τύραννος, δύναμαι ἐν τούτοις νὰ εἶπω ὡς ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος Καίσαρ: «μὲ μισοῦν, ἔρα μὲ φοβοῦνται». Οἱ Ἀγγλοὶ ὑπουργοὶ θὰ μὲ ἤθελον μᾶλλον ἐδῶ παρά μεταξὺ σας, πάσχοντες ἀπὸ τὴν ἀθλίαν νόσον τῶν γραιῶν, νὰ ὑποπτεύωνται τὰ πάντα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλους. Καὶ αἱ ἐφημερίδες των διέσπειραν συχνὰς καὶ χαμπετῆς συκοφαντίας περὶ ἐμοῦ, διὰ νὰ μὲ ἀπογοητεύσουν ὅπως πλεύσω εἰς τὰς Νήσους. Ἀλλ' ἐγὼ, ὄχι φοβούμενος αὐτούς, ἀλλὰ περιφρονῶν, ἐν τού-

τοις δὲν ἀνεχώρησα μέχρι τοῦδε, διότι κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν ἦτο, δὲν εἶναι, καὶ λογαριάζω ὅτι δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ τί τὸ χρήσιμον διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ παρουσία μου θὰ ἔθετεν ἴσως εἰς κίνδυνον σας καὶ τοὺς ἄλλους φίλους μου. Διὰ τοῦτο ἐδίστασα ἕως τώρα, θέλων νὰ φροντίσω διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ὀνόματός μου καὶ τὴν ἡσυχίαν σας. Ἀλλὰ τώρα ἡ ἀνάγκη μὲ σπρώχνει μὲ ὄλην τὴν παντοδυναμίαν τῆς.

Καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐνδιαφέρει νὰ κατασιγήσω ἀπαξ διὰ παντός τὰς πανταχόθεν ἐρχομένας συκοφαντίας, καὶ ἀπὸ κυβερνητικῶς καὶ ἀντιπολιτευομένων καὶ ριζοσπάστας καὶ Ἰταλοὺς καὶ Ἑλληνας, τοὺς μὲν

λαμβάνοντας ἀφορμὴν ἐναντίον μου ἀπὸ τὴν σιωπὴν μου διὰ τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας, τοὺς δὲ ὑποπτευομένους ὅτι μηχανορραφῶ περιπλοκάς καὶ συνωμοσίας».

Κατωτέρω ἐκθέτει τὸ σχέδιόν του ὕπως γράψῃ μακρὰν ἀπολογητικὴν ἐπιστολὴν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ καταρρίπτῃ τὰς συκοφαντίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠλπίζεν ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις θὰ διεφωτίζετο καὶ θὰ ἐδίδο διαβατήριον νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον:

«Θὰ ὑποσχεθῶ, ἔγραφεν, ὅτι δὲν θὰ ἀναμιχθῶ ποτέ, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τὸ ὁποῖον θὰ μείνω εἰς τὴν νῆσον, εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν δὲν ζητῶ ρουσφέτι, οὔτε θέσιν, οὔτε ἀξιώματα. Ἀλλὰ θέλω ὅμως, καὶ θὰ τὸ πάρω μὲ τὸ χέρι μου αὐτό, τὸ ἀπαράγραπτον δικαίωμα νὰ μπορέσω νὰ ζήσω καὶ ν' ἀποθάνω ὅπως μοῦ ἀρέσει ἐκεῖ ὅπου ἐγεννήθην».

Ἐξακολουθῶν, ἀναπτύσσει εἰς τὸν Βούλτσον τὰς λεπτομερείας τῆς ζωῆς τὴν ὁποίαν σκοπεῖ νὰ διέλθῃ εἰς Ζάκυνθον, καὶ τέλος προσθέτει: «Ὅπως ἂν ἦτο ἐγὼ θὰ ἐλθω εἰς Ζάκυνθον καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ ζήσω μὲ τὸν κόπον μου ὅπως δυνηθῶ καλλίτερον.

ΤΟ ΠΛΑΤΩΜΑ ΤΩΝ ΓΑΤΩΝ

Ἐν Βενετίᾳ, ὅπου κατέφησεν ὁ Φώσκολος.

Καὶ ἂν μὴ τι ἄλλο, θὰ μὲ θάψετε κάτω ἀπὸ ὀλίγας χούφτας ἑλληνικῆς καὶ μητρικῆς γῆς, καὶ θὰ ἦσθε ἐλεύθεροι νὰ τιμάτε τὰ ὄστα τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸν ὅποιον δὲν κατωρθώθη νὰ μάθετε φιλολογίαν καὶ νὰ ὠφελῆθητε ἀπὸ τὸ κεφάλαιον τὸ ὅποιον οὗτος ἐπὶ μακρὰ ἔτη, μὲ ἀκουράστους σπουδὰς καὶ μὲ διαρκῆ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν, συνέλεξε διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ τὸ μεταδώσῃ μεταξὺ ὑμῶν.

«Αἱ διδασκαλίαι τὰς ὁποίας σκέπτομαι νὰ κάμω εἰς τὴν Ζάκυνθον, καίτοι δὲν θὰ περιμένω ἀπὸ αὐτὰς παρά ἐλάχιστα κέρδη, ἐν τούτοις ἀντὶ νὰ μοῦ ταπεινώσουν τὴν καρδίαν (ὅπως συνέβαινε μὲ ἐκείνας τὰς ὁποίας

ἐκαμνα εἰς τὸ Λονδίνον), θὰ μοῦ τὴν ἀνυψώ-
νουν, διότι θὰ δίδω τὴν ἀξίαν, καὶ ἴσως πε-
ρισσότερον ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῆς χρηματικῆς
ἀνταμοιβῆς τὴν ὁποίαν θὰ λαμβάνω. Θὰ
διδάξω νέους συμπολίτας μου καὶ φίλους καὶ
συγγενεῖς, θὰ ὁμιλήσω εἰς πνεύματα ἱκανὰ
ὅπως μὲ ἐννοήσουν καὶ ἀκούσουν, θὰ τοὺς
καθοδηγήσω διὰ τοῦ παραδείγματος, καὶ
χωρὶς νὰ δώσω πολλὴν ἐνόχλησιν εἰς τοὺς
ἄλλους οὔτε εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. (Ὁ ἐπιβλέπων
ἐκείνους τοὺς διδασκάλους οἱ ὅποιοι φθά-
νουν εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἀρχίζουσι νὰ δι-
δάσκουσι εἰς τὰ παιδιὰ τὰ πρῶτα στοιχεῖα
τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν. Ἡ ἀπασχό-
λησις θὰ μοῦ εἶναι εὐαρεστοτάτη καὶ θὰ
μοῦ καταλαμβάνη ὀλίγον χρόνον. Καὶ ἂν,
διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, ἤθελον κατορθώσω
νὰ εὕρω μέσα συντηρήσεως καὶ γαλήνην διὰ
τέσσαρα ἔτη, θὰ τὰ χρησιμοποίησω διὰ τὴν
συγγραφὴν ἔργων, τὰ ὅποια, ἂν ἤθελον
προετοιμασθῆ ὅπως πρέπει, θὰ ἠδυνάμην νὰ
φέρω εἰς Λονδίνον καὶ πωλήσω ἀκριβὰ, καὶ
ἐκανορθώσω οὕτω τὰς ζήτησας τῆς κόρης
μου καὶ φροντίσω διὰ τὴν μελλοντικὴν
ζωὴν τῆς.

«Ἐγώ, Βούλτσε μου, ἐθυσίασα δυστυχῶς
εἰς τὰς ἀρχάς μου τὴν νεότητά μου καὶ τὴν
περιουσίαν μου καὶ τὴν οἰκογένειάν μου καὶ
αὐτὴν ἀκόμη τὴν δυστυχῆ μητέρα μου, ἣ
ὁποία ἀπέθανεν ἐπιθυμοῦσα με εἰς μάτην.
Ἄλλὰ φθάνουν αἱ θυσίαι, ὅταν ἐπὶ τέλους
δύναται κανεὶς νὰ τὰς ἀποφύγῃ χωρὶς νὰ
ἐκμαυλίσῃ τὴν ψυχὴν του. Ἄλλως τε θέλω
καὶ ὀφείλω νὰ διασώσω ἀπὸ τὴν θυσίαν τὴν
ἀθώαν αὐτὴν νέαν».

Καὶ τελειώνει συνιστῶν εἰς τὸν Βούλτσον
ὅπως ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν πρωτοβουλίαν νὰ
συνεννοηθῆ μετὰ τῶν φίλων του ἐν Ζακύν-
θῳ, διὰ νὰ διακανονισθῆ τὸ ζήτημα τῆς
μεταβάσεώς του ἐκεῖ καὶ τῆς ἐξουρέσεως
τῶν πόρων τῆς συντηρήσεώς του.

Τὴν ἐπιούσαν ἔγραψε μακροτάτην ἐπι-
στολὴν πρὸς τὸν φίλον του Ἰταλὸν λόγιον
Γίζινο Καπόνη, εἰς τὴν ὁποίαν τοῦ ἐκθέτει
τὴν ἀπόφασίν του ὅπως μεταβῆ εἰς Ζάκυν-
θον καὶ τοῦ ἐξηγῆ τὸν λόγον διὰ τὸν ὁ-
ποῖον ἐβράδυνε τὴν ἐκεῖ μεταβάσιν του:

«Ἐβράδυνα νὰ μεταβῶ εἰς τὰς Ἰονίους
νήσους, διὰ νὰ μὴ ὀδηγήσω ἐκεῖ τὴν κόρην
μου νεωτάτην καὶ ἀπειρον καὶ σπτενοχωρη-
μένην ἀπὸ τὴν ἰδιότητά της ὡς ξένης. Ἦ-
ω-

ρα πλέον εἶνε δασκαλεμένη ἀπὸ τὰς ἀτυ-
χίας καὶ δυνατότερη κατὰ τὰ ἔτη καὶ τὸν
νοῦν, καὶ ποθεῖ νὰ ζῆσιν καὶ ἀποθάνῃ εἰς τὴν
Ἑλλάδα. Καὶ ἂν δυνηθῶ, θὰ τὴν ὀδηγήσω
ἐκεῖ. Ἐν τούτοις, αὐτὴ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μὲ
ἐκράτησε ἐκκερμη. Καὶ ἡ μετάβασίς μου
εἰς τὴν Ζάκυνθον θὰ ἐξαρτηθῆ κατὰ πολὺ
ἐξ ὅσων θὰ μάθω ἀπὸ τὰς ἀπαντήσεις τῶν
συγγενῶν καὶ φίλων ἀπὸ ἐκεῖ».

Πόσον ἔμμονος εἶχε καταντήσῃ διὰ τὴν
Φώσκολον ἡ ἰδέα τῆς ἐπανόδου του εἰς Ζά-
κυνθον ἀποδεικνύεται, μετὰ τῶν ἄλλων,
ἀπὸ τὸ γεγονός τῶν πλείστων ἐπιστολῶν
τὰς ὁποίας ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καὶ
δὴ τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, εἰς διαφόρους
φίλους του. Οὕτω εἰς τὸν ἐν Ζακύνθῳ «φίλ-
τατον Ρενώ» ἔγραψε τὴν ἐπιούσαν, 27 Σε-
πτεμβρίου 1826, μακροτάτην ἐπιστολὴν,
περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλεῖ εἰς τὴν πρὸς τὸν
Βούλτσον προηγουμένην του, ὅπου δίδει λε-
πτομερεῖς ἐξηγήσεις περὶ τῆς διαμονῆς του
εἰς Ζάκυνθον. Ἐν πρώτοις τὸν παρακαλεῖ
νὰ ἀνοικιῶσιν εἰς τοὺς φίλους ὅτι «ἡ μετά-
βασίς του ἦτο πλέον ἀποφασισμένη καὶ
ὠρισμένη εἰς τρόπον ὥστε μόνος ὁ θάνατος
θὰ ἠδύνατο νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἀλλάξῃ ἀπό-
φασιν», καὶ ἐξακολουθεῖ:

«Ἐἰς τὴν πόλιν δὲν δύναμαι οὔτε θὰ ἤ-
θελα νὰ κατοικήσω ἐπὶ μακρόν, διὰ τοῦτο
εἶνε ἀνάγκη νὰ φροντίσῃτε διὰ μίαν μικρὰν
ἐπαυλίαν ἢ ἐξοχικὸν οἰκίσκον, ὅσον τὸ δυνα-
τὸν ὀλιγώτερον ἀπέχοντα ἀπὸ τὴν πόλιν.
Τὸ σπίτι αὐτὸ μοῦ χρειάζεται ἀπομονωμέ-
νον, μὲ ἓνα κήπον φυτευμένον μὲ κλημα-
ταριῆς σταφυλιῶν καὶ καρποφόρα δένδρα
καὶ λαχανικά, ἀρκετὰ ἐκτεναμένον ὥστε νὰ
δύναμαι νὰ περιπατῶ. Καὶ ἂν τὸ σπίτι εὐ-
ρίσκεται εἰς τὸ Ἀργάσι, εἰς τὸ Ἀκρωτήρι
ἢ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο ὕψωμα, ἀπὸ τὸ
ὁποῖον νὰ δύναμαι νὰ βλέπω τὴν θάλασ-
σαν, τοὺς λόφους καὶ τὴν πόλιν, θὰ μοῦ
ἐφαίνετο ὅτι εὐρίσκομαι εἰς τὸν παρά-
δεισον.

«Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐνοίκιον, θὰ ἐδαπάνων
διακόσια καὶ τρακόσια ἀκόμη τάλληρα κατ'
ἔτος, ἀρκεῖ ἢ ὑπόθεσις τῆς διαμονῆς μου
εἰς τὴν Ζάκυνθον νὰ κανονισθῆ εἰς τρόπον
ὥστε νὰ δύναμαι, ἐπὶ τέσσαρα τουλάχιστον
ἔτη, νὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἔχω ἀσφαλῶς
ἐκατὸν τάλληρα τὸν μῆνα. Ἡ ἐποχὴ τῆς
ἀναχωρήσεώς μου ἀπὸ τὸ Λονδίον θὰ ἐξαρ-

τηθῆ ἀπὸ τὰ χρήματα τὰ ὅποια θὰ δυνη-
θῶ νὰ μαζεύσω διὰ τὸ ταξεῖδι».

Κατόπιν κάμνει διαφόρους ἐρωτήσεις.
Ἐπὶ παραδείγματι ἐὰν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ
πωληθῶν βιβλία ἀγγλικά, ἐλληνικά, ἰτα-
λικά καὶ λατινικά εἰς τὴν Ζακύνθον διὰ νὰ
ἀναλάβῃ τὴν ἀντιπροσωπείαν διαφόρων οἰ-
κῶν οἱ ὅποιοι τοῦ ὀφείλουσι χρήματα ἀλλὰ
δὲν ἔχουν νὰ τὸν πληρώσουν. . . παρὰ μόνον
εἰς εἶδος. Προσέτι ἐὰν ἓνας νέος γεωπόνος
καὶ εἰδικὸς εἰς τὴν οἰνοποιίαν θὰ ἠδύνατο
νὰ εὕρῃ ἐργασίαν εἰς τὴν Ζάκυνθον, διὰ νὰ
φέρῃ ἓνα μαζὺ του «πρὸς ὄφελος τόσον τοῦ
νέου ὄσον καὶ τῆς νήσου». Καὶ τελειώνει
τὴν ἐπιστολὴν:

«Ἐἰς τὰς θείας μου, ἐξαδέλφους καὶ ἄλ-
λους συγγενεῖς καὶ φίλους εἰς τὴν Ζάκυνθον
δὲν ἔχω καιρὸν νὰ γράψω. Χαιρετήσατε
ὅλους ἐξ ὀνόματός μου καὶ ἰδιαιτέρως τὸν
Ἀλοῖσιον Κούρτσολαν καὶ Γεώργιον Δέ-
Ρώσσην καὶ τὸν ἀριστον πατέρα σας εἰς τὸν
ὁποῖον νὰ εἰπῆτε ὅτι ἡ θεία μου πριγκί-
πισσα Μόρο ἦτο ἡ ὠραιότερα τῶν γυναι-
κῶν. Καὶ νὰ πᾶτε νὰ τὴν ἐπισκεφθῆτε καὶ
νὰ τῆς φιλήσετε ἐκ μέρους μου τὸ χέρι».

Πριγκίπισσαν Μόρο ἀποκαλεῖ, ἀπὸ τὸ
ὄνομα τοῦ πρώτου συζύγου τῆς, τὴν θείαν
του Μιχαλίτση, τὴν ἀγαθὴν ἀδελφὴν τῆς
μητρὸς του, εἰς τὸ σπιτάκι τῆς ὁποίας, ὡς
εἶδομεν, ἔζησεν ἐπὶ μακρόν κατὰ τὴν νεα-
ρικὴν του ἡλικίαν ὁ Φώσκολος. Ὁ δὲ Γεώρ-
γιος δὲ Ρώσσης ἦτο παλαιὸς του φίλος ἀπὸ
τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παβίας, ὅπου τὸν
εἶχεν ὁ ποιητὴς ὡς μαθητὴν καὶ σύντροφον
ταυτοχρόνως, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε χα-
ρίσῃ ἓν πολύτιμον ὠρολόγιόν του, εἰς τὸ
ὁποῖον εἶχεν ἀντικαταστήσῃ τὰς ὥρας μὲ
τὴν φράσιν Hugo, huit hori (Ὀύγο, ἢ ὦρα
κυλᾷ). Τὸ ὠρολόγιον τοῦτο σώζεται εἰς
τὴν οἰκογένειαν Κομούτου.

Ὅλα τὰ ὠραῖα ὄνειρα καὶ τοὺς γλυκεῖς
πόθους τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν πατρίδα ἤλ-
θεν ὅπως συντρίψῃ ἢ τρομερὰ νόσος, ἣ
ὁποία ἀπὸ πολλοῦ ἐμφωλεύουσα, ἐξέσπασε
κατὰ τὸ 1827 ἐν ὄλῃ αὐτῆς τῆ ἀγριότητι,
ἣ ὕδρωπικία, ἣ ὁποία, τὴν 14 Σεπτεμβρίου
1827, τὸν ἔφερον εἰς τὸν τάφον. Καὶ ἔτσι
ἐπηλήθευσεν ἡ προφητεία τὴν ὁποίαν ὁ
ἴδιος ὁ ποιητὴς, νέος ἀκόμη, εἰς τὸ περιφη-
μον πρὸς τὴν Ζάκυνθον σοννέτο του,
εἶχε κάμει:

Ἄπ' τὸ παιδί σου τὸ ἄγαρο, ὃ μητρικὴ μου γῆ,
μονάχη τὸ τραγοῦδι του θάχης γὰ συντροφιά.
Σ' ἐμένα ἢ Μοῖρα μου ἔγραψεν ἀδάκρυτη ταφῆ.

Καὶ δὲν εὐρέθη οὔτε ἓνας Ἕλληνα νὰ ἀκο-
λουθῆσῃ τὴν πτωχικὴν του κηδεῖαν. Πέντε
μόνον ἀνθρώποι ἔλαβαν τὸν κόπον νὰ με-
ταβοῦν ἕως τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Γαίσιγουϊκ:
ἓνας ἰσπανὸς ἱερεὺς, ἓνας Ἄγγλος φίλος
του καὶ τρεῖς Ἰταλοὶ.

Ἄλλ' ἡ Ζάκυνθος, μόλις ἐπληροφορήθη
τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς, ἐπέ-
νησε καὶ εἰς τὸν καθολικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου
Μάρκου ἐτελέσθη πάνδημον μνημόσυνον,
εἰς τὸ ὁποῖον ὁ μέτριος ποιητὴς Διανύσιος
Γρουπάρης ἀπήγγειλεν ἐλληνιστὶ Ἐλεγείον,
ὁ δὲ ἐθνικὸς ποιητὴς Διονύσιος Σολωμὸς
ἰταλιστὶ Ἐγκώμιον, συγκινήσαν τὸ ἀκροα-
τήριον μέχρι τοῦ σημείου ὥστε, λησμονοῦν
ὅτι εὐρίσκετο ἐντὸς ναοῦ, ἐχειροκρότησε τὸν
ψάλτην τοῦ Ἐθνικοῦ Ἵμνου.

Δυστυχῶς οἱ Ζακύνθιοι ἐβράδυνον τὰς
ἐνεργείας των ὅπως μετακομίσουν εἰς τὴν
γενέτειραν τὰ ὅστ' αὐτοῦ μεγάλου συμπολί-
του των, εἰς τρόπον ὥστε νὰ προβάλλῃ ἡ
ἀναγεννηθεῖσα καὶ ἐνωθεῖσα εἰς ἀνεξάρτη-
τον πλέον βασίλειον Ἰταλία νὰ ζητήσῃ καὶ
τὸ 1871 καὶ μεταφέρῃ εἰς Φλωρεντίαν καὶ
καταθέσῃ εἰς τὸ Πάνθεον τῆς Σάντα Κρό-
τσε, πλησίον τοῦ μαυσωλείου τοῦ Δάντου,
τὰ ὅστ' αὐτοῦ ψάλτου τῶν «Γάφων», τοῦ
Ζακυνθίου Νικολάου Οὔγου Φωσκόλου.

Ὁ Antonia-Traversi, ὁ σοφὸς μελε-
τητὴς τοῦ Φωσκόλου, τὸν ὁποῖον πολλὰ-
κις ἀνεφέραμεν, γράφει περὶ αὐτοῦ:

«Ἄν ἠγάπησε πάντοτε μὲ ζωηρὰν ἀγά-
πην τὴν δευτέρα του πατρίδα, τὴν Ἰτα-
λίαν, ἣ ὁποία τὸν ὑπεδέχθη παιδί, ἣ ὁποία
τὸν ἐκράτησε νέον καὶ ἔφηβον, ἐν τούτοις
διετήρησε πάντοτε μίαν σκέψιν, μίαν περι-
πάθειαν, διὰ τὴν μακρυνὴν χώραν εἰς τὴν
ὁποίαν ἐρρόφησε τὰς πρώτας πνοὰς τῆς
ζωῆς, ἣ ὁποία ἦτο μητρικὴ του γῆ, δηλαδὴ
τῆς γυναικὸς ἐκείνης ἣ ὁποία ἠγαπήθη παρ'
αὐτοῦ δυνατότατα καὶ ἐμμονώτατα, μὲ
εἰδωλαλατρειαν. Καὶ ὁ θέλων ἀπόδειξιν
τινὰ, δὲν ἔχει παρὰ νὰ ρίψῃ τὸ βλέμμα ἐπὶ
πλείστων ἐπιστολῶν του». Καὶ παραθέτει
πλείστα ἀποσπάσματα τούτων.

Καὶ γενικῶς, ὅλοι οἱ Ἰταλοὶ κριτικοὶ καὶ

βιογράφοι τοῦ Φωσκόλου ἀνομολογοῦν τὴν μεγάλην ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἰάκυνθον καὶ τὸν ἀποκαλυπτικὸν προσφυτικὸν «ἰταλλοέλληνα ποιητὴν», διότι ἀνομολογοῦμένως μὲ τὴν αὐ-

τὴν ζέσιν ἠγάπησε καὶ ὑπηρετήσῃ τὴν μητρικὴν πατρίδα καὶ τὴν γῶραν ἣ ὅποια ὑπερηφάνως τὸν διεκδικεῖ ὡς διανοητικὸν αὐτῆς τέκνον, ὡς μέγαν αὐτῆς ποιητὴν.

Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΣ

ΘΡΥΨΑΛΑ

Καὶ τὰ μνημεῖα τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς τοποθεσίας καὶ τοὺς παλαιούς δρόμους, ὃ κατέχον τὰ σχετικὰ ἐφρόδια τὰ χρησιμοποιεῖ ὡς σελίδας ἀνεκδότων συγγραμμάτων, ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῶν ἐντυπώσεων τῶν ὁποίων πλουτίζει τὸ «λεξιλόγιον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων» τὸ ὁποῖον ἀφείλει νὰ καταρτίσῃ, πρὸς χρῆσιν του. Τὸ γνωστὸν συμβολικὸν παράγγελμα τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἀπὸ τὰς δέκα ὥρας τῆς κυρίας καθημερινῆς ζωῆς «ἐργάζου τὰς ἑξ, τὰς δὲ ἐπιλοίπους τέσσαρας (Ζ, Η, Θ, καὶ Ι') ζῆθι», ἂν μετατοπίσῃ κἀνεις ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἐδάφους, θὰ κληροδοτήσῃ τὴν συμβουλήν εἰς τοὺς νεωτέρους του: «κατὰ τὰ ἑξῆτα χρόνια του ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ μελετᾷ καὶ κατὰ τὰ τυχὸν ἐπόμενα νὰ παίρῃ τοὺς δρόμους, διὰ νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἀκούῃ».

Ἄν ἔχῃ ἡ μυθολογία συναξάρια πού διαβάζονται μόνον, ἂν ἔχῃ ἡ Ἐκκλησία συναξάρια πού καὶ λειτουργοῦνται, ἤμποροῦν νὰ μελετοῦν οἱ σοφοὶ ἐκεῖνα καὶ νὰ ψάλλουν οἱ πιστοὶ αὐτά. Ὁ λαὸς ἀσυνειδήτως, ἀδιαφορῶν καὶ διὰ τὰ δύο αὐτὰ τῶν συνεξαρίων εἶδη, ἔχει τὰ δικά του: τὰς *δοξασίας* καὶ τὰς *παραδόσεις*. Αὐταὶ ἀποτελοῦν τὴν πραγματικὴν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν αὐτόχθονα θρησκείαν του, τὴν μὴ προσκομισθεῖσαν ἐξωθεν οὐδὲ ἐπιβληθεῖσαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ συνεχῆ καὶ θρυλικῶς αἰωνόβιον.

Ἡ ἡμέρα τῆς ἐργασίας καὶ τῆς δράσεως ἔληξε, καὶ ἡ νύκτα δὲν ἐπῆλθεν ἀκόμη νὰ τὴν ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις μας. Τὸ ἀπόβραδον—τὸ βραδάκι τῶν ἑπτανησίων—ὡς χρονικὸν σημεῖον, καὶ τὸ μούχρωμα ὡς φῶς, δημιουργεῖ μία νέαν, μίαν ἀντίστροφον κίνησιν. Ὅλοι σπεύδουν: ἄλλοι κᾶτι νὰ πιοῦν, ἄλλοι κᾶτι νὰ παίξουν, ἄλλοι κἀποιοὺς γνωστοὺς συμφλυάρους νᾶνταμώσουν.

Καὶ δὲν εἶνε μόνον ὁ ἥλιος πού ἀπηνήθη τὴν γῆν, παραλαβὼν τὸ φῶς του καὶ βυθιζόμενος εἰς τὸ ἀγνωστον σὺν πληγωμένῳ θεῷ: μαζί μ' αὐτὸν ἐξέλιπε καὶ κάθε γυαλίδα τῆς φύσεως. Ὅλα τὰ χρώματα ὠχρίασαν φοβισμένα. Ὅλα τὰ ἀνοικτὰ ἐμισύκλεισαν, ὅλα τὰ ἐπὶ ποδὸς ἔγυραν. Καὶ αὐτὴ ἡ φωνὴ ἤρχισε νὰ τρεμουλιάζῃ καὶ οἱ ἄλλοι ἤχοι παρακολουθοῦν τοὺς φευγαλέους ἰσκιούς πού δειλὰ δειλὰ ἐμφανίζονται. Καὶ τώρα ἡ ψυχὴ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ ἄνθρωπος, φωνάζει: «ἦ δῶσέ μου πάλι τὸ φῶς ἢ βύθισέ με εἰς τὸ βαθὺ σκοτάδι. Ἡ πίεσις πού μοῦ φέρνει τὸ ὀλιγόχρονα σκόφως μὲ θανατῶνει ἀπὸ μαρασμόν. Σκότωσέ με καλύτερα». Καὶ οἱ ἄνθρωποι πού σπεύδουν κᾶτι νὰ πιοῦν, κᾶτι νὰ παίξουν, κἀποια συντροφιά των ν' ἀνταμώσουν, δὲν γνωρίζουν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ κάμνουν διὰ νὰ παρηγορήσουν τὴν ψυχὴν των, ὅπως κάμνουν μὲ προσποιητὴν εὐθυμίαν διὰ κἀποιον γνωστὸν των πού ἔχασε πρόσωπον προσφιλές.

Εἰργάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ διὰ τὴν λατρείαν τοῦ ὁραίου: εἰργάσθησαν καὶ οἱ χριστιανικοὶ ὑμνογράφοι διὰ τὴν λατρείαν τοῦ σεμνοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι, ἀνυψώσαντες τὸ σῶμα μαζί μὲ τὴν ψυχὴν, ἐξύμνησαν τὸ γυμνόν: οἱ χριστιανοὶ τὸ κρυμμένον: — «μὴ γιὰ τὸ

θεοῦ, καὶ φανῆ κομμάτι κρέας!» Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ αἱ Ἄγιογραφαί, ὅσαι δὲν ἔχουν ὑπ' ὄψιν των ἀρχαῖα πρότυπα, ἐν ᾧ εἶνε θαυμάσιαι εἰς πρόσωπα καὶ ἐνδύματα, ὑστεροῦν εἰς τὴν διαγραφὴν τοῦ σώματος. Ἡ αἰδῶς ἐφυλάκισεν ἐντὸς στυγνοῦ σώματος τὴν ψυχὴν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν κατηγορῇ ἔξω τῶν κινκλίδων. Ἀπὸ εὐσπλαχνίαν δέ, κἀπου κἀπου, σὺν ψωμί καὶ νερό, τὴν παρηγορεῖ μὲ τὴν δευτέραν παρουσίαν, μὲ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Ἄλλὰ καὶ τὸ σεμνόν σῶμα δὲν ἔμεινε ἡσυχον. Φόβῳ πιθανῆς συνεννοήσεως τοῦ δεσμοφύλακος αὐτοῦ μὲ τὴν καθειργμένην, τὸ χλιοβασανίζουν, τὸ δέρνουν, τὸ νηστεοῦν καὶ διαρκῶς ἀπειλοῦν τὸν τυχὸν παραβάτην.

Καὶ παρ' ὅλ' αὐτὰ ὅμως:

«Νυφοῦλα λαχταρόκορη καὶ καμπανοφρουδοῦσα!
παπᾶς σὲ εἶδε κι' ἔσφαλε, διάκος καὶ δαιμονίστη
κ' ἓνα μικρὸ διακόπουλλον ἔπεσε καὶ τσικίστη».

Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

ΙΔΑΝΙΚΟΙ ΑΥΤΟΧΕΙΡΕΣ

Γυρίζουν τὸ κλειδί στὴν πόρτα, παίρνουν
τὰ παλιά, φυλαγμένα γράμματά τους,
διαβάζουν ἡσυχᾶ, κ' ἔπειτα σέρνουν
γιὰ τελευταία φορὰ τὰ βήματά τους.

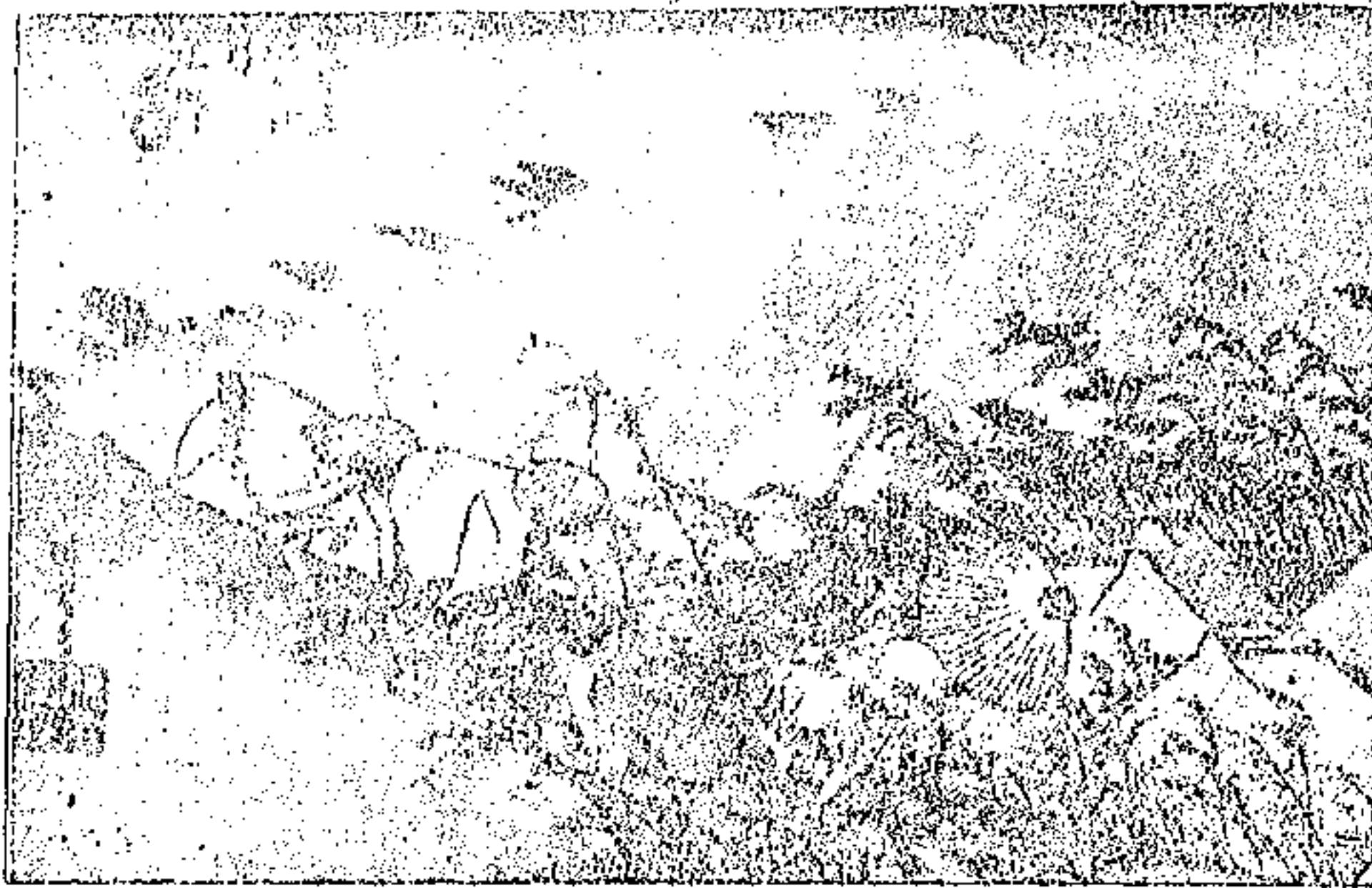
Ἦταν ἡ ζωὴ τους, λένε, τραγωδία.
Θεέ μου, τὸ φριχτὸ γέλιο τῶν ἀνθρώπων,
τὰ δάκρυα, ὁ ἰδρῶς, ἡ νοσταλγία
τῶν οὐρανῶν, ἡ ἐρημία τῶν τόπων!

Στέκονται στὸ παράθυρο, κοιτᾶνε
τὰ δέντρα, τὰ παιδιὰ, πέρα τῆ φύση,
τοὺς μαρμαράδες πού σφυροκοπᾶνε,
τὸν ἥλιο πού γιὰ πάντα πάει νὰ δύσῃ.

Ὅλα τελείωσαν. Τὸ σημεῖωμα νὰ το,
σύντομό, ἀπλό, βαθύ, καθὼς ταιριάζει,
ἀδιαφορία, συγχώρηση γεμᾶτο
γιὰ κείνον πού θὰ κλαίῃ καὶ θὰ διαβάζῃ.

Βλέπουν τὸν καθρέφτη, βλέπουν τὴν ὥρα,
ρωτοῦν ἂν εἶναι τρέλα τάχα ἢ λάθος,
«ὄλα τελείωσαν, ψιθυρίζουν, τώρα»
πὼς θ' ἀναβάλουν βέβαιον κατὰ βάθος.

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

ΧΙΡΟΣΙΓΚΕ

1. Θύελλα στο Τοντάζου-νύ-Μαρί.

ΙΑΠΩΝΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΧΙΡΟΣΙΓΚΕ (1792-1858)

Ο Χιροσιγκέ είναι ο τελευταίος από τους μεγάλους ζωγράφους της Ιαπωνίας. Υπήρξε μεταγενέστερος του Κιγιονόγκα και σύγχρονος του Χοκουζάι, που στάθηκε πάντα αξιόμαχος κι ακαταπύνητος αντίπαλός του. Ύστερα από τον Χιροσιγκέ η ιαπωνική ζωγραφική πέφτει στη «ρουτίνα», χάνει τις παλιές αρετές της, λησμονεί τις μεγάλες εξάρσεις, που της έδωσαν τη δύναμη να μεγαλουργήσει στα παρελθόν: η εισαγωγή των χρωμάτων της ανιλίνης, αξιοχρησιμοποιώντας τα παλιά, πατροπαράδοτα μέσα, φέρνει αναστάτωση στην «τεχνική»: κι επειδή αναμφισβήτητη ή «τεχνική» δεν είναι κάτι άσχετο προς την καθολική έννοια της τέχνης, η αναστάτωση αυτή γί-

ΧΙΡΟΣΙΓΚΕ

2. Το μεγάλο φανάρι.

νεται αρκετά ριζικώτερη και πολύ περισσότερο πολυσήμαντη από όσο θα μπορούσε κανείς να φαντασθεί.

Η εποχή του Χιροσιγκέ υπήρξε γόνιμη σε καλλιτεχνικές δημιουργίες. Ευρύτατος κύκλος θαυμασίων καλλιτεχνών εργαζότανε αδιάκοπα στην παραγωγή αριστουργημάτων: οι παλιές σχολές του Γόεα και του Κάνο, όπως κι η κάπως νεώτερη σχολή των Ανεξαρτήτων, αυτή που διαφορετικά λεγότανε «Ζωγραφική του κόσμου που περνά», με τη βαθύτατη φιλοσοφία της φύσεως που τη διέκρινε, έδωσαν ό,τι είχαν να δώσουν κι έφυγαν, αφήνοντας πρόσφορο το γόνιμο έδαφος σε νέες καλλιέργειες: μά οι καιροί ήταν γεμάτοι θηελλώδεις αναλαμπές, βαρυ-

φορτωμένοι από απειράριθμες αναζητήσεις, ελεύθεροι από κάθε πλευρό και σε κάθε ενέργεια και δράση, έπικροι καιροί της ιαπωνικής τέχνης που έφθανε στο μесоουράνημά της. Ο δέκατος ένατος αιώνας της ιαπωνικής ζωγραφικής και της ιαπωνικής «έστάμπας», που πρέπει από κάμποσες απόψεις να θεωρούνται ταυτόσημαντες, αποτελεί ένα φαινόμενο αξιοσημείωτης σημασίας μέσ' στη συνολική εξέλιξη των τεχνών.

Ο Χιροσιγκέ γεννήθηκε προικισμένος με τη βαθύτατη αίσθηση της φύσεως: υπήρξε θαυμάσιος σχεδιαστής, μοναδικός «καλορίστας»—συχνά τον τοποθετούν επάνω κι από τον γίγαντα τον Χοκουζάι,—ήξαιρε το μυστικό όχι μόνο να δημιουργεί ατμόσφαιρα, σύμφωνα με την τρεχούμενη σημασία του όρου, μά να παρέχει το περιβάλλον σαν ένα ζωντανό οργανισμό, που όρμητικές φλέβες τον αυλακώνουν. Άνοιγε το πρώτο επίπεδο κι έδινε άμετρο βάθος στην εικόνα και την έκανε ατελεύτητη, ενώνοντάς τη με τη φύση, με ολόκληρο τον κόσμο που κυκλογύριζε το τοπίο της έκλογής του: χρησιμοποίησε τότε την ευρωπαϊκή, τότε την ια-

ΧΙΡΟΣΙΓΚΕ

4. Μπόρα στη γέφυρα

πωνική, «την Ιππείουσα» προοπτική, τότε και τις δυο μαζί άπλωνε τα χρώματά του με τέτοιο τρόπο, ώστε μετασχηματίζονταν σε άπροσμέτρητες αποχρώσεις και γίνονταν συγχυσμένα και σχεδόν διαφανή και σχεδόν άερια: έφευγαν από τα όρισιμα περιγράμματα κι από τα όρισιμα πλαίσια κι αποτελούσαν όχι μιá νεκρή, καθωρισμένη εκ των προτέρων απεικόνιση, μά ένα κομμάτι ζωντανής φύσεως, ανεξάντλητα εντυπωσιακό, θαυμάσιο μέσ' την ακαθοριστία του, μέσ' την σοφώτατα υπολογισμένη συγχυση των επιπέδων. Δεν έχει κανείς παρά να κοιτάξει την εικ. 1, τη «Θύελλα στο Τοντάσου-νύ-Μαρί» και την εικ. 4, τη «Μπόρα στη γέφυρα του Ryogoku», για να καταλάβει πόσο στηριγμένη άπάνω στα πράγματα είναι η παρατήρηση αυτή. Με μέσα τόσο άπλά, που φαίνονταν πολλές φορές κωμικά, ο Χιροσιγκέ δεν κατορθώνει άπλως να μάς δώσει ένα τοπίο: αυτό δε θα ήταν τίποτε: ένα τοπίο το βρίσκει κανείς με μεγάλη εύκολια σε κάθε έκθεση ζωγραφικής: κατορθώνει να μάς δώσει τη «φύση»—κι αυτό είναι το θαυμαστό και το

ΧΙΡΟΣΙΓΚΕ

3. Η παραλία του Μυίνό

υπέροχο, τὸ προνόμιο μερικῶν ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων, ὅπως ὁ Ruysdael, ὅπως ὁ Lorraine, ὁ Koro, ὁ Poussin, ὅπως ὅλοι ὅσοι ἐγνώρισαν διὰ μέσου τῶν χρωμάτων καὶ τῶν γραμμῶν τὸν ἐσώτερο ρυθμὸ τοῦ περιβάλλοντος, τὴν αἰνιγματικὴ ψυχὴ ποὺ κρύβεται μεσ' στὴν παράδοξη νεφέλη, ἀνάμεσα σὰ κλωνάρια ἐνὸς δέντρου, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ, στὸ πουλί, στὸ μурμήγκι, στὸ ξύλο, στὴν πέτρα ἢ στὴν ἀλλόκοτη πεντάλφα τοῦ κεραυνοῦ.

Μεγάλα δάση ἐρημικά, ἀνεμοὶ τῆς νύχτας, ἀγριόχηνες ποὺ ἀνοίγουν διάπλατα τάρχαγγελικά φτερά, θάλασσες ποὺ ἀκίνητοῦν σὲ βαθιὰ συλλογὴ, λυκόφωτα γεμάτα ἀπροσδιόριστα θέλητρα, παιγνιδίσματα τοῦ φωτὸς ἐπάνω σὲ μιὰ σταγόνα, σ' ἓνα φύλλο ἢ σὲ μιὰ πέτρα, ἢ ἀσπρη συμφωνία τοῦ χιονιοῦ στὶς ἀνοιχτὲς πεδιάδες, στοὺς δρόμους καὶ στὶς εὐθραυστες στέγες τῶν λαπωνικῶν σπιτιῶν, εἶναι οἱ διάθερμοι ἐρωτες τοῦ Χιροσιγκέ. Ζῆ μαζί τους, αἰσθάνεται μὲ τὴ δική τους τὴν ἀμφίβολην ὑπαρξή, χάνεται μαζί τους μέσ' τὴν ἀκαταμέτρητη φύση. Ἔτσι κατορθώνει νὰ δώσει ὅλη τὴ φρικίαση ἐνὸς κλαδιοῦ στὸν ἐρχομὸ τῆς θύελλας καὶ ὅλη τὴ γοητεία τοῦ δάσους ποὺ στεφανώνει τὴν ἀκρογιαλιά (εἰκ. 3). Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχουν νὰ ποῦν πῶς δὲ λαθεύτηκε ποτέ. Τὸ παραμικρότερο σχεδιάσμα

του, ἢ ἀπλούστερη γραμμὴ ποὺ βγήκε ἀπὸ τὸ χέρι του ἦταν γεμάτη ἀπὸ μιὰν τέτοια ἀπροσδόκητη ζωὴ, ποὺ ἰσοζύγισε πάντα ἓνα πῖνακα, μιὰν ὀλόκληρη συμφωνία χρωμάτων, ἐπιπέδων, γραμμῶν.

Ὁ Χιροσιγκέ ἄφησε τρεῖς μεγάλες συλλογὲς πουλιῶν, ἀνθέων καὶ ψαριῶν· μιὰ σειρά ἀπεικονίσεις μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «ὄχτῶ ἀπόψεις τοῦ Ὀμί», ἀφιερωμένη στὴ λίμνη Μπίβα, τὸ «Τοκάιντο — θαυμάσια τοπία ἀνάμεσα στὴ Γιεντὸ καὶ στὸ Κιότο, — τὶς «Ἐξήντα ἐπαρχίες», τὶς «Ἐκατὸ ἀπόψεις τοῦ Γιεντὸ» καὶ τὶς «Τριάντα ἔξη ἀπόψεις τοῦ Φουζι».

Καὶ κάτι ἀξιοπαρατήρητο: ὅπως ὁ Ruysdael, ἔτσι κι αὐτὸς ἀποφεύγει συστηματικὰ νὰ ζωγραφίζει ἀνθρώπους· κι ὅταν ἀναγκάζεται νὰ τὸ κάνει γιὰ νὰ δώσει τὴν ἀπαιτούμενη πληρότητα στὸ ἔργο του, τοὺς παρουσιάζει ἀπὸ πίσω, μὲ τὴ ράχη γυρισμένη πρὸς τὸ θεατὴ (εἰκ. 4) ἢ σκεπασμένους κάτω ἀπὸ εὐρύχωρες ὀμπρέλλες, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται τὸ πρόσωπό τους καθόλου. Τὸ ἴδιο ἔκαμε κι ὁ Ruysdael· αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀνεξήγητο. Εἶναι ἡ ἀδυναμία μερικῶν τοπογράφων πρώτης γραμμῆς, ὅπως, ἀντίθετα, ὠρισμένοι ἀπαράμιλλοι προσωπογράφοι δὲν καταφέρνουν νὰ ἐκτελέσουν οὔτε ἓνα κομμάτι τοπίου τῆς προκοπῆς.

ΙΩΑΝ. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΛΑ ΓΙΝΟΝΤΑΙ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Εἶναι τώρα δεκαπέντε μέρες ποὺ ἡ κυρία Σαρίκη βρίσκεται σὲ μεγάλη κίνηση· ὅσο δηλαδὴ τῆς ἐπιτρέπουν τὰ μισοπιασμένα της πόδια καὶ τὰ ἐβδομήντα ὄχτῶ της χρόνια. Μὰ τ' ἦταν, ἀλήθεια, καὶ τοῦτο τὸ ξαφνικό; Γιὰ ὅλο τὸν ἄλλον κόσμον, βέβαια, δὲν εἶναι τίποτα. Νά: ἓνας χορὸς· ἢ καλύτερα, μιὰ οἰκογενειακὴ γιορτὴ· ἓνα πρῶμα δηλαδὴ συνειδησιμένο. Μά, γιὰ τὴν κ. Σαρίκη καὶ γιὰ τὴν κόρη της, τὴ δεσποινίδα Ἀννίτσα—ἀκόμα τήνε λένε ἔτσι—τὸ πρῶμα διαφέρει. Καὶ ὄχι μόνο διαφέρει, ἀλλὰ καὶ τὶς ταράζει σὲ ἀπίστευτο βαθμὸ. Ὅριστε μιὰ λίμνη ἀτάραχη. Ἀξαφνὰ κάποιος, γιὰ χάρι, σοῦ πετάει μιὰ πετρούκλα μὲς στὴ μέση καὶ σὰ κάνει ὅλα μούσκεμα. Βάζει σὲ κίνηση τὸ κοιμισμένο νερό, τὶς ἀκίνητες καλαμιές, τὰ φωλιασμένα πουλιά... Ἄς εἶναι.

Καὶ δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τὸ χορὸ· τὸ πὶὸ σπουδαῖο εἶναι πῶς στὴ γιορτὴ θὰ παρευρεθῆ καὶ ἓνας ὑπουργός. Ναι. Ἀκοῦτε; Ἐνας ὑπουργός! Ἄχ, θεέ μου!... καὶ ὁ ὑπουργός εἶναι ἀνύπαντρος, γεροντοπαλλήκαρος!... Σῶσον, Κύριε τὸν λαόν σου!... Ὅλα γίνονται. Τὰ φέρνει ἔτσι ὁ Θεὸς ποὺ ὅλα γίνονται. Ταιριάζει τ' ἀταίριαστα, μερῶν τ' ἀνήμερα, φτάνει νὰ θέλῃ. Εἶναι τώρα δεκαπέντε μέρες λοιπὸν ποὺ ἡ κ. Σαρίκη πολεμάει νὰ καταπέσει τὴν Ἀννίτσα νὰ πάῃ στὴ γιορτὴ. Ναι. Δὲν ξέρω τώρα τελευταῖα, τί ἔπαθε καὶ τοῦτο τὸ εὐλογημένο τὸ κορίτσι! Κλείστηκε καὶ δὲν ἐννοεῖ νὰ πάῃ πουνθενά. Λὲς καὶ τήνε πήρανε τὰ χρόνια!...

Ἡ γριὰ ἔχει τὸ λογαριασμὸ της. Ἔχει δηλ. τὰ 78 της χρόνια γιὰ μέτρο ἀλάθειτο: τὸ τυλίγει καὶ τὸ ξετυλίγει καὶ μετρᾷ καὶ λογαριάζει καὶ δὲν πέφτει ρούπι ἔξω. Ποῦ λοιπὸν, σὲ παρακαλῶ, 78 καὶ ποῦ 37! Ἔχ'

ἡ Ἀννίτσα· ἀκόμα μπροστά της καθό, οὐ, σαράντα ἓνα χρόνια. Τὶ χτυπητοί, ἀλήθεια, ποὺ γίνονται οἱ ἀριθμοὶ ἀπὸ τὰ εἴκοσι πέντε κι' ἀπάνω! Τριάντα, τριάντα πέντε, σαράντα, πενήντα... Τὰ λὲς καὶ σοῦ γεμίζουν τὸ στόμα. Τὰ συλλογᾶσαι καὶ θλαρεῖς πῶς καμπάνες σοῦ ξεκουφαίνουν τ' αὐτιά. Τέλος καὶ γιὰ νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε, ἔδω καὶ δυὸ βδομάδες ἤρθε ἡ ἐγγόνα τῆς κ. Σαρίκη, ἡ Κλειώ,—τὸ τσακλοκούδουνο, τὸ χτεσινὸ μαρό... «—Γιαγιά, σήμερα δεκαπέντε κλείνω χρόνο ποὺ παντρεύτηκα. Ὁ Γιῶργος θέλει νὰ γιορτάσουμε τὸ γεγονός. Κοίταξε νὰ καταφέρῃς τὴ θειά τὴν Ἀννίτσα νὰ ρθῆ... Ἄν δὲν ἔρθῃ, ἔρεῖς, θὰ τοῦ κακοφανῆ τοῦ Γιῶργου. Καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ... Ἄκουσε, γιαγιά, ἡ γιορτὴ εἶναι οἰκογενειακὴ, βέβαια, μὰ θάγουμε καὶ τὸν κύριο Φαντά, τὸν ὑπουργό... εἶναι ἀδελφικὸς φίλος τοῦ Γιῶργου, φίλος μας, κι' ἔχουμε τὸ λογαριασμὸ μας. Ξέρεις, γιαγιά, ὅλα γίνονται...»

Ἄχ, μὰ τ' ἦταν τοῦτο ποὺ τῆς εἶπε! Ἀφήνουμε πιά τὰ ἄλλα· γιατί τῆς εἶπε κι' ἄλλα, ἓνα σωρὸ μικροπράματα, μὰ τοῦτο τὸ τελευταῖο ἦταν ποὺ τὴν ἔβαλε σὰ αἵματα. Δεκαπέντε μέρες τώρα λοιπὸν τῆς ἔβγαλε τὴν ψυχὴ τῆς καθμένης τῆς Ἀννίτσας. «—Ἐγὼ, στὴν ἡλικία σου ἔκανα τοῦτο... ἐγὼ στὴν ἡλικία σου ἔκανα κείνο... Ναι! σὰν κι' ἔσενα ἐγὼ ἡμουνα πεταλούδα! Μ' ἔπαιρνε ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας σου καὶ πηγαίναμε σὲ ὄλους τοὺς χορούς. Τὶς ἀπόκριες γλεντούσαμε ἀπὸ τὴ μιὰν ἀκρὴ τῆς βδομάδας ὡς στὴν ἄλλη. Δὲ λογαριάζα κούραση· δὲν τὴν ἐνοιῶθα. Τώρα ἐσύ, ἂν βγῆς τὸ προῖ, δὲ μπορεῖς νὰ βγῆς τὸ ἀπόγευμα. Ἄν ἔχῃς νὰ πᾶς τὸ βράδι πουνθενά, πρέπει νάσαι ξαπλωμένη ὅλο τὸ ἀπομεσήμερο· ἐκδρομὴ δὲ θὲς νὰ πᾶς, γιατί, λέει,

μετά τὸ φράϊ βαραινέεις, κλείνουν τὰ μάτια σου, γίνεσαι σαλάτα. "Άκου!... παιδί προῦμα, νὰ σοῦ κἀνὴ τέτοιες κουβέντες!... Μά, ἄ δὲ μπῆς, ἄ δὲ βγῆς, ἄ δὲν κουνιθῆς, πῶς θὰ σὲ δῆ κι' ἕνας ἄνθρωπος, ἔ; Εἶδα κι' ἔπαθα νὰ σὲ καταφέρω νὰ κόψης τὰ μαλλιά σου. "Όλες σου οἱ φιλενάδες φαίνονταν μικρότερες κι' ἐὰν μεγαλύτερη μ' ἔκεινο τὸν κότσο!... "Έλα, ἐμπρός, σήκω!... Φώναξε τὴ μοδίστρα, πήγαινε στὰ μαγαζιά, ἀνοίξε τὰ μπαούλα, βγάλε νὰ δοῦμε... Νά, ξύλωσε τοῦτο, σιδέρωσε κείνο... "Άμα τὸ μαντιάρης αὐτὸ ἔδωνά, δὲ θὰ φαίνεται νά, θὰ πιστῆ στὸ δέσιμο. "Έλα!... φόρεσε τὰ γάντια σου, χῶσ' τα στὴ μπενζίνα... τρίφ' τα τώρα...»

"Άχ, Παναγία μου, πῶς τήνε βασανίζει ἡ μάνα της! Πῶς τήνε παιδεύει, χωρὶς νὰ τὸ νοιώθῃ! Πῶς θά'θελε, Χριστούλη μου, νὰ τὴν ἀφήσουν κεῖ δά, σὲ μιὰ γωνιά, ἡσυχη, μὲς στὸ ἀποκάρωμα πού τῆς ἔφερε τὸ πνέξιμο τῶν ὀνείρων της ἔδω και τόσα χρόνια! — μαύρη θάλασσα, γιομάτη ναυάγια... "Ό,τι τῆς λέει ἡ μητέρα της τὸ κάνει δὲ λέει ὄχι, γιατί νὰν τῆς χαλάσῃ τὴν καρδιά; Γιατὶ νὰ τὴν πικράνῃ; Αὐτὴ τὴ μάνα ἔχει ὄλη, ὄλη. Μαζὶ ἔγεράσανε.

Τώρα πῶς νὰν τῆς πῆ: «Καυμένη μαμά, ναί, ἐσὺ στὴν ἡλικία μου, ἔτρεχες, πήγαινες, γλεντοῦσες, μὰ εἶχες τὸν ἄντρα σου ἀπὸ δεκαοχτὼ χρονῶ τὸν ἀγάπησες, τότε πήρες, ἔζησες. Ναί, μὲ κατάφερες νὰ κόψω τὰ μαλλιά μου, μὰ δὲν ξέρεις... Τὴν πρώτη μέρα πού βγῆκα ἔξω, ἕνα κοριτσάκι τοῦ δρόμου, ἕνα παλιοκόριτσο βέβαια, στάθηκε, μὲ κοίταξε καλὰ-καλὰ ἀπὸ πάνω ὡς κάτω και εἶπε σὰ νὰν τῶλεγε στὸν ἑαυτὸ του: «—Μπά... μὰ γριὰ μὲ κομμένα μαλλιά!...» Ζαλιστήκα. "Ημουν ἔξω, στὴ δροσιά, κι' ὅμως ἔνοιωσα μιὰ τέτοια φωτιά στὰ σωθικά μου, πού νόμισα πῶς θὰ πέσω χάμω. "Επροχώρησα κι' ἔνοιωθ' ἀκόμα τὸ φοβερὸ μάτι τοῦ παιδιοῦ νὰ μ' ἀκολουθῆ, νὰ μπήγεται σὰν καρφὶ στὸ κορμί μου. Ναί, ἔκανα, πῶς δὲν κατάλαβα, μὰ ὡς πότε θὰ κἀνω βέβαια πῶς δὲν καταλαβαίνω!... Μαμά, βαρέθηκα, μ' ἀκούς... Βαρέθηκα τὴ ζωὴ μου. "Αφησέ με δωνά, στὴ γωνιά μου, δὲ θέλω, δὲν ἐπιθυμῶ πιὰ τίποτα, τίποτα! Και τὰ δάκρυά της στάζουνε βροχὴ μὲς στὴν καρδιά της, ὡσπου ἦρθε και ἡ κρίσιμη μέρα.

"Ἡ Ἄννίτσα κοιτάζει τὸν οὐρανὸ και παρακαλεῖ: Νᾶτανε, λέει, νᾶπιανε καμμιὰ μπόρα κειδὰ κατὰ τὸ βραδάκι, πρὶν ν' ἀρχίσῃ νὰ ντύνεται. "Άχ, ὅλα γίνονται... δὲν τῶχει γιὰ τίποτα, νὰ σοῦ γεμίση ἄξαφνα ὁ οὐρανὸς μὲ σύννεφα και νὰ σοῦ ἀρχίσῃ μιὰ μπόρα, μὰ ἀπὸ κείνες τίς μπόρες! Νὰ βροντᾶ, ν' ἀστράφτῃ, νὰ ὀρμῶν τὰ ποτάμια, νὰ παφλάζουν ὄξω ἀπὸ τίς πόρτες, ξεροζώνοντας, σέρνοντας ὅ,τι βροῦνε νὰ γείνη τέλος πάντων ἡ συντέλεια τῶν αἰῶνων, μόνο και μόνο γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὸ χτένισμα, τὸ βάνισμα, τὸ παπούτσωμα, τὸ κορσάρισμα... μ' ἕνα λόγο: τὸ ντύσιμο, γιατί, ὅσο γιὰ τ' ἀποδέλοιπα, ἀμ' ἔχει κι' αὐτὴ τὸ λογαριασμὸ της, ὅπως τὸν ἔχουνε και ὄλ' οἱ ἄλλοι. Μὰ σοῦ εἶναι σήμερα ἕνας καιρὸς, καλοκαιράκι! Και τοῦτο τὸ βράδι, ἀσυγγεφιαστο, γαλήνιο, μὲ τὰ ἄστρα του στὴ θέση τους, ἀτάραχα, μὲ τ' ἀεράκι του, μὲ τὴ μακρυνὴ του βουὴ πού δείχνει πῶς ἡ κίνηση τῆς μέρας ἀρχισε νὰ καταλαγάζῃ...

"Ἡ Ἄννίτσα κοιτάζει τώρα τὴ μητέρα της: Θεούλη μου, πού τὴ βροῖσει τούτῃ τὴν ὄρεξη; "Ντουλάπια, συρτάρια, κοντιὰ ἀνοιχτά. Βουτᾶ τὰ χέρια της και βγάξει: φτερά, κορδέλλες, μιχλιμπιδία... "Εβδομήντα ὀχτῶ χρονῶ; Ποιά; Λάθος. Αὐτὴ τώρα μὲ τὸν ἄντρα της ἀνεβοκατεβαίνει, στορηφογυρίζει... Σαλόνια, κόσμος, μουσικές...

—Στάσου!... Βάλε κορσὲ νὰ περιμαζευτῆς... μὴν παρασφίγγεσαι, θ' ἀνέβῃ τὸ αἷμα στὸ κεφάλι σου. Βάλε τὴ ζώνη πιὸ χαμηλά... "Όχι, αὐτὸ δὲ σοῦ πάει, βγάλτο... ναί, ἔτσι. Κάρφωσε στὰ μαλλιά σου αὐτὴ τὴ μαργαρίτα... "Όχι, βάλε καλύτερα τοῦτο τὸ στεφανάκι... εἶδες; ὅλα τὰ θυμηθήκαμε, μόνο τὰ λουλούδια ξεχάσαμε νὰ φρεσκάρουμε. Μὰ δὲν πολυδιακρίνονται ἀνάμεσα στὰ μαλλιά... Ναί, ἔτσι ὅσο νὰ σοῦ τὰ κρατᾶ, γιὰ νὰ μὴν ἀνασηκῶνται, καθὼς θὰ χορεύῃς. Γιατὶ ὁ ἄλλος νὰ δῆ πῶς ἔχεις μιὰ, δυὸ τρίχες ἄσπρες; Θὰ κἀθεσαι τώρα νὰν τοὺς δίνῃς λογαριασμὸ πῶς τίς εἶχες ἀπὸ δεκάξῃ χρονῶ;... Πουντάρισε, καυμένη, τὰ μπράτσα σου... ἔχουνε διαφορὰ ἀπὸ τὸ πρόσωπο...

"Ἡ Ἄννίτσα κοιτάζει τώρα στὸν καθρέφτη τὴ στεφανωμένη της ἀπελλισία.

"Άχ, Θεέ μου, τί ὄμορφη πού εἶναι ἀπὸ

μακριὰ ἢ ψεύτικη ὄμορφιά της πού δὲ θὰ βαστάξῃ ἀπάνω ἀπὸ δυὸ ὄρες!... Τὶ κουρασμένες πού εἶναι ἀπὸ τώρα, κάτω ἀπὸ τὴν τεχνητὴ τους λάμψη, οἱ γραμμές της!... κι' αὐτὲς οἱ σάρκες πού κρέμασαν λίγο γύρω ἀπὸ τὸ σαγόνι... Κάνει νὰ χαμογελάσῃ και μοιάζει σὰ μάσκα, πού θέλοντας κάποιος νὰ τὴν κἀνὴ γελαστή, τίς τραβᾶ πρὸς τ' ἀπάνω τίς γωνιὲς τῶν χειλιῶν μὲ δυὸ γραμμίτσες. Τὰ μάτια, τὸ μέτωπο, τὰ μάγουλα βαριά. "Άχ, γιατί νὰ μὴ μπορῆ νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπ' αὐτὴ τὴ λυπημένη μάσκα, πού τὴν κοιτάζει μὲς ἀπὸ τίς ξεφτυσμένες της τρύπες μὲ κάτι μάτια μαραμμένα, τσουρουφλισμένα, ἀπὸ τὸ πέρασμα τῆς μεγάλης φλόγας... Και ὡς τόσο ἀκούει τίς ὀδηγίες τῆς μάνας της.

—Ναί, ναί, μαμά...

—Μὰ σύ, δὲ μὲ προσέχεις.

—Προσέχω; νά, φρονίζω νᾶχω πάντα πίσω μου τὸ φῶς. Αὐτὸ δὲ μοῦπες;

—Ναί. Και νὰ μὴν εἶσαι σκουνοῦφλα, ἀκούς... Νὰ μὴν ἀρχίσῃς νὰ νυστάξῃς...

—Μὰ τί λές τώρα, μαμά...

—Νὰ εἶσαι ὀμιλητική. "Εσὺ ξέρεις νὰ συζητῆς πολιτικά. "Ενας ὑπουργός, κατάλαβες... Θὰ τοῦ κἀνῃς ἐντύπωση... θὰ σὲ προσέξῃ. Δὲν τὴν ξέρει κανεὶς τὴν τύχη τοῦ χορτσιοῦ... ὅλα γίνονται.

Μὲ τὰ λόγια τοῦτα και μὲ χίλιες δυὸ ἄλλες παραγγελιὲς μάνα και κόρη καλονυχτίζονται. "Άχ, νὰ βαστοῦσαν τὰ πόδια της και σοῦλεγα ἐγὼ!... Μὰ τί νὰ σοῦ κἀνῃ, πού μόλις μπορεῖ πιάνοντας δῶ και κεῖ νὰ φτάσῃ ἀπὸ τὸ μεντέρι στὸ κρεβάτι της; ἄλλιῶς, ἀντὶς ἡ γριά τους ὑπηρετρία, θὰ τήνε πήγαινε ἡ ἴδια στὸ χορὸ νὰ τὴν καμαρώσῃ. Νὰ κἀθεταί ἔτσι δὰ σὲ μιὰν ἄκρη νὰ βλέπῃ, και νὰ μὴ χορταίνῃ...

Πόρτες ἀνοίγονται, κλείνονται, ὀμιλλές ἀκούγονται... ὕστερα τὸ ταξὶ πού σταματᾶ ἀπὸ κάτω μὲ τὸ ρυθμικὸ του βράσιμο, — σωστὸς μαστροφασαρίας, — ὕστερα τὸ ξεκίνημα κ' ὕστερα ἡ ἀπόλυτη ἡσυχία. "Όλα τοῦτα δίνουν ἕναν τόνο γιορτῆς στὴν ἀτμοσφαῖρα τοῦ ἡσυχασμένου δρόμου και τοῦ κλεισμένου σπιτιοῦ.

Μόνο κάτω, κειδὰ στὴν εἴσοδο, κοντιὰ στὴ σκάλα, τουρτουρίζει μπουμπουλωμένη ἡ Ἄννίτσα περιμένει πέντε — δέκα λεπτά νὰ καταλαγάζῃ τὸ χτυποκάρδι της.

Νά τὴν τώρα πού μπαίνει σὰν κλέφτης στὴ σάλα. Κἀθεταί ξυλιασμένη στὸν καναπέ κι' ἀνασαινει δύσκολα. "Άκρα ἡσυχία βασιλεύει στὸ σπίτι. "Ἡ μητέρα της, ξαπλωμένη στὸ κρεβάτι, θὰ ὄνειριάζεται στὸ μισοῦπνι της, πῶς ἡ κόρη της εἶναι ἡ βασίλισσα τῆς βραδιάς.

"Άν ἦτανε ποτὲ δυνατό νὰ πᾶῃ σὲ μιὰ τέτοια συγκέντρωση!... Νὰ βλέπῃ τὴν Κλειώ, τὸ τσακλοκούδουνο, νὰν τήνε συσταίνῃ δεξιά κι' ἀριστερά: «—Ἡ θεία μου!...» «—Κύριε Ὑπουργέ!...» Κι' αὐτὸς νὰν τὴ μετρᾶ μὲ τὸ μάτι, νὰ κἀνῃ τὴ σύγκριση, νὰ ὑποκλίνεται: «—Κυρία!...» "Ὑστερα θὰ πληροφορηθῆ και στὴ δεύτερη βόλτα θὰ κἀνῃ παντοίους τρόπους νὰ τὴν πλησιάσῃ μόνο γιὰ νὰ διορθώσῃ τὴ γκάφρα: «—Δεσποινίς!...» Θὰ τρέξῃ κοντὰ της και καμιά ἀπὸ τίς παντρεμένες φιλενάδες της... «—Μὰ τὸ Θεό, Ἄννίτσα μου, νὰ μὴ σὲ ματιάσω, στέκεσαι μιὰ χαρά! "Ε, τί λές; "Ακόμα κανέναν γαμπρὸς;» — «'Ανόμα!» Τὶ μαχαριά! Πόσες φορὲς δὲν τ' ἀκουσε αὐτὸ τὸ «ἀνόμα!» θὰ κἀνῃ ὅ,τι μπορεῖ νὰ μὴν τὸ ξανακούσῃ.

"Όλα γύρω της εἶναι ἄδεια, κι' αὐτὴ χωρὶς θέση μὲς στὴ χαρὰ τοῦ κόσμου, ἀχρηστη, βάρος τῆς γῆς και τοῦ ἑαυτοῦ της. Νᾶξῃ ἕνα ταῖρι δίπλα της, νὰ τὴν κοιμίσῃ στὴν ἀγκαλιά του, νὰν τῆς δίνῃ τὸ χέρι και νὰν τὴ σηκῶνῃ ψηλά, μὲς στὸ φῶς, — ὁ δυνατός, ὁ ἄντρας, ὁ προστάτης. Τώρα ζῆ στὸ μισὸφωτο, τριγυρισμένη ἀπὸ τὴν ἀδιάφορη και γι' αὐτὸ πιὸ σκληρὴ εἰρωνεία τῶν ἀνθρώπων. Φοβᾶται νὰ πᾶῃ στὸ θέατρο; κάπου θὰ ξεπηδήσῃ «ἡ γεροντοκόρη», σάτυρα, φαρμάκι γιὰ τὴν καρδιά της, ἀπόλαυση γιὰ τὸ πλῆθος πού χασκογελά. Τρέμει ν' ἀνοίξῃ βιβλίο: «... ἡ στεγνὴ ψυχὴ τῆς γεροντοκόρης...» Δὲν ἐγγίζει ἐφημερίδα: «... ἡ σκούπα τοῦ δρόμου, αὐτὴ ἡ γεροντοκόρη τοῦ Δημαρχείου...»

"Άχ!... ἦτανε μιὰ χρυσὴ κλωστή πού τὴν ἔδενε μὲ τὸν κόσμο; ἡ κλωστή κόπηκε κι' αὐτὴ κατακυλάει κι' ὄλο πάει πίσω, κι' ὄλο βγαίνει ἀπὸ τὸν κύκλο, ὡσπου νᾶρθῃ ἡ καλούμενη ὦρα και νὰ κλείσῃ τὰ μάτια. Δὲν περιμένει πιὰ τίποτα.

Τώρα κἀθεταί κεῖ, στὸν καναπέ, σωστὸ φάντασμα μὲς τὸ σκοτάδι και ζῆ μιὰ δικὴ της ζωὴ, ἔντονη, γιομάτη πρόσωπα, γιομά-

τη φῶς, ἄνθρα, χρυσοκόρδια, ἀπελπισία! Ἡ τωρινὴ καὶ ἡ περασμένη τῆς ζωῆς στροφοφυροῦν ἀνάκατα, μπερδεύονται μέσα τῆς καὶ τὰ γεγονότα πρὸς τὴν ἔκτασιν, ξεπηδοῦν ὀλοζώντανα, σὰ νάτανε χτέες. Γιουρτές, τρεχάματα, ἀνυπομονησίες, ἔξάψεις, ὄρκοι, δάκρυα, σχέδια μελλοντικά, ἴσον μηδέν. Ἄνοιξ' ἕνας γκορεμὸς καὶ τὰ κατάπιε. Αὐτὴ μόνον ἔμεινε νὰ τριγυροῖ ἀπάνωθι τοὺς σὰ φιάτα καὶ νὰ μὴ μπορῇ νὰ γλυτώσῃ ἀπ' αὐτά. Νά!.. θυμᾶται μιὰ Πρωτομιαγιά, καὶ μὲς στὴ γλαυῶν τῆς γιορτῆς, μὲς στὰ λιγώματα τῶν κομμένων λουλουδιῶν, τὰ γρήγορα λόγια τοῦ ἀγαπημένου τῆς, ἡ νεανική του ὀρμή, ἡ κομμένη ἀπὸ τὸν πόθο ἀνάσα του, πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν σὰ φλόγα καὶ τὴ μεθοῦσε... Κ' ἕστερα ἡ πρότασί του... Νά τοις, τότε βλέπει μπροστά τῆς ὀλοζώντανον!.. Ὁ Θεὸς μου!.. τ' εἶναι τοῦτο πρὸς τῆς λέει; «... Ναι... Ὅποτε θέλεις, Ἄνιτσα μου, ἔ... καὶ νὰ φύγομε ἀπὸ δῶ, νὰ πᾶμε νὰ ζήσομε μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀγάπη μου... ἀγάπη μου, οἱ δυὸ μας, — ἄχ' οἱ δυὸ μας! — ἔτσι, γιὰ λίγον καιρὸ... ναι, ναι... ἐσὺ κι' ἐγώ!.. μαζὶ!..» Κι' ἀμέσως ἕνας ἀναστεναγμὸς πρὸς δὲν ἔμοιαζε μὲ καμιαν ἀνθρώπινη φωνή, ἕνα σφίξιμο, πρὸς τὴν ἐρώμαζε, τὴν ἐπάγωσε, κι' ἕστερα ἕνα βάρβαρον σπρώξιμο: «— Δὲ μ' ἀγαπᾷς!» Ἐκείνη δὲ βγάζει μιὰ. Γυρνᾷ τὴν πλάτην ἀλύγιστη κι' ἀνάκατεύεται μὲ τοὺς δικούς τῆς—σὺν ὑπνωτισμένην. Δυὸ — τρία λουλούδια πρὸς βιαστοῦσε, ἔπεσαν ἀπὸ τὰ χέρια τῆς, χωρὶς νὰν τὸ καταλάβῃ καὶ γύρισε σπῆτι τῆς ἀνανθή, στεγνὴ, ἄδεια.

Εἶν' ἀπὸ τότες δεκατέσσερα χρόνια κι' ἀκόμα κλαίει. Κλαίει καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες ἀγάπες: γιὰ τὴν πρώτη μὲ τὸ πρῶτον φίλιν, τὰ πρῶτα δάκρυα, τὴν πρώτη ἀπόγνωσιν· κι' ἔπειτα τὶς ἄλλες: ὅλες θερμῆς, ὀρμητικῆς στὴν ἀρχή, κι' ἕστερα ξένες, ἀπόμακρες καὶ πάντα πρὸςκαίρες. Νά τώρα, πρὸς πρὸς ν' ἀνοίξῃ ἕνα φέρετρο... Τὸ παλληκάριν πρὸς κοιτῆται μέσα, ἦταν ἕνα παιδί ζωηρὸν καὶ ἀνήσυχο πρὸς τὴν ἀγάπησε παραξένα, πρὸς φοβόταν νὰ τὴν ἀγγίξῃ καὶ τῆς φιλοῦσε μόνον τὰ δάχτυλα... πρὸς ἔκλαιγε μὲ τὸ τίποτα καὶ πρὸς πέθανε πάλιν μὲ τὸ τίποτα, ἔτσι, ὅπως σβῆνει ἡ λάμπα μὲ μιαν ἀναπνοή. Ὡς καὶ ὁ θάνατος στάθηκε πρὸς στὴ χαρὰ τῆς κι' ἐθέρισε μιαν ἀγάπην, πρὸς

μπορεῖ καὶ νὰ μὴ μαραινόταν ποτέ!...

Ἄχ', κι' ἀπόψε νοιώθει τὴν καρδιά τῆς γιομάτη ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀγάπες... Ὁχι!.. δὲν ἔχει κανένα μῖσος, μόνον παραπονιέται πρὸς ποτὲ κανένα δὲν ἐγέλασε καὶ πάντα αὐτὴ γελᾷστηκε. Γιατί;... Ρωτᾷ καὶ ὅλα σωπαίνουν γύρω τῆς καὶ κανεὶς δὲν εἶναι νὰν τῆς δώσῃ ἀπάνκριση. Μόνον τὰ δάκρυα τῆς πέρτουνε ζεστὰ στὰ μαρμαμένα τῆς χέρια, — τὰ χέρια πρὸς ἠνευρέτηκαν δημιουργίες κι' ἔμειναν στεῖρα κι' ἄχαρα.

Σὲ μιὰ στιγμὴ ἡ Ἄνιτσα σηκώνεται, ἀνάβει ἕνα σπῆριον, κοιτάζει τὸ ρολογάκι τῆς: τρεῖς: Ὑπνίζεται στὸ πανωφόρι τῆς, πᾶει στὴν κάμαρά τῆς κἀνοντας ὀρόρυθο.

Ἡ μητέρα τῆς ἀναπετιέται.

— Ἡρθε;

— Ναι.

— Δὲ σ' ἄκουσα.

— Θὰ κοιμώσομαι.

— Τί ὄρα εἶναι;

— Μά... θάνατον τεσσαρεσῆμισιν.

— Μπράβο!.. θαυμάζει ἡ γοῖα καὶ συλλογᾶται τί γλέντι θάγεινε στῆς Κλειῶς. Σ' ἔφερε ὁ Γιώργος;

— Ναι.

— Ἀνάβει τὸ φῶς γιὰ νὰ γδυθῇ.

— Πωπῶ, τὰ μάτια σου κόκκινα! χόρεψες πολὺ;

— Οὐ!

— Εἶχανε κόσμον;

— Ἀρκετό.

— Καὶ ὁ ὑπουργός;...

— Δὲ μ' ἄφησε στιγμὴ.

— Γιὰ πὲς μου...

— Αὔριο, μαμά, γιατί δὲ μπορῶ νὰ σταθῶ στὰ πόδια μου. Νυ-στά-ζω!... Τὰ μάτια μου κλείνουνε.

— Καλὰ... καλὰ. Διασκέδασες;

— Πολύ. Οὐ! Αὔριο θὰ σταθῶ.

Καὶ οἱ δυὸ γυναῖκες κουνουλώνονται. Ἡ μιὰ κάνει ἡσυχία τῆς ἄλλης. Τῆς μιανῆς ἡ σκέψη πᾶει κατακόρυφα, ὀρμαίνει στὸ φῶς κι' ἀπὸ τὴν πολλὴν λάμψην τὰ μάτια τῆς θαμπώνουν καὶ τὰ δάκρυα τρέχουν σὰν γερασμένα τῆς μάγουλα· ἡ ἄλλη πᾶει τοῦ βυθιοῦ καὶ ποτὲ δὲν ἀγρυπνήσανε καὶ οἱ δυὸ μὲ τόσα δάκρυα στὰ μάτια, ὅσο κείνη τὴ νύχτα πρὸς ἡ μιὰ συλλογιούνταν πρὸς ὅλα γίνονται καὶ ἡ ἄλλη πρὸς ὅλα τέλειωσαν.

ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗ

Ο ΡΩΜΑΝΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

ΣΟΥΜΑΝ - ΜΠΕΡΛΙΟΖ - ΣΟΠΕΝ - ΛΙΣΤ - ΒΑΓΝΕΡ

Δ'.

Ἄλιστα καὶ τὰ «μουσικά του προσκυνήματα»

Ἐνα προσκυνήμα ἦταν ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ μεγαλοφυοῦς αὐτοῦ πλάνητος τῆς τέχνης. Ἐνὸς πλάνητος εὐτυχημένου, πρὸς ἀντίκρουσε μόνον τῆς ὀραιοτήτες τῆς Ζωῆς, πρὸς ἔζησε σ' ὅλες τῆς ὀνειρεμένες πατρίδες τοῦ Ὄραίου καὶ τῆς Τέχνης, ὅπως στὴ δική του πατρίδα, μέσα σ' ἕνα χρυσόγραμμα παντοτεινὸν δόξας καὶ θριάμβων. Ἡ ζωὴ του ὅλη—μιὰ μακρὰ φωτεινὴ ζωὴ—εἶνε τὸ ρωμαντικώτερον μυθιστόρημα πρὸς ἔγραψε ποτὲ ἡ Δόξα καὶ ὁ Ἔρωτας. Σὺν ἕνα ἡρωϊκὸς κατακτητῆς στὸν ὀποῖον ἡ Ζωὴ τίποτε δὲν ἀρνήθηκε ποτέ, ὁ Φραντς Λίστ περνοῦσε μέσα στοὺς ἀνθροστωμένους δρόμους τῆς, σέρνοντας ὑποτακτικὸς στὸ ἄρμα τῆς Τέχνης του πρίγκηπες, βασιλεῖς, γυναῖκες τοῦ Πνεύματος, τῆς Ὄμορφιᾶς, καὶ τῆς Ἀγάπης, ὅλους τοὺς καλλιτέχνες τῆς ἐποχῆς του χωρὶς διάκρισιν, καὶ πλήθη ἀνθρώπων μαγεμένα. Παιδιάκι θαυματουργὰ ἔξη χρόνων μὲ τὰ βοστρυχωτὰ μαλλιά καὶ τὰ μεγάλα ἀστέρηνα μάτια—νέος προφήτης ἰδεαλιστῆς μὲ τὴν ὀραία κόμη, τὸ σύμβολόν του, καὶ τὸ λιγερὸν ἀνάστημα—ὀραῖος ἄνθρωπος κατακτητῆς, πρὸς κρατοῦσε μέσα στὰ χέρια του τὰ σκῆπτρα ἐνὸς παγκόσμιου κράτους ἄδρατου καὶ ἀνίκητου, πρὸς ἔπεφταν ὄλοι στὰ γόνατα ἐμπρὸς στὴ δύναμή του—γέροντας τιμημένος ἀπὸ τοὺς Μεγάλους καὶ τοὺς Ἰσχυροὺς τῆς γῆς, πρὸς ντύνεται στὰ χρόνια τοῦ δοξασμένου του ἡλιοβασιλέματος τὸ σχῆμα τοῦ Ἰερωμένου σὺν ἕνα κορυφωμα τοῦ Ἰδεαλισμοῦ τῆς ζωῆς του, ὁ Λίστ στάθηκε πάντα ὁ μέγας ρωμαντικὸς ἦρωας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ αἰσθητήματος, ὁ ἄψογος κι' εὐγενικὸς ἱππότης τῆς Τέχνης.

«Wen der Genius auf die Stirn geküsst.

Der trägt den Himmel im Herzen!»

Ἄποῖον φίλησε ἡ Μεγαλοφυῖα στὸ μέτωπον — Ἐκείνος κλείνει τὸν Ὄρανον μέσα στὴν ψυχὴ του! μᾶς λέγει ὁ Σίλλερ. Καὶ κανεὶς ἄλλος μουσικὸς στὸν κόσμον δὲν πραγματοποιοῦσε τὸ στίχον αὐτὸ ὀπως ὁ Λίστ.

Ἐναν οὐρανὸν, ἀλήθεια, ἔκλεινε μέσα στὴν ψυχὴ του, ἕναν οὐρανὸν μὲ τὰ θάμνη τοῦ ἡλιοῦ τῆς Δόξας στὸ μεσουράνημά του, μὲ ὅλη τὴν ἀπεραντωσύνην τοῦ γαλανοῦ Ἄπειρου, μὲ τ' ἄστρα τῆς καλοσύνης, διαμάντια ἀτίμητα τῆς ψυχῆς. Γι' αὐτὸ, μιλῶντας γιὰ τὸν Λίστ, πρὸς ἀπὸ τὸν μεγάλο καλλιτέχνη πρὸς νὰ τιμήσωμε τὸν Ἄνθρωπον, τὸν ἡθικὸν ἦρωα τοῦ Κάρλαϊλ, πρὸς ἀποκρυστάλλωσε μὲ τὴν ζωὴν του τὸ εὐγενικώτερον ὑπόδειγμα τῆς αὐτοθυσίας, πρὸς ἔφθασε στὸ σημεῖον ν' ἀπαλλοτριώσῃ τὴν δημιουργικὴν μεγαλοφυῖαν του, γιὰ νὰ ἀναδείξῃ τὴν παραγνωρισμένην μεγαλοφυῖαν τοῦ Βάγνερ, πρὸς κράτησε τὴν μπαζέτταν δεκαπέντε χρόνια στὸ Βαίμαρ μὲ τὴν ἐμπνευσμένην θέλησιν ἐνὸς ἡρωϊκοῦ ἐρμηνευτοῦ, γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ νὰ κατακυρώσῃ στὴ μουσικὴν Ἐυρώπην τὸ διαμφοσθητόμενον ἀκόμη μεγαλεῖον τοῦ Μπετόβεν, τὴν φλόγα τοῦ Μπερλιόζ καὶ τοῦ Σούμαν, καὶ ν' ἀνοίξῃ ἀκόμα τοὺς ὀρίζοντας τῆς πρωτόφαντης στὸν κόσμον Ρωσικῆς μουσικῆς. Ἄποστολος καὶ κῆρυξ τοῦ ἀγνωστότερου καλλιτεχνικοῦ ἀλτρουῖσμοῦ, ἔστησε τὸ μεγάλο μουσικὸν ἔργον του ὀως ἕνα πολὺτιμον βᾶθρον γιὰ ν' ἀνυψώσῃ τοὺς ἄλλους μουσικὸς πρὸς θαύμαζε, κι' ἐμπρὸς στοὺς ὀποῖους ἔσβυνε πρὸς θύμα τὸν ἑαυτὸν του, γιὰ νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ λάμπουν. Γι' αὐτὸ τὸ ἡθικὸν ἔργον εἶνε ἄπειρος πολυτιμώτερον ἀπὸ τὸ μουσικόν. Σπατάλησε τὴν μεγαλοφυῖαν του γιὰ τοὺς ἄλλους, μὲ τὴν ἴδια βασιλικὴν γενναιοδωρίαν μὲ τὴν ὀποῖαν σπαταλοῦσε καὶ τὰ ἑκατομμύρια πρὸς κέρδιζε στῆς περιοδείας του ὀως βιοτουόζος. Γιατί, μέσα στὸ ρωμαντικὸν μυθιστόρημα τῆς ζωῆς του κρύβεται ὀλόκληρον ψυχικὸν δράμα. Ὁ Λίστ βιοτουόζος!

Πόσο λίγοι ἀπὸ τοὺς ἐπιγινόμενους πῆραν τὸν κόπον νὰ ἐμβαθύνουν στὴν τραγικὴν αὐτὴν εἰρωνείαν... Ὁ Λίστ, ὁ περιβεβλημένος τὸν αὐτοκρατορικὸν μανδύαν τοῦ Βιοτουόζου, τὸν χρυσοκέντητον καὶ διαμαντοστολισμένον, θαμπώνει, ἀκόμη ὀως σήμερον

όλο τον κόσμο. Η φήμη του τον βραβεύει σαν μια ανέκκλητη καταδίκη. Μένει πάντα ο πιανιστικός κολοσσός της δυνάμεως, της λάμψεως και του μεγαλείου, αυτός που υπήρξε ένας από τους βαθύτερους μουσικούς penseurs όλων των εποχών. Φαντάζει σε όλους όπως ο λαμπρότερος εξωτερικός διακοσμητής των έργων των άλλων, αυτός ο εσώτατος ποιητής του ένδοξου ψυχικού έργου των ανθρώπων. Πέρασε τη ζωή του σαν ένας μεγαλοφυής αγύρτης της Τέχνης, για να φθάσει στην πραγμάτωση των μεγάλων ιδανικών του. Γι' αυτό, ούτε η Λόξα ούτε ο Έρωτας που έστρωσαν διαρκώς τη ζωή του με ρόδα, δεν τον θάμπωσαν ούτε τον μέθυσαν ποτέ ύπνος κάθε άλλο θνητό. Περνούσε μέσα από της εγκόσμιας αποθεώσεως σαν ένας δραματιστής, σαν ένας Προφήτης. Και έσπευδε άμέσως να κατευθύνει το ρεύμα των ένθουσιασμών που προκαλούσε ή τέχνη του, σε ανώτερους εθνεγικούς σκοπούς. Σε καμμιά περίπτωση δεν καταδέχθηκε να εκμεταλλευθεί τον ένθουσιασμό του πλήθους για τον εαυτό του. Ούτε τον άφησε όμως ανεκμετάλλευτο, για να πραγματοποιήσει τις μεγάλες ιδέες της τέχνης. Αυτός που περνούσε στον κόσμο σαν ένας θαυμαστοποιός του πιάνου, πρωτόφαντος και άφθαστος, ήταν ο μεγάλος θεόληπτος της Τέχνης. Γι' αυτό ο Λίστ δεν είχε μόνο ο θρυλικός καλλιτέχνης. Είπε ο θρυλικός άνθρωπος της Ίδεας και του αισθηματός.

Τί ζητούσε στις ατέλειωτες περιπλανήσεις του, αυτός ο Προφητάναξ της Μουσικής; Όχι βέβαια τη δόξα, που στεφάνωνε από την παιδική του ηλικία το φωτερό του μέτωπο ούτε τον πλοῦτο, που έτρεχε σαν ποταμός σε κάθε πέρασμά του, ούτε τον έρωτα που έσερνε σκλάβες στα πόδια του της πειδί ζηλεμένες γυναίκες. Ζητούσε την Όμορφιά, το προσκύνημα της Όμορφιάς στη Φύση και στην Τέχνη. Ζητούσε το ασύλληπτο Όραίο σε κάθε του εκδήλωσι στη ζωή. Γι' αυτό δραπέτευσε εθώς απ' την αρχή από τα δεσμά της κοινωνικής ζωής, και έχτισε με την τέχνη του μια δική του δλόχουση οίκουμένη. Ο κόσμος όλων των θρύλων, ή παγκόσμια γοητεία της Ποίησης, όλων των μεγάλων δημιουργών οι δραμα-

τισμοί, τον οδηγούν στα μουσικά του προσκύνηματα. Ζη όλοκληρωτικά τα «*Συμφωνικά Ποιήματα*» που γράφει, στα θαυμασιώτερα τοπία της Φύσεως. Στον πρώτον έρωτικό σταθμό της ζωής του στην Έλβετία, το πανόραμα των Άλπεων καθρεφτίζεται στην ψυχή του και αποκρυσταλλώνει το μεγάλο συμφωνικό του ποίημα: «*Ce qui s'entend sur la montagne.*» Στις άπεραντες πεδιάδες της Ούγγαρίας ζή ο ίδιος τον καλπασμό του θρυλικού «*Μαζέππα*», του νικημένου Νικητή, που ανυψώνεται βασιλεύς μετά το θρίαμβο της άφηνιασμένης διαδρομής του. Η συμφωνική αυτή μπαλλάντα που γράφηκε στην αρχή από τον Λίστ για πιάνο και κατόπιν για όρχήστρα, είχε ένα από τα χαρακτηριστικώτερα κομμάτια της μεγαλοφυΐας του. Γεμάτη φλόγα, όρμη άσυγκράτητη, έκφραστικό πλοῦτο, ρυθμική μεγαλοπρέπεια και ήρωικό μεγαλείο. Ο δυναμισμός της όρχήστρας κορυφώνεται διαρκώς, φθάνει σε άφάνταστο σημείο έντάσεως, για να μάς δώσει στο τέλος ο νικητήριο δοξασιμένο ρυθμό, που συγκεντρώνει όλη την όρχήστρα σε ένα όλοκληρωτικό ξέσπασμα θριάμβου.

Στην Ίταλία, που τη ζή ο Λίστ απ' άκρη ως άκρη, πόσα θεία τοπία για προσκύνημα της Φύσεως και της ψυχής! Στη Ρώμη ζή όλοκληρωτικά το θείο στίχο του Γκαίτε:

«*Eine ganze Welt, bist du, o Rom!*» κι άφιερώνει στον Όλύμπιο Ποιητή τον «*Τουρκοάτο Τάσσο*» του, εμπνευσμένο από την δμώνυμη τραγωδία του Γκαίτε. Αυτός ο προνομιούχος της Μοίρας, ο παγκόσμιος θριαμβευτής, έρμηνεύει όσο κανένας βασανισμένος άνθρωπος βαθειά και σπαραχτικά, τους περίφημους επιγραμματικούς στίχους:

«*Όποιος δεν έφαγε ποτέ
με δάκρυα βρεμένο το ψωμί του,
όποιος δεν έμεινε ποτέ
ατέλειωτες βασανισμένες νύχτες
κλαιοντας κι άγρυπνώντας στο κρεβάτι του,
Έκείνος δεν σάς γνώρισε ποτέ
ο θείες τ' Ούρανού δυνάμεις!*»

Ύστερα από τα ρομαντικώτατα μουσικά έπεισόδια που ζή στη Ρώμη, στη Βενετία, στη Νεάπολι, και κλείνει μέσα του αναφτερωμένους όλους τους ρυθμούς του Ίταλικού πάθους και της ζωής, τα χρυσω-

μένα όράματα της Ίταλικής φύσεως σε μια αποθέωσι φωτός κι άρμονίας (Sposalizio—Il Pensieroso—Villa d'Este-Cypres—Jets d'eau—Marinari—Gondoliera—Tarantella κ.τ.λ.) παραδίδεται στη Φλωρεντία όλόψυχα στο προσκύνημα του Δάντη και του Πετράρχα. Τα τρία Σονάτα του Πετράρχα μεταγραμμένα για πιάνο και μάλιστα το περίφημο «*Racce non trono.*» είναι πάναγνες προσευχές, που αναβλύζουν απ' την αιώνια πηγή ενός πνευματικού και ψυχικού Όραίου, προσευχές που ντύνονται για ν' ανεβούν στα ούρανια της πλαστικής φόρμες του Φρά Μπεάτο με τη μουσική εξαύλωμένες...

Μα ο θεόληπτος Λίστ μόνο στο Δάντη βρίσκει τη μεγάλη έκστασι, που νοσταλγεί τόσα χρόνια μέσα στις τρικυμίες των εγκόσμιων παθών ή μυστικόπαθη ψυχή του. Την έκστασι και τη γαλήνη μιας «*Vita Nuova*» μουσικής, που πέρνει για το μεγάλο ρομαντικό τη θεία χάρι μιας Άποκαλίψεως. Και ζή όλοκληρωτικά στη μουσική του αυτής της εποχής (Après une lecture de Dante—Fantasia quasi Sonata—Dante—Symphonie) τη θεία επικοινωνία με το μεγάλο Όραματιστή. Το πιάνο του Λίστ επάνω στο όποιον άνθιζαν όργιαστικά οι Λομβαρδοί κήποι και της Τοσκάνας οι λόφοι με της Ίταλικής χλωρίδος τα μάγια, αντιφεγγίζει τώρα όλες της υπερκόσμιες άρμονίες των Παραδείσιων δραμάτων του Δάντε, που γεφυρώνουν σαν ούρανια τόξα τη σκέφι του Μουσικού. Το θείο θαυματουργό ράδο άνθίζει μέσα σε μύριες ψυχικές άκτινοβολίες. Η πρώτη αυτή Φαντασία—Σονάτα, είχε το προανάκρουσμα της μεγάλης Δαντικής Συμφωνίας, που γράφει ο Λίστ στα χρόνια της ψυχικής του ώριμότητας, όταν έζησε πλέον όλους τους ώραλους ήρωισμούς της ζωής και της τέχνης. Έτσι, ο πνευματικός αυτός ήρωας πραγματοποιεί με τα χρόνια το ύψιστο ιδανικό που τον καθοδηγεί από την πρώτη του νεότητα. «*Οι νόμοι της Δημιουργίας είναι και οι νόμοι της Τέχνης. Το Όραίο είναι ταυτόσημον με τη ζωή. Η Επιστήμη έχει την άποστολή να γνωρίσει και να κατανοήσει το έργο του Θεού. Η Τέχνη έχει την άποστολή να κάμη αισθητό το έρ-*

γο του Θεού, με την ύψηλη συγκίνηση που θα σκορπίσει. Η «τέχνη για την τέχνη» είχε μια ούτοπια. Μόνος σκοπός της είχε ή τελειοποίησι του έντος στην κάθε εκδήλωσι της εξέλιξέως του». Αυτά είναι τα δόγματα της φιλοσοφίας του Λίστ, που τον ανέδειξαν νικητή με την ύποταγή του στα ύψηλα κελεύσματα της Αυτόθυσίας, μέσα στη γιγάντια πάλη της ψυχής του, στο μοιραίο καλλιτεχνικό δυαδισμό του ως δημιουργού και ως βιοτουέζου.

Η Γερμανία... «*Του Ρήνου το άγιασμένο ρεύμα*» που τραγουδεί ο Χάινε. Ποιος τόπος προσκύνηματος για τον πλάνητα της Μεγαλοφυΐας! Μέσα σε ένα νησάκι του Ρήνου—ερείπιο μεσαιωνικού άσκητισμού,—στήνει με την άγαπημένη του κόμησσα d' Agoult το καλλιτεχνικό του όρητήριο. Γύρω του αναπηδούν από τα ρείθρα του ποταμού πλήθος ή μυθολογικές, ιστορικές, ειδωλολατρικές, χριστιανικές παραδόσεις και αποκρυσταλλώνονται στη μουσική του. Και το μεγάλο Μπετοβενικό προσκύνημα της Βόννης εξαγιάζει όλο το Ρήνο. Είπε το κορύφωμα της καλλιτεχνικής ζωής του Λίστ και ή μεγάλη του αποκάλυψις ως συμφωνιστού με την πανηγυρική του *Καντάτα* για χορούς και όρχήστρα: Τα θαυματουργά χέρια του βιοτουέζου—Λίστ μάζεψαν από τον κόσμο τα εκατομμύρια που χρειάσθηκαν για τον άνδριάντα του Μπετόβεν, και το δημιουργικό πνεῦμα του συνθέτου—Λίστ ύψωσε τον άλλο συμφωνικό άνδριάντα της *Καντάτας* του, μνημείο και τρόπαιο θριαμβικό στο συνθέτη της Ένάτης Συμφωνίας.

Η Ρωσία σε λίγο... Μεγάλο χριστιανικό προσκύνημα για τον Λίστ, που φθάνει μέσα σε άποθεωτική δόξα ως τον Καύκασο, ως της πύλες της μαγεμένης Ανατολής—προσκύνημα έξωτικό που του χαρίζει το εθνεγικώτερο έρωτικό λάφυρο της ζωής του, την πριγκήπισσα Βίτγκενστάιν. Και έρχεται το μεγάλο προσκύνημα του Βάιμαρ.

Στο πνευματικό στερέωμα της Γερμανικής Άκροπόλεως του πνεύματος, σελαγίζει άκόμη ο άστερισμός των Διοσκούρων ποιητών Γκαίτε—Σίλλερ. Το άστρο του Μουσικού μεσουρανεύ θριαμβικά και σκορπίζει στον παγκόσμιο ούρανό της Τέχνης μια

νά αποκαλυπτική λάμψη. Μά τή λάμψη αυτή γλύφωρα τήν απανιέται ὁ Λίστ γιά νά τήν μεταγγίση ἀκέραια στόν νέο ἱστορισμό ποῦ ἀνατέλλει, καί ποῦ μάταια ἀγωνίζεται νά τοξεύσῃ τὸ φῶς του μέσα ἀπὸ τὰ μαῦρα σύννεφα ποῦ τὸν πολέμοῦν. Ὁ Λίστ τὰ παραισιάζει ὅλα. Παθαίνει ὁ ἴδιος γιά ν' ἀναστηθῇ ὀλοκληρωτικῶς μέσα στή μουσική τοῦ Βάγνερ! Νά τὸ μεγάλο προσκύνημα τῆς ζωῆς του, ποῦ θὰ κρατήσῃ τὴν ἠρωϊκὴ ψυχὴ του σὲ ἔξαρσι σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ, ὡς τὴ στιγμή ποῦ θὰ ξεψυχήσῃ στὸ Μπαυρόιτε ψιθυρίζοντας τὸ ὄνομα τοῦ Τριστάνου...

Μά ἡ λατρεία τοῦ Βάγνερ δὲν τὸν ἀπορηρᾷ ὀλοκληρωτικῶς... Γύρω του πόσα ἀκόμη πνεύματα μουσικὰ τὸν καλοῦν σὲ ψυχικὸ προσκύνημα! Γιά τὸν Σοπὲν γράφει ἓνα ὀλοκληρὸ βιβλίο—ποίημα ποῦ ἐξηγεῖ στοὺς συγχρόνους του τὴν ἀγιάτρευτα πονεμένη ψυχὴ τοῦ Πολωνοῦ μουσικοῦ σὲ ὅλα τῶν μυσικῶν φροτισιῶσόν της τὰ θάματα. Τὸ βιβλίο τοῦ Λίστ γιά τὸν Σοπὲν εἶνε ἓνα προσκύνημα μέσα στὸ ναὸ τῆς Πολωνικῆς ψυχῆς. Γιά νά γνωρίσῃ στοὺς Πολωνοὺς τὸ ἄγνωστο ἀκόμη καί πρωτόφαντο ἔργο τοῦ μεγάλου παιδιοῦ τῆς Πολωνίας, ὁ βιοτουόζος—Λίστ ἐπιχειρεῖ τρία ταξίδια στὴ Βαρσοβία καί παίζει ἀποκλειστικὰ προγράμματα μὲ τὰ ἔργα τοῦ Σοπὲν. Γίνεται ὁ ἐμπνευσμένος ἀπόστολος τοῦ Σοπενισμοῦ στή μουσικὴ Εὐρώπη.

Καί ὅταν βλέπῃ στή Γερμανία τὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Σούμαν νά σπαράξῃ τὰ νύχια τῆς ἀπαίσιος Ἐριννύας ποῦ τὴν παραφυλάγει—τῆς Τρέλλας—ὁ Λίστ γίνεται ὁ ἠψιστος μυσταγωγὸς τῆς θλίψεως μέσα στὸ ψυχικὸ προσκύνημα τῆς μεγάλης Σονάτας του, ποῦ τὴν ἀφιερώνει στὸ Σούμαν. Εἶνε τὸ ψυχικώτερο ἔργο τῆς μουσικῆς διαλεκτικῆς τοῦ Λίστ, ποῦ φιδάνει στὰ ἕψη συνθετικότητος τοῦ δραματικώτερου μεγαλείου. Ὁλη ἡ μουσικὴ ψυχογραφία τοῦ Σούμαν, γραμμένη ἀπὸ τὸν Λίστ, μὲ τὸν ἐπαναστατημένο ἠρωϊσμό τῆς μεγαλοφυΐας του ἐμπρὸς στὸ ἄδικο κεραυνώμα μιᾶς ἄλλης μεγαλοφυΐας ἀπὸ τὴν τραγικὴ τὴ Μοῦρα... Μουσικὲς ἀστραπὲς ποῦ διαπερνοῦν σὲν φλογερὲς ρομφαῖες τῆς ψυχῆς τὰ σκοτάδια. Ὑμνοὶ μεγαλόπρεποι καί σπαραγμέ-

νοι λυγμοί, κα' ἓνας μυστικὸπαθὸς λυρισμὸς διάχυτος καί ἠρωϊκοὶ δραματισμοὶ καί βαρυσήμαντες σιωπὲς ποῦ πέφτουν ἀπότομα καί κρατοῦν τὴν ψυχὴ σὲ ὑπέροχη ἀγωνία. Ὁλη ἡ μεγαλοφυΐα τῶν ἀντιθέσεων στὴν ἐναλλαγὴ τῶν ὑψίστων δραματικῶν κραγῶν τοῦ πάθους μὲ τὴ βαθειὰ μουσικὴ ἀπόγνωση ποῦ καταλήγει στὸ τέλος στὸν πνευματικώτερο ἐπίλογο ποῦ γράφηκε ποτὲ σὲ μουσικὸ ἔργο! μιὰ σελίδα ὑπέροχης μουσικῆς ἐγκαρτερήσεως καί γαλήνης, μιὰ σελίδα φωτὸς ὑπερκόσμου πρὶν ἀπὸ τὸ ὀλοκληρωτικὸ σκοτάδι. Σ' αὐτὴ τὴ Σονάτα κρύβεται ἀσφαλῶς ἡ μεγάλη παράδοση τῆς μουσικῆς τοῦ Λίστ στὴν ψυχικὴ ἐρμηνευτικὴ τῆς ἐκδήλωσι.

Ἔτσι ἡ ζωὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ρομαντικοῦ περνᾷ μέσα σὲ μιὰ διπλὴ λιτανεῖα λυρικῶν παρθένων μορφῶν, ποῦ ἀτενίζουν πρὸς τὴ θεία Βεατρίκη γιά μιὰ ὑπέροχη ἀπολύτρωση, καί Βακχικῶν μακαδῶν ποῦ κρατοῦν τοὺς θυμους ἐνὸς ἐλεύθερου Διονυσιασμοῦ στὴν Τέχνη. Εἶνε ὁ πρῶτος ἱεροφάντης τῆς νέας δυναδικῆς μουσικῆς θρησκείας ποῦ ἔρχεται νά κατακυρώσῃ ὁ Βάγνερ μὲ τὴ γιγάντια σφραγίδα του. Ἡ **Συμφωνία τοῦ Φάουστ** μὲ τὴν θεία ἀνθισ τῆς μορφῆς τῆς Μαργαρίτας ἔξω ἀπὸ τοὺς σαρκασμοὺς τῶν Μεφιστοφελικῶν δαιμόνων, ἡ **Δαντικὴ Συμφωνία** μὲ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν φλογισμένων τοπίων τῆς Κολάσεως μὲ τὰ παραδείσια δράματα τῶν Οὐρανῶν, τὰ **Ἰδεώδη** τοῦ Σίλλερ, τὰ **Προελούτια** τοῦ Λαμαρτίνου, ὁ θρύλος τοῦ **Ὀρφέου**, ἡ **Ἁγία Ἐλισάβετ**, ἡ **Μεγάλη Δειτουργία τοῦ Γκράν**, οἱ **Μακαρισμοί**, εἶνε συμφωνικὰ ἔργα ποῦ ἀνοίγουν στὸν Λίστ τὴν ὀλόχουση πύλη τῆς μουσικῆς Γερμανίας. Μαζὶ μὲ τὸν Ἅγιο Φραγκίσκο ποῦ πραγματοποιήσε τὸ θάμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ Λίστ βράδισε μὲ τὴν ἀντίληψη τῆς θείας χάριτος τῆς Τέχνης ἐπάνω στὰ κύματα τῆς μανιασμένης θαλάσσης. Νίκησε τὸν κόσμον γιά νά φιδάσῃ στὸ θεῖο προσκύνημα τῆς ψυχῆς. Τὸ ἐπίσημο χρίσμα τοῦ Μεγάλου Ποντίφηκος ἦλθε στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ ν' ἀποθέσῃ ἓνα χρυσάκινο ἡθικὸ στέμμα στὴν ὀρθαία κεφαλὴ τοῦ Ἡρώου, ποῦ νίκησε τὴ μεγαλειότερη νίκη τῆς ψυχῆς καί κέρδισε γιά πάντα τὴ μουσικὴ εὐθανασία.

ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ

ΑΓΝΩΣΤΟΙ Ἡ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΕΝΑ ΣΠΗΤΙ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (*)

Ὀλίγον παραπάνω ἀπὸ τὸ σημερινὸν Ἑλληγραφικὸν καί Ταχυδραμικὸν κατᾶστημα, ἐπὶ τῆς ἐγκαρσίας ὁδοῦ Κορίνθου καί εἰς τὸ ἐκεῖθεν ὄσον τετράγωνον τῆς πόλεως, κοντὰ εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ, ἢ εἰς τὴν γωνίαν ποῦ συναντᾷ τὴν κάθετον ὁδὸν Κολοκοτρώνη, εὐρίσκειται ἀκόμη σήμερον ἢ ὑπ' ἀριθ. 77 τῆς εἰρημένης ὁδοῦ οἰκία, τῆς ὁποίας τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Πατριῆς «Ἀκαδημίας» μᾶς δίδει τὴν φωτογραφικὴν ἀπεικόνισιν.

Ἡ οἰκία αὐτὴ, τὸ σπήτι αὐτό, ἐσφηνωμένον μεταξὺ δύο καλλιτέρων του οικοδομῶν τῆς ὁδοῦ σήμερον, τοῦλάχιστον ὑψηλοτέρων, ὅσον καί ἂν ἦναι περιποιημένον ἐξωτερικῶς, χρωματισμένο καί φαικισιδωμένο, φαίνεται ταπεινώτερον τῶν ἐκτέρωθεν γειτονικῶν αὐτοῦ καινούργιων καί ὅμως εἰμπορεῖ νά ἦναι καί πρέπει νά ἦναι τόσον διασημότερον καί ὑψηλοφρονέστερον, ἂν εἰμπορῇ νά μεταχειρισθῇ τις δι' ἄψυχον κτίσμα τὸ ἐπίθετον αὐτό. Τὸ σπήτι αὐτὸ ἔχει κάποιαν ἱστορίαν ἢ ἱστορικὴν σημασίαν. Εἰς τὸ σπήτι αὐτὸ εἶδον τὸ φῶς, ἐγεννήθησαν καί ἀνεπτύχθησαν δύο διάνοιαι, δύο φιλολογικαὶ διασημότητες, γνωστὰ καί φημισμένα ὀνόματα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τῆς αὐτῆς μὲν πνευματικῆς οἰκογενείας καί πολιτογραφῆσεως, ἀλλὰ διαφόρου φύλου, φυλῆς καί ἐθνικότητος, γειτονικῆς ὅμως πάντοτε καί συγγενοῦς, καθὼς καί πλησιάζουσιν ἡλικίας καί χρόνου γεννήσεως: ἡ Ἰταλὶς συγγραφεὺς Ματθίλδη Σεράο καί ὁ ἡμέτερος ποιητῆς Κωστῆς Παλαμᾶς.

*) Ἀπὸ τὸ ἄρθρον αὐτὸ τοῦ μακαρίτου Χρήστου Παλαμᾶ, ἀδελφοῦ τοῦ Ποιητοῦ, δημοσιευμένον εἰς τὸ «Ἀκαδημαϊκὸν Ἡμερολόγιον Πατριῶν» τοῦ 1918, τοῦ ὁποίου ἐγένετο μνεία εἰς τὰ «Πρῶτα Χρόνια» (ἴδε τεύχος 9, σελ. 524) ἀναδημοσιεύομεν ἐδῶ ἀποσπάσματα.—Σ. τ. Ν. Ε.

Καί περὶ μὲν τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ ὁ χαράσων τὰς γραμμὰς ταύτας, πρωτότερος ἀδελφός του, δὲν εἶναι βέβαια ἀρμόδιος νά ἐξέρῃ τὸ ὄνομά του καί ἡγῶ μόνον γίνεται τῆς φήμης του, ὅσον εἶναι ἀρμόδιος νά πιστοποιήσῃ ἐπακριβῶς τὸν τόπον καί τὸν χρόνον τῆς γεννήσεώς του, καί ἴσως νά ἀπομνημονεύσῃ ἐνταῦθα, ἢ ἄλλου που ἐπικαιρότερον, σημεῖα τινὰ καί γαρκτηριστικὰ τῶν πρώτων ἡμερῶν του, πιστευτότερος βέβαια παντὸς ἄλλου. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ καί ὀλίγον καιρὸν προτῆτερα γεννήσεως τῆς Ματθίλδης Σεράο, μοι παρεσχέθησαν καί παρέχονται ἐπίσης ἀσφαλῆ διδόμενα νά πιστοποιήσω καί βεβαιώσω ταύτην, ὡς ἐκ τῆς κυριότητος καί ἰδιοκτησίας τῆς οἰκίας ταύτης τῆς οἰκογενείας μας κατὰ τοὺς χρόνους ἑκαίνους, οἰκίας διὰ τὴν ὁποίαν καί αἱ ἰδικαὶ μου προσωπικαὶ καί παιδικαὶ ἀναμνήσεις μοῦ ἐπιτρέπουν, ἀλλὰ καί ὑπαγορεύουν, νά γράψω καί νά ἐπιφέρω καί μερικὰ ἄλλα πράγματα συνδεόμενα καί σχετιζόμενα μὲ τὰ παλαιότερα χρονικά τῶν Πατρῶν, διὰ νά μὴ εἴπω ἱστορίαν.

Ἦτο μία ἀπὸ τὰς ὑγιεινότερας ἢ συνουκίας αὐτῆ καί εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὰς ὀλίγας ἐνοικιαζόμενας οἰκίας τῆς πολλοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι καί ἐπιστήμονες, πρὸ τῆς ἐπικτήσεως ἰδίων οἰκῶν, ὡς: οἱ δικηγόροι Χοϊδᾶς, Πεταλᾶς, Γουλιμῆς καί Καρατζᾶς, ὁ μοίραρχος Γινοβλῆς, ὁ νομοῖατρός Ἄγγελος κ.λ.π. ἀλλὰ καί πλείστοι τῶν παλαιῶν, τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς πόλεως, ὡς ὑψηλότερα, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ Κορίνθου, ὁ Χρὸς Γλαράκης οἰκοδομήσας τὴν θαυμασίαν διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἰδίως μεγάλης οἰκίας, νῦν Κούρση, ὁ Α. Κρητικὸς, ὁ Πατριῆς καί, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὁ Τσοῦκος, ὁ

Ἰζίνης, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Πράτσινας καὶ ἄλλοι. Ἴσως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶχον συγκεντρωθῆ ἐκεῖ που, καὶ τὰ τότε φημισμένα σχολεῖα Πορφυροπούλου ἀρρένων καὶ Μητσοπούλου θηλέων, καὶ εἶχεν ἐγκαθιδρυθῆ εἰς τὴν περὶ ἧς αἱ γραμμαὶ μου αὐταὶ οἰκίαν καὶ τὸ πρῶτον οὐχὶ ἄσημον Παρθεναγωγεῖον τῆς Παυλίνας Μπορέλλη, ἣ ὁποία ἐγένετο κατόπιν κυρία Σεράο καὶ ἐγέννησε τὴν Ματθίλδην τῷ 1856.

Ἦν ἄφηγηθῶ πῶς ἦλθεν εἰς τὰς Πάτρας ἡ περικαλλῆς καὶ λογία Μπορέλλη μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν τῆς, ἐξ Ἀθηνῶν ὀρμώμενοι, θὰ ἐπήγαυα πολὺ μακρὰν ἴσως εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν πράξω τοῦτο· ἀρκεῖ νὰ σημειώσω ὅτι εἰς τὸ ἐν Πάτραις Παρθεναγωγεῖον τῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφοίτησαν καὶ ἔλαβον τὴν πρώτην μόρφωσιν τὰ τῶν καλλιτέρων οἰκογενειῶν κορίτσια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ κατόπιν διακεκριμένοι δέσποιναι, — ὡς ἡ Μαλτέζου, Γεωργακοπούλου, Ἀννίνου, Πεταλά, Ἰαλιάτσα καὶ ἄλλαι, — καὶ εἰς τὸ πρότυπον νηπιαγωγεῖον, τοῦ ὁποίου εἶχα τὸ πρῶτον νὰ φοιτῶ καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, σὰν νοικοκύρης τοῦ σπητιοῦ, καὶ ὅπου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα καὶ «πραγματογνωσίαν» ἀπὸ μίαν εἰδικὴν παιδαγωγὸν Λουτσιάν, τῆς ὁποίας τηρῶ εἰς τὴν μνήμην τὴν συμπαθεστάτην φυσιογνωμίαν, — εἰς τὸ σχολεῖον, λέγω, αὐτὸ ἦτο καθηγητῆς τῆς μουσικῆς ὁ Ἰταλὸς πρόσφυξ Φ. Σεράο. Οὗτος ἐνυμφεύθη τὴν διευθύντριαν καὶ παρέμεινεν ἐνοικος εἰς τὴν οἰκίαν μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1857, πληρώνων τακτικὰ τὸ ἐνοίκιον, — καὶ τί ἐνοίκιον, ἂν ἀγαπᾶτε; ὅτι μόνον δραχμὰς τὸν μῆνα δι' ὅλον ἐκεῖνον τὸν εὐρὺν σχολικὸν χώρον, ὅστις ἐχρησίμευε καὶ μετὰ δεκαετίαν πάλιν, κατὰ σύμπτωσιν, διὰ Παρθεναγωγεῖον τῆς Χρυσάνθης, ναμίζω, ὅτε ἀφήκαμεν ἡμεῖς τὴν κατοικίαν αὐτὴν τῷ 1865, ἀντὶ διπλασίου ὅμως ἐνοικίου 125 δραχμῶν. Καὶ ἂν θέλετε ἐπίσημον τρόπον τινὰ βεβαιώσιν περὶ τούτου ἢ ἔγγραφον πιστοποιήσιν, — καὶ εἶναι ἴσως ἀναγκαῖα αὕτη προκειμένου περὶ τῆς γεννήσεως ἐξόχου συγγραφέως, τῆς ὁποίας τὴν πατρίδα θέλουν καὶ εὐλόγως κολακεύονται νὰ διεκδικοῦν αἱ Πάτραι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία ὄχι μόνον δὲν ἀρνεῖται ἀλλὰ καὶ γεραίρει καὶ εἰς πολλὰς περιστάσεις ἐπέδειξε τὴν στοργὴν τῆς, — ἔχω νὰ σᾶς δείξω τὰς

εἰς τὰ σωζόμενα λογιστικὰ βιβλία καὶ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ πατρὸς μου, ἀποδείξεις καὶ παληόχαρτα, ὑπογραφὰς καὶ σημειώματα διὰ τὸν Φ. Σεράο, τὰ ὁποία ἐχρησίμευσαν ὡς μίτος καὶ ἐνδόσιμον εἰς τὰ ἀπλᾶ ταῦτα ἀπομνημονεύματα μιᾶς φεῦ! τόσον δι' ἡμᾶς τοὺς πρεσβύτες προσφιλοῦς, καὶ ἐλευστικῆς παιδικῆς ἡλικίας, χαρτιὰ τὰ ὁποία, κατὰ τὸν ἐπωαζόμενον τότε ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ποιητῆν,

Ἀπὸ κάπου τὰ ξέθαφα
Μιά μέρα ξεχασμένα
Χαρτιὰ σὰ φύλλα κίτρινα,
Λόγια μισοσβυσμένα,

Τοῦ πατέρα μου γράμματα
Ποῦ ἀγάπης νέο βλαστάρη
Τὴν παιδοῦλα μητέρα μου
Τάγραφε πρὶν τὴν πάρη.

Ὡ λείψανα ποῦ σπέρνετε
Μιά βαθύτερη θλίψη
Κι' ἀπ' τῶν τραυτῶν πανάρχαιων
Ἐρείπιων τὰ ὑψη!

Τοῦ πατέρα μου γράμματα
Ἐσοφύλλα τριμμένα
Ἔμμεν' ἀπ' τὸ χλωρὸ δένδρο
Τῆς ἀγάπης, ὠμένα!

Σὰ φωλιὰς ψιθυρίσματα
Ποῦ μιλάτε, σὰ στόμα
Κελαῖδεῖτε φιλήματα
Καὶ μοῦ δείχνετ' ἀκόμα

Τὸν ἴδιο ἐμένα ἀγέννητο
Νὰ πολεμῶ αὐτοῦ πέρα
Ἀπ' τὰ σκότη τοῦ ἀνύπαρκτου
Γιὰ νὰ βγῶ στὴν ἡμέρα. (*)

Ἀλλὰ μὴ μοῦ ζητήσετε νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ σπητιοῦ αὐτοῦ, ἂν καὶ σώζονται εἰς τὰ χαρτιὰ μου καὶ περὶ τούτου ἐκμαρτύρια, διότι ἡ ἡλικία τῶν οἰκίων κρύπτεται ὑπὸ τὰς μεταγενεστέρους ἐπιδιορθώσεις, τὰ χρωματίσματα καὶ φκιασιδώματα αὐτῶν ὡς ἡ τῶν γυναικῶν· σήμερον δὲ δὲν ἠμπορῶ νὰ τὴν προδῶσω, διότι δὲν μοῦ ἀνήκει· ἀρκεῖ μόνον νὰ σᾶς σημειώσω ὅτι προκλήτωρ τοῦ Τριανταφυλλοπούλου, παρ' οὗ τὸ ἠγόρασεν ὁ πατήρ μου, ἦτο ὁ ἐκ Κερκύρας Α. Ζαβογιάννης, τούτου δὲ ὁ Ἀθ. Πόγγης ὅστις τὴν εἶχε οἰκοδομήσει, ἀγοράσας τὸ ἐθνικὸν καὶ ἀνταλλακτικὸν οἰκόπεδον ἀπὸ

(*) Κωστὴ Παλαμᾶ «Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι»

τὸν Γ. Ἀθανασίου. Ἐπικτήτωρ δὲ ἡμῶν ἐγένετο τῷ 1880 ὁ Ν. Κρεββατᾶς, πρὸς ὃν τὸ ἐπώλησα (φεῦ!) ὁ ἴδιος ὑποφαινόμενος ἐκ σκληρᾶς ἀνάγκης, χωρὶς νὰ λογαριάσω οὔτε τὸ δι' ἐμὲ χθεσινὸν παρελθὸν του, οὔτε βέβαια τὴν μέλλουσαν σημασίαν του. Ἀπὸ τὴν μνήμην μου ὕμνος θὰ σᾶς ρίψω καὶ ἄλλα τινα ψίχουλα περὶ αὐτοῦ, τοσοῦτον μάλλον ὅσῳ αὐτὰ δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ τὰ θεωρήσετε ἀναμφισβήτητα πιστοποιητικὰ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ γεννήσεως καὶ παιδικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ.

Καὶ ἔτσι ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἀσφαλῆ ἡμερομηνίαν ποῦ ἐγεννήθη ὁ ἡμέτερος ποιητῆς καὶ ἀδελφός, τὴν 18 Ἰανουαρίου 1859, ἦτοι δεκαπέντε μῆνας ἀπὸ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἐγκαταστάσεως τῆς ἰδικῆς μας οἰκογενείας πλέον, καὶ δύο περίπου χρόνους ἀπὸ τῆς ἐν τῷ αὐτῆς γεννήσεως τῆς Ματθίλδης Σεράο· ἴσως καὶ εἰς τὸν ἴδιον θάλαμον, διότι ἕνας κυρίως ἐνεδεικνύετο ὁ κύριος κοιτῶν τῶν ἐνοίκων. Θέλετε ἄλλην βεβαίωσιν ἢ λεπτομέρειαν; ἠμπορῶ νὰ σᾶς εἶπω καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἀπὸ ἄλλο ἰδιόχειρον σημείωμα τῆς μητρός μου, καθόσον ἡ μνήμη μου μόνον τὴν χαρμόσυνον πρώτην ἐντύπωσιν διετήρησε τῆς ἀποκτήσεως τοῦ μόνου τότε ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἀναπτύξεως βαθμηδὸν ὅλων τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ χαρισμάτων. Τὸ σημείωμα λέγει: «ἡμέραν Ἐτάρτην ὥραν 2 μ. μ.» Τὸ δὲ ἐπισημότερον πιστοποιητικὸν καὶ τὸν ὠραιότερον εἰκονισμὸν τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του μᾶς δίδει ἄλλως ὁ ἴδιος ποιητῆς εἰς τὴν σειρὰν τῶν θαυμασίων ἐκείνων **σφινγέτων** του, τῶν «Πατρίδων», διὰ τοῦ πρώτου αὐτῶν:

Ὅπου βογγαεῖ τὸ πολυκάραβο λιμάνι
Ἀπ' ἄγριο κῆμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα
Καὶ δὲ θυμᾶται μήτε σὰν ὄνειρου πλάνη
Ἐὰ πρωτινὰ μετὰξιν τῆς τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τῶρα,
Τὸ κάστρο τῆς φορεῖ παλαιὸν στεφάνι,
Δίμα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
Ποῦ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

Ἔνα βουνὸ ἀποπάνω τῆς ἀγγυνοστέκει,
Κι' ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἀέρα
Βαθιά, κι' ὁ Ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει.

Αὐτοῦ πρωιάνοξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα
Κι' ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὄνειρου πλέκει
Γλυκεῖα μισοσβυσμέν' εἰκόνα, **μὴ μητέρα...**

Τὴν **μητέρα** αὐτὴν ἐκεῖ μέσα, σ' αὐτὸ

τὸ σπῆτι, ἔχασεν ὁ ποιητῆς καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς ὑπῆρξε, μόλις εἶχαν περάσει ἕξ ἡρόνια, τὸ πρῶτον σπαρτάρισμα τῆς παιδικῆς αὐτοῦ καρδίας, καὶ παντοτεινὴ θλιβερὰ ἀνάμνησι. . . . Σὲ σαράντα ἀκόμη μέρες, ἀπὸ τὸ σπῆτι αὐτὸ ἔβγαζαν νεκρὸ καὶ τὸν πατέρα καὶ γκρεμίζονταν τὸ νοητὸ τῆς οἰκογενείας οἰκοδόμημα, χαλοῦσε ἡ **ζεστή φω-λῆ**, κι' ἐσκορπίζονταν τὰ μέσα τῆς ἀπτερα ἀκόμη πουλιὰ στὸς τέσσαρας ἀνέμους. . . .

Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ τελειώσω λυπητερά, ὡ

* *

ἀναγνώσται μου, διότι ὁ σκοπὸς τῶν γραμμῶν αὐτῶν εἶναι ἄλλος, καὶ διὰ νὰ μὴ σᾶς περιγράψω ἀπὸ τὴν ἐκθεσὶν τῶν πραγματογνωμόνων — ποῦ πουλήθηκε τὸ σπῆτι αὐτό, — οὔτε ἀπὸ τὴν συμβολαιογραφικὴν ἀπογραφὴν τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ — θὰ ἀντλήσω ἀπὸ τὴν μνήμην μου μίαν πραγματικωτέραν εἰκόνα αὐτοῦ, ὅπως καὶ πλείστων ἄλλων παλαιῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ὅπως ἦτο ὅταν ἐχρησίμευε διὰ Παρθεναγωγεῖον τῆς Μπορέλλη καὶ διαμονὴν τοῦ Σεράο, ὡς κατοικία τοῦ δικαστοῦ κατόπιν πατρὸς καὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ ποιητοῦ, διὰ σχολεῖον πάλιν θηλέων καὶ κατοικία ἄλλων ἐφεξῆς ἀστῶν, ὅσῳ νὰ λάβῃ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ μορφήν καὶ διασκευὴν ἐσωτερικῶς, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἴσως δὲν θὰ τὸ ἀνεγνώριζα:

Ὡ ἐκείναις ἢ καλῶνες του, δηλαδὴ τὸ ὑπόστεγον καὶ τὸ λιθόστρωτον τὸ πρὸ τῆς εἰσόδου, μὲ τὰ ἀδιάκοπα παιγνίδια τοῦ κούτς — κούτς ἐπ' αὐτοῦ, ἢ πλακόστρωσις ἐκείνη εἰσοδος καὶ ὁ μακρὸς καὶ εὐρὺς διάδρομος τοῦ ἰσογείου μὲ τοὺς δύο ἐκατέρωθεν εὐρυχώρους θαλάμους, ὅπου στὸν ἕνα ἐδιδάσκετο ἡ πολυαριθμοτέρα τάξις τῶν σχολειῶν καὶ τὸν ἄλλον τὰ νήπια τῆς Λουτσιᾶς, κατόπιν γραφεῖον τοῦ δικαστοῦ πατρὸς καὶ δωμάτιον τῶν διασκεψῶν τοῦ δικαστικοῦ συμβουλίου τῆς Ὀθωνικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, μὲ τοὺς «Πανδέκτας» καὶ τὰ «Βασιλικά» ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ὀλόγουρα αὐτῆς οἱ μετὰ τὴν ἐκρηξίν (τῆς 8 βραβιανῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862, τῆς σχοῆς καὶ ἐκεῖ μέσα τὸν ἀντίκτυπον τῆς, μέλλοντες Εἰσαγγελεῖς Ἐφετῶν Κωνσταντόπουλος καὶ Ροῦίλος καὶ Ἀριστείδης Οἰκονόμου καὶ λοιποὶ νεαρὸὶ συνάδελφοι τοῦ πρεσβυτέρου

προεδρεύοντος πατρὸς, ὃν περιστοιχίζον μετὰ τὸσον σέβας.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἔξω, ἀμέσως ἢ ὡς μωσαϊκὸν χαλκὸστρωτὸς ἀλγή, τὸ ἀναψυκτήριον τῶν παιδιῶν μετὰ τὸ πηγᾶδι τῆς καὶ τὸ μοναδικὸν πόσιμα νερό του τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν προῦδραγωγικὴν, τὸ ἐπεκτεινόμενον ὡς στέγη κλῆμα καί, ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ βάθος, ὁ μικρὸς ἐκεῖνος κήπος ὁ διὰ παιγνίδια καὶ τὰς ἀσκήσεις τῶν μαθητριῶν προωρισμένος, κατασταθεὶς κατόπιν μετὰ τὴν κατανάλωσιν ὕλων τῶν διαθεσίμων ὡρῶν καὶ παιδικῶν ἰδρώτων μου ἀπολαυστικὸν περιβόλι καὶ πλούσιος ἀνθῶν καὶ ροδῶν ἢ παιδικῶν παρὰδεισος, τοῦ ὁποῦ τὰς κλεῖς κατεῖχε ζῆλοτύπως ὁ πρεσβύτερος υἱός, οὐδὲ εἰς τοὺς γονεῖς ἐπιτρέπων τὴν ἀύθαρτετον εἴσοδον, παρὰ μόνον εἰς τὴν μητέρα νὰ διδάσκη τὰ πρῶτα γράμματα ἀποκᾶτω ἀπὸ τὴν λεμονιά του εἰς τὰ μέλλοντα ὄρφανὰ παιδιὰ τῆς, καὶ εἰς τὸν πατέρα μετὰ τὸν Καλλιγᾶ καὶ τὸ κόμπολόι στὸ χέρι νὰ ξεκουράζεται ὀλίγον ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ σοφᾶ του ἀνωθεν δὲ αὐτοῦ τὰ λιχωτὰ καὶ ἢ ταρατσοὺς τῆς ἡλιάσεως καὶ ἀποστεγνώσεως τοῦ σίτου καὶ τῶν ζυμαρικῶν τῶν γειτονικῶν φούρνων, λιχωτὰ πρὸς τὰ ὅποια ἠσκαίτο ὕλη ἢ ἀναρριχητικὴ δεξιότης μας καὶ καταδιωκτικὴ διὰ τῶν ἰξῶν καταδιώξεις τῶν ἀπειραρίθμων στρουθίων.

Παρέκει τὸ πλουσταριὸ καὶ ἢ ἀποθήκη ἢ ὡς ἐστιατόριον καὶ ἀναψυκτήριον χρησιμεύουσα, λειτουργικὸν δὲ ἐργαστάσιον ἐπὶ τῆς βασιλείας μου, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ κήπου ἢ συκιά, ἢ συκιά ἐκείνη ἢ ἄγρια καὶ ἀκαρπὸς καὶ μυστηριώδης, περὶ ἣν συνεκεντροῦντο ὄλες ἢ νεράιδες τῶν παραμυθίων καὶ διηγήσεων τῆς νταντᾶς μας, χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ μᾶς φοβίσουν καὶ ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸ μεσημβρινὸν ἐκεῖνο μοναχικὸν κατὰστημα τὸ καλοκαίρι.

Θέλετε τώρα νὰ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα—ὄχι βέβαια ἕνα-ἕνα σκαλοπάτι τὴν κλίμακα, τὴν ὁποῖαν κατερχόμεθα εἰς δύο συρμούς ἐπὶ τῆς ράμπας τῆς—καὶ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ὡραίαν του αἴθουσαν τῶν ἐξετάσεων καὶ τῶν κατόπιν φιλικῶν συναθροίσεων μας ἐπὶ τῶν ἀνησυχαστικῶν ἡμερῶν ἰδίᾳ τῆς Μεταπολιτεύσεως τοῦ ἠβρίου, μετὰ τὴν ἀποψιν ἐκεῖθεν καὶ τὸ γοργὸν ἀκρόασμα τοῦ κωδονοστασίου! τῆς «Φραγκόκλησσας», ἢ εἰς τὸ ἰδιαίτερον διαμέρισμα τῆς γαγιάς, ὅπου καὶ τὸ ἰδικόν μου γιατάκι καὶ ἀπὸ τὸ ὅποῖον, μαζὺ μετὰ τὰς πρῶτας ἀκτῖνας τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου, ἔπεφτε τὸ βλέμμα μου καταναγκαστικῶς κάθε πρωτὴ εἰς τὸ ἰδιόζον ἐκεῖνο διάδημα καὶ ταντέλωμα τοῦ Κάστρου, ἢ παρέκει εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν γονέων, ὅπου ἐσπεύδομεν ἀνυπόδητοι, τρέχοντες τὸ πρωτὸ ἄμα ἀνοίγαμε τὰ μάτια μας, νὰ εἰσδύσωμεν καὶ λάβωμεν τὰ πρῶτα θερμὰ φιλήματα αὐτῶν;

Ἐκεῖ μέσα εἰς τὸν οἰκογενειακὸν ὄντως αὐτὸν παράδεισον καὶ εἰς τοὺς θερμούς κόλπους τῆς μητέρας, ποῦ ἔχασε τὸσον πρόωρα καὶ ἔκλαυσε τὸσον ὄψιμα ὁ ποιητής, ἤρχισεν ἢ πρώτη του μαθητεύσις καὶ μετὰ βραδυτάτην λειτουργίαν τῆς γλώσσης καὶ τῆς ὀμιλίας, ταχυτάτην δὲ ἀνάπτυξιν καὶ ἐκδήλωσιν ἐκτάκτου νοημοσύνης, καὶ κάποια καλλισθητικὴ καὶ ποιητικὴ, οὕτως εἰπεῖν, προπαίδεια τῆς μητρός ἀπὸ τὰ περιοδικὰ ἀναγνώσματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐκεῖ, φαίνεται, πολὺ πρόωρα ἠσθάνθη καὶ κάποια ἀδηλα σκιρτήματα τῆς παιδικῆς του καρδίας πρὸς μικρὰν ταπεινὴν συμπαίκτηριαν καὶ χαριτωμένην γειτόνισσαν, τῆς ὁποίας ἴσως καὶ ὁ ἴδιος νὰ διετήρησε τὴν μελιχρὰν ἀνάμνησιν καὶ ἐμπνευστικὴν ἀναπόλησιν

† ΧΡ. ΠΛΑΜΑΣ

ΧΑΡΙΤΩΝ (400 μ. Χ.)

ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ

ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ (*)

Δ΄.

Ἡ ὄλη αὐτὴ τὴ νύχτα ἢ Καλλιρρόη τὴν πέρασε μυρολογώντας τὸ Χαιρέα ζωντανό. Καὶ μόλις τὴν ἔπαιρνε λιγάκι ὁ ὕπνος, ὄνειρευόταν πῶς βάρβαροι ληστὲς πυρπολοῦσαν τὸ καράβι τοῦ πατέρα τῆς καὶ αὐτὴ ἀγωνιζόταν νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τῆς φλόγης τὸ Χαιρέα.

Ὁ Διονύσιος ποῦ ἔβλεπε τὴ γυναῖκα του νὰ ὑποφέρει τόσο, λυπόταν κατάκαρδα καὶ φοβόταν μάλιστα μὴ χάσῃ ἔτσι καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς. Καὶ κρινόντας πῶς ἐσύμφερε στὸν ἔρωτά του νὰ παρηγορηθῇ κάπως ἢ Καλλιρρόη, θέλοντας ἀκόμα νὰ τῆς δείξῃ στοργὴ καὶ μεγαλοψυχία, μιὰ μέρα τῆς εἶπε:

—Σήκω, γυναῖκα, νὰ κάμουμε τάφο στὸ δύστυχο ἐκεῖνον. Ἀλήθεια δὲν ἔχουμε τὸ σῶμα του, ἀλλὰ εἶναι παλιὸ ἔθιμο τῶν Ἑλλήνων νὰ τιμοῦνται μετὰ τάφους καὶ ἀνεύρεται νεκροί.

Τῆς ἄρεσε αὐτὸ τῆς Καλλιρρόης καὶ ἢ φροντίδα τῆς ἀποκοίμισε λιγὸ τὴ λύπη. Σηκώθηκε λοιπὸν ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ γύριζε γυρεύοντας τόπο κατάλληλο γιὰ νὰ γίνῃ ὁ τάφος τοῦ Χαιρέα. Ἐτέλος διάλεξ' ἕνα στήν ἐξοχὴ, ἐκεῖ-κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Ἀφροδίτης, γιὰ νὰ θυμοῦνται καὶ οἱ κατοπινοὶ τὴν ἐρωτικὴν ἱστορίαν. Ὁ Διονύσιος ὁμοῦς ἐζήλεψε καὶ εἶπε πῶς τὸν τόπο ἐκεῖνον τὸν ἤθελε γιὰ τὸν ἑαυτό του. Καὶ γιὰ νὰ πασχολῆσῃ ἀκόμα περισσότερο τὴν Καλλιρρόη, τῆς εἶπε:

—Πᾶμε καλύτερα στὴ χώρα, νὰ τοῦ κάμουμε ἕν' ἀψηλὸ καὶ φανταχτερὸ μνήμα κοντὰ στὴ θάλασσα. Οἱ λιμένες μας εἶναι

καλοὶ καὶ συχνὰ ἀράζουν σ' αὐτοὺς καὶ Συρακοῦσιοι. Ἔτσι θὰ βλέπουν καὶ θὰ κινεῖσθαι τὴν φιλοτιμίαν σου καὶ οἱ πατριῶτες.

Πείστηκε ἢ Καλλιρρόη καὶ ἄμα γύρισαν στὴν πόλιν, βάλληκε νὰ φτιάσῃ ἕναν τάφο παραθαλάσσιον, ὅμοιον μετὰ τὸν δικὸν τοῦς στὴ Συρακοῦσα, ποῦ καὶ αὐτὸς θάταν γιὰ ζωντανό. Καὶ ἀφοῦ, μετὰ πολλὰ χρήματα καὶ πολλὰ χέρια, τὸ ἔργο τέλειωσε γρήγορα, θέλησε νὰ κάμῃ τάχα καὶ τὴν κηδεῖα. Ὁρίσθηκε λοιπὸν μιὰ μέρα καὶ μαζεύτηκε ὁ λαὸς ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Μίλητον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλη σχεδὸν τὴν Ἰωνίαν. Παραστάθησαν μάλιστα καὶ δύο σατράπεις: ὁ Μιθριδάτης τῆς Καρίας καὶ ὁ Φαρνάκης τῆς Λυδίας, ποῦ πῆγαν στὴ Μίλητον μετὰ τὴν πρόφασιν πῶς τιμοῦν τὸ Διονύσιον, ἀλλ' ἀληθινὰ γιὰ νὰ ἰδοῦν τὴν Καλλιρρόην. Γιατὶ ἢ φήμη τῆς εἶχε ἀπλωθεῖ πᾶς ὅλη τὴν Ἀσίαν καὶ τὸνομά τῆς, σὰν τῆς Ἀριάδνης, σὰν τῆς Λήδας, εἶχε φτάσει καὶ ὡς τὸ Μεγάλον Βασιλεῖον.

Στὴν κηδεῖαν τοῦ Χαιρέα, ὅσοι τὴν εἶδαν, τὴ βρῆκαν ἀνώτερη καὶ ἀπὸ τὴν φήμην τῆς. Γιατὶ παρουσιάστηκε μαυροφορεμένη, μετὰ τὰ μαλλιά λυτὰ καὶ μετὰ τὰ μπράτσα γυμνά. Κανένας δὲν μποροῦσε νὰντικρύσῃ τὴν λάμψην τῆς θεϊκῆς ὁμορφίας τῆς, καὶ ἄλλοι γύριζαν τὸ πρόσωπον ὅπως σὰν πέφτει στὰ μάτια μας ὁ ἥλιος, καὶ ἄλλοι γονάτιζαν καὶ προσκυνοῦσαν. Ἀκόμα καὶ τὰ παιδιὰ ποῦ τὴν ἔβλεπαν, συγκινούνταν. Ὁ Μιθριδάτης ζαλιστικῶς σὰ νὰ τοῦ ἤρθε κατακεφαλιὰ καὶ θάπεφτε κάτω, ἂν δὲν τὸν βαστοῦσαν οἱ δούλοι του.

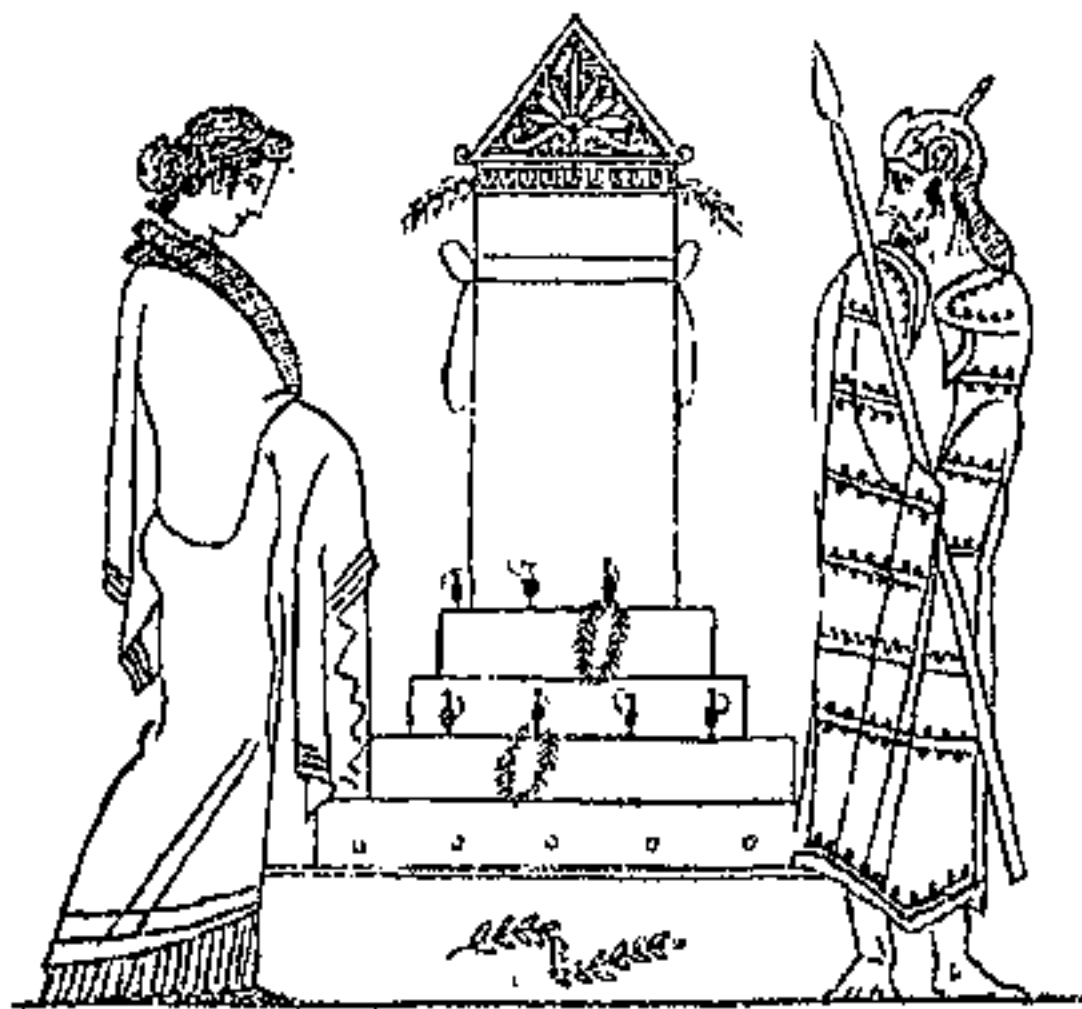
Ἄντις γιὰ τὸ λείψανον τοῦ Χαιρέα, κηδεύονταν ἐν ἄγαλμά του καμωμένο πιστὰ ἀπὸ τὴν εἰκόνα του, ποῦ τὴν εἶχε σκαλιστὴ τὴν πέτρα

(*) Συνέχεια, ἴδε σελ. 615.

τοῦ δαχτυλιδιοῦ της ἢ Καλλιρρόη. Ἀλλὰ ὅσο ἄμορφο κι' ἂν ἦταν, κανένας μπροστά της δὲν κοίταζε τὸ ἀγαλμα, γιατί αὐτὴ μόνη τραβοῦσε ὅλα τὰ μάτια. Ὅταν ἡ πομπὴ ἔφτασε στὸν τάφο, ἐκεῖνοι ποὺ σήκωναν τὸ κλινάρι, τὸ ἀπὶθωσαν μέσα. Τότε ἡ Καλλιρρόη ἀνέβηκε ἀπάνω καὶ ἀγκαλιάζοντας τὸ ξαπλωμένο ἀγαλμα καὶ καταφιλώντας το, φώναξε:

— Ἐσὺ πρῶτος μ' ἔθαψες στὴ Συρακούσα κι' ἐγὼ τώρα σὲ θάβω στὴ Μίλητο. Ὅσο μεγάλα, ἄλλο τόσο καὶ παράξενα στάθηκαν τὰ δυστυχήματά μας. Θάψαμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, κι' ὅμως κανένας μας δὲν ἔχει κοντά του τὸν ἀγαπημένο του νεκρὸ! Τύχη ἀδικη, μὰς φθόνησες καὶ στὸ θάνατο! Δὲ θέλησες νὰ τα φοῦμε κἂν στὸ ἴδιο χῶμα, κι' αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς χωριστοὺς τάφους μας τοὺς ἀφίνεις ἀδειανούς!

Τὸ πλῆθος ἐθρήνησε. Ὅλοι λυπήθηκαν τὸ Χαιρέα ὅχι γιατί πέθανε, παρά γιατί ἔχασε τέτοια γυναῖκα.

Ἐνῶ ἡ Καλλιρρόη κήδευε ἔτσι τὸ Χαιρέα στὴ Μίλητο, ὁ Χαιρέας στὴν Καρία δούλευε σκλάβος. Τὸ ἄβρδ κορμί του γρήγορα τράχυνε ἀπ' τὴ δουλειὰ καὶ πολλὰ μαζὶ

τὸν ἔκαναν νὰ υποφέρει: ὁ κόπος, ἡ στέρηση, τὰ δεσμά καὶ, τὸ βαρύτερο ἀπ' ὅλα ὁ ἔρωτας. Θὰ πέθαινε χωρὶς ἄλλο, ἂν δὲν τὸν κρατοῦσε ἡ ἀμυδρὴ ἐλπίδα πῶς μπορούσε κάποτε νὰ ξαναἰδῇ τὴν Καλλιρρόη του.

Ὁ Πολύχαρμος, σκλάβος κι' αὐτὸς στὸ ἴδιο χτῆμα, βλέποντας πῶς ὁ φίλος του δὲν μπορούσε νὰ σκάβῃ ἀρκετά, καὶ γι' αὐτὸ δερνόταν ἀλύπητα καὶ βριζόταν αἰσχρά, εἶπε μιὰ μέρα στὸν ἐπιστάτη:

— Δός μας ἓνα μέρος ξεχωριστό, νὰ τὸ δουλέβουμε οἱ δυὸ μας, γιὰ νὰ ξέρης τί κάνουμε καὶ νὰ μὴ ρίχνης ἀπάνου μας τὴν τεμπελιά τῶν ἄλλων σκλάβων, καὶ θὰ βλέπης πῶς καθεμέρα θὰ γίνεται ὅση ἐργασία ἀπαιτεῖς ἀπ' τὸν καθένα μας.

Πείστηκε ὁ ἐπιστάτης καὶ τοὺς ἔδωσε.

Ὁ Πολύχαρμος, καθὼς ἦταν δυνατὸς

νέος κι' ἐλεύθερος ἀπὸ ἔρωτα, ποὺ εἶναι ἡ χειρότερος τύραννος, μπορούσε νὰ δουλεύῃ γιὰ δυὸ. Ἔτσι ἔκανε αὐτὸς καὶ τὴν ἐργασία τοῦ Χαιρέα κι' ἂν καὶ κουραζόταν διπλά, εἶχε ὅμως χαρὰ μεγάλη ποὺ γλύτωνε ὁ φίλος του τὸν κόπο, τίς βρισιὲς καὶ τὸ ζῆλο.

Ὅσο ὁ Μιθριδάτης γύρισε στὴν Καρία ὅχι ὅπως ἦταν σὰν ξεκινούσε γιὰ τὴ Μίλητο, παρά χλωμός, ἀδύνατος, σὰ νὰ γινε στὴν ψυχὴ του πληγὴ. Γιατ' εἶγε ἐρωτευθῆ σφοδρὰ τὴν Καλλιρρόη, καὶ θάλλωνε, θὰ πέθαινε ἀπ' τὴν ἀγάπη, ἂν δὲν τοῦ ἐρχόταν μιὰ ἀπροσδόκητη παρηγορία:

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σκλάβους ποὺ δούλευαν μὲ τὸ Χαιρέα, — κι' ἦταν δεκάξη, κλεισμένοι μαζὶ σ' ἓνα μικρὸ οἶκημα σκοτεινό, —

σηκώθηκαν μιὰ νύχτα, ἔσπασαν τίς ἀλυσίδες τους, ἔσφαξαν τὸ φύλακα κι' ἐπιχείρησαν νὰ τὸ σκάσουν. Δὲν τὸ κατάφεραν ὅμως γιατί τοὺς πρόδωσαν οἱ σκύλοι ποὺ τοὺς φύλαγαν. Τοὺς ξανάπιασαν λοιπὸν ἐκεῖνη τὴ νύχτα, τοὺς ξανάδεσαν σφιχτότερα, καὶ τὸ πρῶτ, ὁ ἐπιστάτης ἐμήνυσε στὸ Μιθριδάτη τὰ συμβάντα. Ὁ σατράπης, χωρὶς νὰ ἰδῇ καὶ νὰκούσῃ κανένα, πρόσταξε ἀμέσως

νὰ σταυρώσουν καὶ τοὺς δεκάξη ποὺ κίμοῦνταν σ' ἐκεῖνο τὸ οἶκημα. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τὸν Χαιρέα καὶ τὸν Πολύχαρμο.

Τοὺς ἔβγαλαν ἔξω, δεμένους ὅλους μαζὶ ἀπὸ τὰ πόδια καὶ τοὺς λαιμούς, καὶ καθένας φορτώθηκε τὸ σταυρὸ του. Ὁ Χαιρέας ἐβάδιζε σιωπώντας ὁ Πολύχαρμος ὅμως μιὰ στιγμὴ φώναξε ἀκράτητος:

— Γιὰ σένα, Καλλιρρόη, υποφέρουμε ὅλ' αὐτά! Ἐσ' εἶσαι ὅλων τῶν κακῶν μας ἡ αἰτία!

Ἀκούγοντας αὐτὸ τὸ λόγο, ὁ ἐπιστάτης ἐνόμισε πῶς θάταν κάποια γυναῖκα ἀνακατωμένη στὴ συνομοσία. Καὶ γιὰ νὰ τιμωρηθῇ κι' αὐτὴ γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ εἶχε δώσει στοὺς δραπετές, ἔλυσε τὸν Πολύχαρμο ἀπὸ τὴν κοινὴ ἀλυσίδα καὶ τὸν ἔφερε στὸ σατράπη νὰ τὸν ἀνακρίνῃ.

Τὴν ὥρα ἐκείνη ὁ Μιθριδάτης βρισκόταν μονάχος στὸν κήπο του. συλλογιζόμενος τὴν Καλλιρρόη κι' ἀναπλάττοντας τὴ μορφή της ὅπως τὴν εἶχε ἰδεῖ στὴν κηδεῖα. Ἐνοχλήθηκε ἀπὸ τὴ παρέμβαση τοῦ ἐπιστάτη καὶ τὸν ρώτησε ἀπότομα:

— Τί θέλεις ἐδῶ ἐσὺ; Ἄφησέ με ἤσυχο!

— Εἶναι ἀνάγκη, κύριέ μου, ἀποκρίθηκε αὐτὸς, γιατί βρήκα τὴν πηγὴ τοῦ μεγάλου ἐγκλήματος. Αὐτὸς ὁ καταραμένος δούλος γνωρίζει μιὰ καλιογυναῖκα ποὺ τοὺς βόηθησε στὸ φόνου τοῦ φύλακα.

Ὁ Μιθριδάτης ζάρωσε τὰ φρύδια, ἀγριοκοίταξε τὸν Πολύχαρμο καὶ τὸν πρόσταξε:

— Πές μας γρήγορα ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ συνένοχὴ σας!

Ὁ Πολύχαρμος, ποὺ δὲν εἶχε κἂν λάβει μέρος στὴ συνομοσία, ἀποκρίθηκε ἐκπληκτος:

— Ἐγὼ δὲν γνωρίζω ἐδῶ καμιὰ γυναῖκα...

— Γιὰ ποιὸν λοιπὸν ἔλεγες πῶς εἶναι ἡ αἰτία ὅλων σας τῶν κακῶν; τὸν ρώτησε ὁ ἐπιστάτης.

Ὁ Πολύχαρμος τότε θυμήθηκε, ἔσκυψε τὸ κεφάλι του καὶ ψιθύρισε τὸνομα τῆς Καλλιρρόης. Ἰάκουσε ὁ Μιθριδάτης καὶ φυσικὰ ἐνόμισε πῶς κάποια συνονόματη μὲ

τὴ γυναῖκα τοῦ Διονυσίου θάταν ἡ συνένοχη τῆς Καλλιρρόης. Ἐφτασε ὡς ἐκεῖ ποὺ οἱ αὐτὴ τῶν αἰχμαλώτων. Καὶ, ἀπ' τὴν πολλὴ του ἀγάπη σ' ἐκείνη, γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθῇ ἴσως νὰ τιμωρηθῇ τὴν ἀγνωστὴ ποὺ εἶχε τὸ ἴδιο τῶν ἀγαπημένων του ὄνομα, θέλησε νὰ φήσῃ τὴν ἀνάκριση στὴ μέση. Οἱ φίλοι του ὅμως, οἱ σπιτικοὶ του, ἤθελαν νὰ ἐξακριβωθῇ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν παρακάλεσαν πολὺ νὰ τὴν ἐξακολουθήσῃ. Ἰποχώρησε κι' εἶπε:

— Ἄς ἔρθῃ ἐδῶ κι' αὐτὴ ἡ Καλλιρρόη.

Ἄρχισαν τότε νὰ ρωτοῦν τὸν Πολύχαρμο ποιά ἦταν καὶ ἀπὸ ποῦ μπορούσαν νὰ τὴ φέρουν.

— Μ' αὐτὴ ἡ Καλλιρρόη ποὺ εἶπα, δὲν βρίσκεται ἐδῶ! φώναξε ὁ Πολύχαρμος. Ἐγὼ θυμήθηκα κι' ὀνομάτισα μιὰ Συρακούσια, τὴν κόρη τοῦ Ἐρμοκράτη τοῦ στρατηγοῦ.

Ὁ Μιθριδάτης, ἀκούγοντας αὐτά, κοκ-

κίνησε καὶ ταράχτηκε τόσο πολὺ, ποὺ κι ὁ Πολύχαρμος στάπασε τρομαγμένος κι' οἱ γύρω του ὅλοι ἀπόρησαν. Κι' ἄμα ἔμπροσθε ἴλιγο νὰ συνέλθῃ, ὁ σατράπης ρώτησε τὸ δούλο:

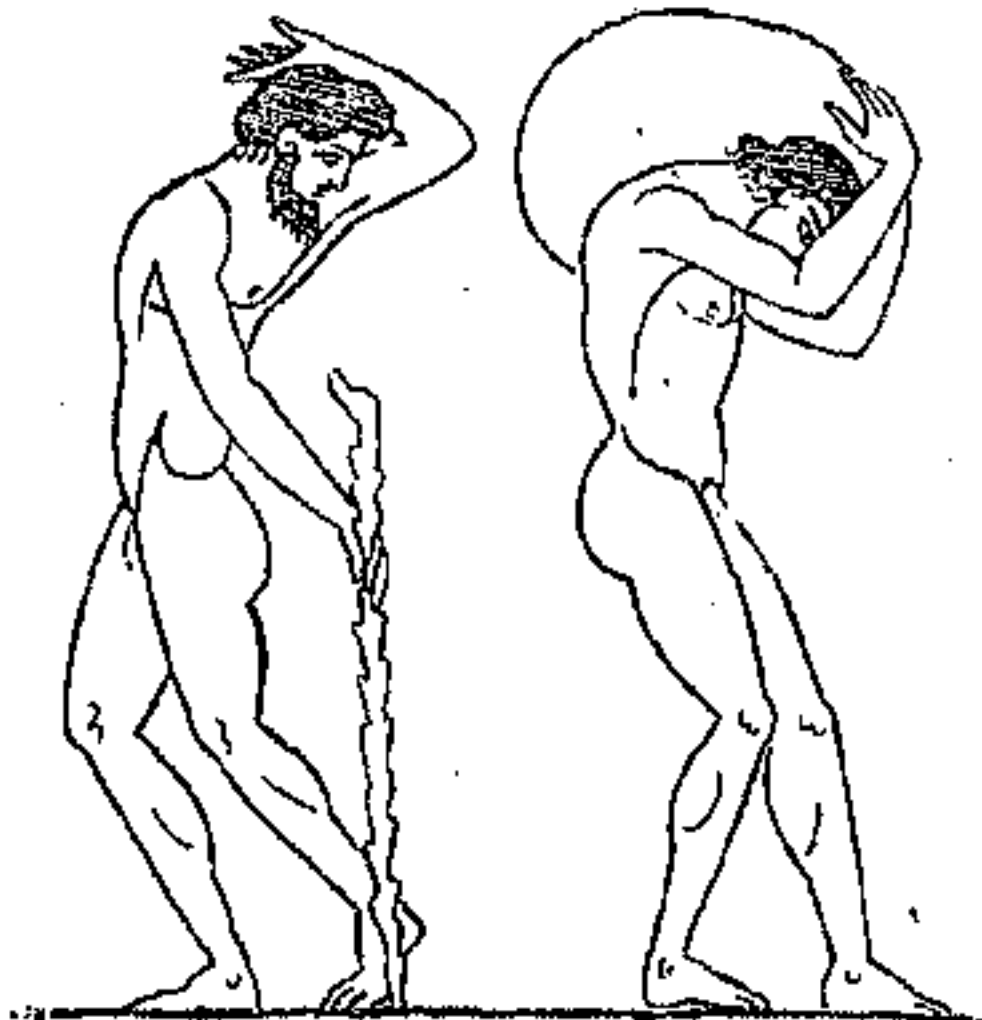
— Καὶ τί σχέση ἔχεις ἐσὺ μ' αὐτὴν τὴν Καλλιρρόη, γιατί τὴ θυμήθηκες τὴν ὥρα ποὺ πήγαίνες νὰ σταυρωθῆς;

— Εἶναι μακριὰ ἡ ἱστορία, κύριέ μου, ἀποκρίθηκε ὁ Πολύχαρμος καὶ τίποτα δὲν θὰ μ' ὠφελοῦσε νὰ σὲ ζαλίσω γιὰ νὰ σοῦ τὴ διηγηθῶ. Ἐπειτα φοβάμαι μὴν ἀργήσω καὶ δὲν προφτάσω ζωντανὸ τὸ φίλο μου. Γιατί θέλω νὰ πεθάνουμε μαζὶ.

Ὁ θυμὸς τῶν παρόντων ἄλλαξε σιγᾶ-σιγᾶ σὲ οἶκτο. Περισσότερο ὅμως ἀπ' ὅλους συγκινήθηκε ὁ Μιθριδάτης. Κι' εἶπε στὸν Πολύχαρμο:

— Πές μου τὴν ἱστορία σου καὶ μὴ φοβάσαι. Ποιὸς εἶσαι, ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι, πῶς κατάντησες στὴν Καρία νὰ σκάβης δεμένος, τί ξέρεις πρὸ πάντων γιὰ τὴν Καλλιρρόη καὶ ποιὸς εἶναι ὁ φίλος σου ποὺ θέλεις νὰ πεθάνῃς μαζὶ του;

Ὁ Πολύχαρμος τότε διηγήθηκε τὴν ἱστορία του ἀπ' τὴν ἀρχή, ποὺ δὲν ἦταν παρά ἡ ἱστορία τοῦ φίλου του Χαιρέα καὶ

τὸν φίλου του Χαιρέα καὶ

— Ἐμεῖς οἱ δυὸ υποφέραμε φρόνιμα τὴ συμφορὰ μας. Μερικοὶ ἄλλοι ὅμως, ποὺ δὲν τοὺς ξέρουμε, σηκώθηκαν τὴ νύχτα, ἔσπασαν τίς ἀλυσίδες κι' ἔσφαξαν τὸ φύλακα. Σὺ τότε πρόσταξες νὰ σταυρωθοῦμε ὅλοι. Καὶ καθὼς πηγαίναμε, φορτωμένοι τοὺς σταυροὺς μας, ἐγὼ θυμήθηκα κι' ὀνομάτισα χωρὶς νὰ θέλω τὴ γυναῖκα ἐκείνη, ποὺ γι' ἀγάπη της εἶχαμε χάσει τὴν ἐλευθερία καὶ σὲ λίγο θὰ χάσουμε καὶ τὴ ζωὴ. Ἀλλὰ σὲ ἰκετεύω, κύριέ μου, πρόσταξε τὸ δῆμο νὰ μὴ χωρήσῃ οὔτε τοὺς σταυροὺς μας!

Ἀμέσως ὁ Μιθριδάτης ἔστειλε ἀνθρώπους νὰ προλάβουν τὴ σταύρωση τοῦ Χαιρέα. Οἱ ἄλλοι ὅλοι εἶχαν σταυρωθῆ, καὶ

τῆ στιγμῇ ἐκείνῃ ὁ δῆμιος ἀνέβαζε στὸ σταυρὸ τὸν ἄντρα τῆς Καλλιρρόης. Τοῦ φώναξαν ἀπὸ μακριά:

— Ἄρησ' τον! . . . κατέβασ' τον! Πρόσεξε μὴ τὸν πληγώσης! . . . Μή!

Ὁ δῆμιος κράτησε τὴν ὄρμη του καὶ μὲ λύπη ὁ Χαιρέας κατέβηκε ἀπ' τὸ σταυρὸ, γιατί μὲ χαρὰ ἐτοιμαζόταν νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ μιὰ τόσο δυστυχημένη ζωὴ κι' ἕνα τόσο ἄτυχο ἔρωτα. Τὸν ὀδήγησαν στὸ Μιθριδάτη ποῦ εἶχε βγαί νὰ τὸν προῦπαντήσῃ. Κι' ὁ σατράπης τὸν ἀγκάλιασε λέγοντας:

— Φίλε μου κι' ἀδερφέ μου! τί μεγάλο κακὸ πῆγες νὰ μὲ κάμης νὰ κάμω, μ' αὐτὴ τὴν ἀκαιρὴ σιωπῆ μου!

Πρόσταξε κατόπι τοὺς ὑπηρέτες του νὰ λούσουν τοὺς δυὸ νέους, νὰ περιποιηθοῦν τὰ σώματά τους καὶ νὰ τοὺς ντύσουν μὲ πλούσια φορέματα ἑλληνικά. Καὶ προσκάλεσε τοὺς φίλους του ὅλους σὲ συμπόσιο, γιὰ νὰ γιορτάσῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ Χαιρέα.

Ὅταν προχώρησε τὸ πολύωρο καὶ φαιδρὸ αὐτὸ συμπόσιο, ὁ Μιθριδάτης, ποῦ εἶχε ἀνάψει ἀπὸ τὸ κρασί κι' ἀπὸ τὸν ἔρωτα, γύρισε μιὰ στιγμὴ στὸ ξένο του καὶ τοῦ εἶπε:

— Δὲν σὲ λυποῦμαι, Χαιρέα, οὔτε γιὰ τίς ἀλυσίδες οὔτε γιὰ τὸ σταυρὸ. Σὲ λυπᾶμαι μόνο ποῦ ἔχασες τέτοια γυναίκα.

— Καὶ ποῦ εἶδες ἐσὺ τὴν Καλλιρρόη μου; φώναξε ἐκπληκτὸς ὁ Χαιρέας.

— Μὴ λές τὴν Καλλιρρόη μου, ἀποκρίθηκε ὁ Μιθριδάτης, γιατί δὲν εἶναι πιά δική σου. Τώρα εἶναι γυναίκα νόμιμη τοῦ Διονυσίου στὴ Μίλητο. Ἔχουν κάνει μάλιστα καὶ παιδί.

Ἀκούγοντας τέτοιο λόγο, ὁ Χαιρέας δὲν μπόρεσε νὰ βαστάξῃ. Καὶ πέφτοντας στὰ γόνατα τοῦ Μιθριδάτη, φώναξε:

— Σὲ ἰκετεύω, κύριέ μου, ξαναδός μου πάλι τὸ σταυρό μου! Χειρότερα μὲ βασανίζεις, ἀναγκάζοντάς με νὰ ζῶ ὑστερὸ ἀπὸ τέτοιο ἄκουσμα. Ἄχ, ἀπιστὴ Καλλιρρόη κι' ἀπ' ὅλες τίς γυναῖκες ἀσεβέστερη! Ἐγὼ γιὰ σένα πουλήθηκα σκλάβος, κι' ἔσκαψα, καὶ φορτώθηκα σταυρὸ, καὶ παραδόθηκα στὸ δῆμιό καὶ σὺ γλεντοῦσες κι' ἔκανες γάμους ἐνῷ ἐγὼ ἔσερνα ἀλυσίδες! . . . Καὶ δὲ φτάνει ποῦ παντρεύθηκες ἀποζώνοντας μου μ' ἄλλον, παρά ἔγινες καὶ μητέρα!

Ὅλοι ἔρχισαν νὰ κλαῖνε καὶ τὸ εὐθυμο συμπόσιο τέλειωσε πολὺ θλιβερά!.. Ἀπὸ μέσα του ὡστόσο ὁ Μιθριδάτης χαϊρόταν κι' ἔπερνε κάποια ἐλπίδα ἐρωτικὴ, ἀφοῦ μποροῦσε τώρα νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν Καλλιρρόη καὶ νὰ ἐνεργῇ μὲ τὴν πρόφαση πὼς βοηθεῖ ἕνα φίλο.

— Τώρα, εἶπε, εἶναι ἀργὰ καὶ πρέπει νὰ πάμε νὰ κοιμηθοῦμε. Ἀὔριο ἔρωτος, ξεζαλισμένοι, μὲ τὴν ἡσυχία μας, θὰ σκεφθοῦμε γιὰ ὅλ' αὐτὰ καὶ θὰ ἴδοῦμε τί μπορεῖ νὰ γίνῃ.

Λέγοντας αὐτὰ, σηκώθηκε καὶ διάλυσε τὸ συμπόσιο. Κι' ὕστερα πλάγιασαν ὅλοι: ὁ Μιθριδάτης ὅπως κι' ὅπου συνήθιζε καθεμέρα, κι' αἱ δυὸ Συρακούσιοι νέοι στὸν πλούσιο θάλαμο καὶ μὲ τὴν πρόθυμὴ ὑπηρεσία ποῦ τοὺς εἶχε δώσει ὁ σατράπης.

Μετάφραση Χ.

(Ἀκολουθεῖ)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΒΑΛΛΕΡΙΑ ΠΟΠΟΛΑΝΑ

ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΟ (*)

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΘΑΝΑΣΗΣ ΓΚΛΕΟΥΡΑΣ, παλληκαρῆς.
ΓΙΑΝΝΟΣ ΜΗΤΣΙΜΠΑΣ, ὁ θανάσιμος ἐχθρὸς
ΦΡΟΣΥΝΗ, ἡ κοπέλλα του [του.
ΝΑΣΟΣ, παιδί, μαθητὴς του

* Ἡ Σκηνὴ σὲ μιὰ πόλιν τῶν Ἑπισησῶν
κατὰ τὸ 1880.

Ἐτωχικὴ, ἀπλή, μὰ καθάρια καὶ ταχτικὴ κρεββατοκάρα. Πόρτα ἔστὸ βάλος. Παράθυρο δεξιὰ. Ἀριστερὰ τὸ διπλὸ κρεββάτι. Σχεδὸν ἔστὴ μέση, ἕνα τραπέζι μὲ σκέπασμα. Ἕνα κομμό, μιὰ κασσέλα, δυὸ καρέκλες.

Ὅταν ἀνοίγῃ ἡ αὐλαία, ἡ πόρτα καὶ τὸ παράθυρο εἶναι κλειστά. Ἡ σκηνὴ σκοτεινὴ. Λιγάκι φῶς μπαίνει μόνο ἀπὸ τίς χαραμάδες τοῦ παραθύρου καὶ τῆς πόρτας. Στὸ κρεββάτι, σκεπασμένος μὲ μιὰ μπατανία, ὁ Θανάσης ὁ Γκλέουρας κοιμάται ντυμένος. Μ' ἕνα τελευταῖο δυνατὸ ροχαλιτό, ζυπνάει, τεντώνεται. Κυττάζει τὸ ταβάνι καὶ ἀπαρτῖ.

Θανάσης. — Μπα! . . . Τί παναπῆ τοῦτο δῶ; . . . Δὲν εἶμαι ἔστὸ σπίτι μου; . . . Μὰ ποῦ εἶμαι λοιπὸ; (πετᾷ ἀπὸ πάνω του τὴ μπατανία καὶ σηκώνεται). Ἐ! . . . κοιμώμουν ντυμένος; . . . Μὰ γιατί; . . . Ποῦ εἶμαι; . . . (τρέχει ἔστὸ παράθυρο καὶ τ' ἀνοίγει. Στὴν κάμαρα εἰσορμᾷ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ὁ Θανάσης κυττάζει ἔξω μὲ μεγάλη ἀπορία). Δὲ γνωρίζω τὴ γειτονιά. . . Μὴν ὀνειρευοῦμαι; . . . Ὁχι, ξύπνησα. Περιέργο! (Τρέχει ἔστὴν πόρτα καὶ κάνει νὰ τὴν ἀνοίξῃ). Κλειστή! . . . Κλειδωμένη ἀπόξω! . . . (Μὲ ἀνησυχία, μὲ κάποιο φόβο, ψάχνεται). Τὸ παρτοφάλι μου εἶν' ἐδῶ. . . Μὰ τ' ἄρματα μου; ἢ πιστόλα

(*) Πρώτοπαίχτηκε τὸ 1917, στὴν Ἀλάμπρα, ὡς τιμητικὴ τῆς κυρίας Ἀθανασίας Μουστάκα ποῦ ἔκαμε τὴ Φροσύνη.

μου; ὁ λάζος μου; (Κυττάζει ἔστὸ κρεββάτι κάτω ἀπ' τὸ προσκέφαλο, ἔστὸ κορμό, ἔστὸ τραπέζι, παντοῦ). Πουθενά! . . . Μ' ἄφησαν τοὺς παριάδες καὶ μοῦ πήραν τ' ἄρματα! Γιατί; . . . (ἄξαφνα, μὲ χαμόγελο κυττώντας τὸ μέτωπό του). Ἄ! . . . καταλαβαίνω! Τώρα θυμήθηκα! . . . Ὑἱὲς τὴ νύχτα . . . τὴν ἔπαθα πάλι . . . Ἄς χτυπήσω . . . δὲν εἶναι φόβος! . . . (Χτυπᾷ τὴν πόρτα). Ἀνοίχτε μου, χριστιανοί! ξύπνησα! . . . (Ξαναχτυπᾷ). Ἐ! δὲν ἀκοῦτε; . . . Ἀνοίχτε μου!

Φροσύνη, ἀπὸ μέσα, φωνάζει:— Ἀμέσως, ἀμέσως! . . .

Θανάσης, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν πόρτα. — Μ' ἀκούσανε. . . Τί γλυκεῖα φωνή! . . . Κοπέλλα θάνα! . . . Μὰ σὲ τίνοσ σπίτι βροσκοῦμαι; . . . (Σουλατσάρεϊ, σιάζεται, περιμένει).

Φροσύνη, ξεκλειδώνει ἀπέξω τὴν πόρτα; τὴν ἀνοίγει καὶ μπαίνει μέσα μ' ἕνα δίσκο, ποῦ πάει ἴσια καὶ τὸν ἀφίνει ἔστὸ τραπέζι ὁ δίσκος ἔχει ἕνα φλυτζάνι μεγάλο καφέ μὲ γάλα, ἕνα κουλούρι καὶ μιὰ φρυγανιά). — Καλημέρα τῆς ἀφεντιάς σου!

Θανάσης. — Καλημέρα, κυρά μου! (Θαμπωμένος μπροστὰ στὴν ὀμορφιά τῆς Φροσύνης). Σὰν τὸν ἥλιο τῆς ἀυγῆς! . . . Σὰν τὸ νερὸ τῆς κρύας βούσης! . . . Μὰ ποῦ εἶμαι.

Φροσύνη. — Κοιμήθηκες καλά, κύρ Θανάση;

Θανάσης. — Ὁραῖα! . . . Μονορροῦφι ἴσαμε τούτη τὴ στιγμὴ, ποῦ σηκώθηκα καὶ σὰς χτύπησα . . . Μὰ ποῦ εἶμαι;

Φροσύνη. — Πιὲς τὸν καφέ σου . . . Ἐνὰ σπίτι . . . ἔσ' ἕνα καλὸ σπίτι, κύρ Θανάση. Μὴ φοβάσαι . . .

Θανάσης. — Τὸ ξέρω . . . τὸ βλέπω . . . Μὰ δὲ μπορῶ νὰ μάθω πιανοῦ εἶναι;

Φροσύνη. — Θὰ μάθης . . . δὲν εἶνε ὥρα ἀκόμα. . . Κίττα τώρα νὰ κάμης ξεῦκι σου! . . .

Θανάσης.—Ξέρεις, έτοιπες τις γειτονιές, δέν τις παραγνωρίζω... Έξ' ατίας της έχτρας μου, παναπή, με τὸ Γιάννο... τὸ Μητσιμπά, ποὺ κἀθεταί κάπου ἐδῶ.

Φροσύνη. τὸν διακόπτει.—Τὸ ξέρω, ξέρω... Μὰ νὰ μὴ σοῦ χροιάση ὁ καρφές.

Θανάσης.—Δέν πειραίξει. Ἐγὼ, κυρά μου, τὸν πίνω πάντα χλιὸ καί, βλέπω, εἶναι καντῆς, ἀγρίει. Γιὰ πές μου, τὸ λοιπὸ, κυρά μου; Ποιὸς μὲ βοήθη πῆς τὴ νύχτα πεσμένο 'στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ μεθύσι, καὶ μὲ περιμάζωξε 'στὸ σπῆτι του, γιὰ νὰ μὴ μὲ βοῆ κείνος ὁ αἴτιμος ὁ Γιάννος νὰ μοῦ τὴ δώσῃ 'στὸν βίπνο τὸ βαθύ;.. ὁ πατέρας σου ἢ ὁ ἀδερφός σου;

Φροσύνη.—Ὁ ἀντρας μου.

Θανάσης.—Μπα; μπα; ἔτσι μικρὴ καὶ παντρεμένη; Δὲ θὰ τὸ στοχαζόμουν... Ὄστε παναπή 'στὸ κρεββάτι σας κοιμήθηκ' ἀπόψε.

Φροσύνη, ντροπαλῶς.—Μὰ δέν εἶχαμ' ἄλλο 'στὸ σπῆτι, κύρ Θανάση. Σὲ βάλαιμε λοιπὸν ἐδῶ, 'στὴν κάμαρά μας, καὶ μεῖς κοιμηθήκαμε στρωματσάδα 'στὴ σάλα.

Θανάσης.—ὦ, μοῦ κακοφαίνεται ποὺ κακοπεράσατε γι' ἀγάπη μου!.. Ἀγκαλιὰ ἕνα νέο ἀντρόγενο, ἀγαπημένο... δέν κακοπερνάει πουθενά. Εἶναι νέος, κυρά μου, ὁ ἀντρας σου, σὺν καὶ σένα;

Φροσύνη.—Ναί, 'στὴν ἡλικία σου ἡπάνου κάτου.

Θανάσης.—Στὴν ἡλικία μου; Μὰ τότες δέν εἶναι νέος! Ἐγὼ εἶμαι ἀπάνω ἀπὸ σαράντα χρονῶ! (Ζωηρά). Μὰ πές μου, πές μου ποιὸς εἶναι ὁ ἀντρας σου; τί κάνει; Ἦ ἀξίζει νάχη γυναῖκα τέτοια κοπέλλα, τέτοια νεράϊδα, τέτοια κυρά;

Φροσύνη, χαμογελώντας.—Ἦ ἀξίζει, κύρ Θανάση, Ἦ ἀξίζει καὶ καλλίτερη. Γώρα ποὺ θάρθη θὰ τὸν ἰδῆς.

Θανάσης.—Λέπει;

Φροσύνη.—Ὅχι...ἐδῶ εἶναι.. Μὰ ντύνεται ἀκόμα, ἔτοιμάζεται.

Θανάσης.—'Ας εἶναι. (Κάθεται 'στὸ τραπέζι, μπροστὰ 'στὸ δίσκο).—Ὅποιος κι' ἂν εἶνε, ἐγὼ τὸν εὐχαριστῶ γιὰ τὸ καλὸ ποὺ μοῦκαμε ἀπόψε. ('Αξάφνα). Μὰ δὲ μοῦ λές, ποῦ εἶνε τὰ στεφάνια σας; Δὲ βλέπω στεφάνια ἀπάνου ἀπ' τὸ κρεββάτι...

Φροσύνη, μὲ δισταγμὸ.—Μὰ... τάζουμε φυλαμένα... 'στὸν κοιμό. (Γιὰ ν' ἀλλάξη

κουβέντα). Τοῦ λόγου σου, κύρ Θανάση, παντρεμένος εἶσαι;

Θανάσης, λυπητερά.—Ναί...πῆς πῶς εἶμαι... Μὰ μὴ στοχαστῆς πῶς ἔχω καμμιὰ κοπέλλα σὺν καὶ σένα. Ἡ δική μου εἶναι γρηά, σὺν καὶ μένα.

Φροσύνη.—'Αν εἶναι σὺν καὶ σένα, δὲ θάναι καὶ τόσο.. Ἐπειτα τί ἔχουν νὰ κάμουν τὰ χοόνια; Ἀμα ἡ γυναῖκα εἶναι ἀπὸ φυσικό της ὁμορφη καὶ καλὴ νοικοκυρά, κι' ἀγαπάει τὸν ἀντρα της....

Θανάσης.—Ἡ δική μου δέν εἶναι ὁμορφη, οὔτε καλὴ νοικοκυρά, οὔτε μοῦ φαίνεται πῶς μ' ἀγαπάει... Ποτές μου δὲ στάθηκα ἐγὼ εὐτυχιμένος 'στὴ ζωὴ. Κι' ἄς εἶμαι τὸ πρῶτο παλληκάρι τῆς χώρας.

Φροσύνη, ζωηρά.—'Α, ὄχι τὸ πρῶτο, κύρ Θανάση! Τὸ πρῶτο εἶναι ὁ Γιάννος ὁ Μητσιμπάς. Οὐλὸς ὁ κόσμος τὸ ξέρει. Κ' ἡ ἀλήθεια εἶν' ἀλήθεια. Τοῦ λόγου σου, κύρ Θανάση, εἶσαι τὸ δεύτερο. Κι' ὁ ἴδιος ὁ Γιάννος τὸ λέει. 'Α, ἡ ἀλήθεια εἶν' ἀλήθεια.

Θανάσης, λίγο πειραγμένος.—Μπορεῖ. Μὰ ποῦ τὸ ξέρεις ἐσὺ πῶς τὸ λέει ὁ Γιάννος; Τὸν ἀκουσες;

Φροσύνη, αἰνιγματικά.—Ἦ, ἔτυχε κάποτες νὰ τὸν ἀκούσω... Ἦως, παναπή, ἔτυχε ν' ἀκούσω τώρα καὶ τοῦ λόγου σου;

Θανάσης.—Ὅχι, ἐγὼ εἶμαι τὸ πρῶτο!.. Ἐχει πολὺ μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ σιὸρ Γιάννος. Γλήγορα ὅμως θὰ ἰδῆ τὸ μεγάλο λάθος ποὺ κάνει...

Φροσύνη.—Τὸν καρφέ σου, κύρ Θανάση! Κρούσει!

Θανάσης.—'Ας τον ἐκεῖ!!! 'Ας ἔρθῃ κι' ὁ ἀντρας σου νὰ τὸν πιούμε μαζύ... Μὰ γιατί ἀργεῖ; Ἐγὼ δὲ βλέπω τὴν ὥρα νὰ ἰδῶ τὸ σωτήρα μου.

Φροσύνη, χαμογελώντας.—Θὰ τὸν ἰδῆς... τώρα θάρθη... Ὅμως, ἀπάνου σ' ἐκεῖνο ποὺ λέγαμε... δέν πιστεύω νὰ σοῦ κακοφάνηκε, κύρ Θανάση... Ἦ πρῶτος, τί δεύτερος; Ἄλλος ἀπὸ τοὺς δυὸ σας δέν εἶναι στὴ χώρα ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πέθανε ὁ Παῦλος ὁ Τέλερης.

Θανάσης.—Ναί, ἔχεις δίκιο. Ἐμεῖς οἱ δυὸ εἶμαστε. Ὁ Θανάσης ὁ Γκλέουρας κι' ὁ Γιάννος ὁ Μητσιμπάς. Ἀμὴ τί; τὰ παληόπαιδα ποὺ βγήκανε ὕστερα μὲ τὰ «ὀπιοστογιόμες; Δὲ βαριέσαι! Καὶ τ' ἀρματα χα-

λάσατε τοῦτοι οἱ νέοι, καὶ τὰ τραγούδια καὶ τὰ συστήματα καὶ οὐλα! Ἐμεῖς οἱ δυὸ εἶμαστε! Ποιὸς ὁ πρῶτος, ποιὸς ὁ δεύτερος, ἄς τὸ ποῦνε ὕστερα οἱ ἱστορικοί. ('Αξάφνα). Μὰ γιατί νάχετε φυλαμένα τὰ στεφάνια σας 'στὸ κοιμό;... Δέν τὰ βάνετε καλλίτερα ἐκεῖ στὴν Παναγία;...

Φροσύνη στενοχωρημένη.—Ναί, τὸ λέω κι' ἐγὼ... μὰ ὁ ἀντρας μου δὲ θέλει... Πῆς του καὶ σὺ ὕστερα ποῦ θὰ τὸν γνωρίσης... Εἶν' ἕνα πράμα ποὺ δέν κάνει καλὴ ἐντύπωση ἀλήθεια;

Θανάσης.—Ναί... Μὰ ἐγὼ θὰ τοῦ πῶ γιὰ τὰ στεφάνια;... Παράξενος μοῦ φαίνεται ὁ λόγος σου, κι' ὁ τρόπος σου... Μὴν εἶναι τίποτ' ἄλλο;

Φροσύνη.—Τί ἄλλο νὰ εἶναι... Ὅχι!... Στοχάστηκες πῶς μ' ἔχει ἔτσι; 'Α, ὄχι... ὄχι!... Ἀλήθεια μ' ἔκλεψε, καὶ μ' ἔφερε σὲ τοῦτο τὸ σπῆτι ποὺ ἀκουμπᾶ 'στὸ ριζοβούρι καὶ μοιάζει μὲ μικρὸ κάστρο... μὰ μοῦτάξε πῶς θὰ μὲ στεφανωθῆ... μοῦ τόταξε μὲ ὄρκο... ('Αξάφνα, γιὰ ν' ἀλλάξῃ ὀμίλια). Φόβο ὅμως ποὺ πῆρα πῆς τὸ βράδυ ὄντας τὸν εἶδα νὰ σὲ φέρνῃ, φορτωμένο 'στὸν ὄμο σὰ σακί! (γελά).

Θανάσης.—Ὁ καυμένος!... Μὲ φορτώθηκε, ἔ;...

Φροσύνη.—Μὰ ἦσουν ἀσκήσια στὸ μεθύσι, κύρ Θανάση!... Μὲ συμπαθῆς, παναπή, ποὺ στὸ λέω, μὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἀφοῦ δὲ μπορέσαμε νὰ σὲ ξαλαφρώσωμε ἀπὸ τὰ ρούχα καὶ σ' ἀφήσαμε νὰ κοιμηθῆς ὅπως ἦσουν ντυμένος...

Θανάσης.—Μόνον ἀπὸ τ' ἀρματα μ' ἀλαφρώσαντε... Μὰ γιατί; φοβηθήκατε;

Φροσύνη.—Ὁ ἀντρας μου... Εἶπε πῶς 'ς ἕνα μεθυσιμένο—μὲ τὸ συμπάθειο—τᾶρματα εἶνε περιττά. Μὰ μὴ φοβῆσαι. Θὰ σοῦ τὰ ἴώσει...

Θανάσης.—Τὸ ξέρω. Καὶ τί ὥρα ἦταν;

Φροσύνη.—Μεσάνυχτα περασμένα... Ἐγὼ, ὅπως πάντα, τὸν περιμένα 'στὸ παραθύρι. Κι' ἄμ' ἀκουσα τὰ βήματά του, πῆρα τὸ λυχνάρι καὶ κατέβηκα νὰ τ' ἀναίξω. Δέν τὸν εἶχα ἰδῆ ἀποπάνου, γιὰτὶ ἔκανε κρούσ, τούρτουρο, καὶ τὸ παραθύρι τὸ εἶχα κλειστό. «Σ' εἶσαι, καλέ;» τὸν ρωτᾶω γιὰ νὰ βεβαιωθῶ.—«'Ανοίξε» μοῦ κάνει. Ἀνοίγω καὶ τί νὰ ἰδῶ;... «Μάνα μου! φωνάζω. Ποιὸς εἶν' αὐτός; τί τὸν κουβαλεῖς;...»—«Σκασμός,

μωρή!» μοῦ κάνει... «Ὁ Θανάσης ὁ Γκλέουρας, δέν τὸν γνωρίζεις;»—«Ὁ Θανάσης ὁ Γκλέουρας! σκοτωμένος;»—«Ναί! Τὸν ἐσκότωσα, γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἡ χώρα ἀπὸ αὐτονε, καὶ τὸν ἔφερα νὰν τότε φάμε. Βοήθα με τώρα νὰ τὸν ἀνεβάσω τὴ σκάλα κι' ἄντε νὰ βάλῃς τὸ καζάνι!»

Θανάσης.—Χά, χά, χά!

Φροσύνη.—'Αρχίσα νὰ τρέμω σύγκορη... τὸ λυχνάρι στὸ χέρι μου χόρευε. «Ἐλα, κουτή, ποὺ τὸ πίστεψες!» μοῦ κάνει «τὸν βοήθα τὸν ἀνθρώπο μεθυσιμένο, ἐκεῖ ἀπόξω ἀπὸ τὸ σπῆτι τοῦ Κόλια, 'στὰ κατσίβραχα τῆς Ἁγίας Ἄννας, δίπλα 'στὸ γκρεμό. Καὶ τὸν σήκωσα, μὴν ἴξεπαγιάσῃ ἐκεῖ χάμου ἀπ' τὸ κρού, ἢ μὴν περάσῃ κανένας αἴτιμος ἐχτρός του καὶ τὸν καμακόσῃ κοιμισμένο. Ἐλα νὰ τὸν βάλουμε 'στὸ κρεββάτι μας καὶ μεῖς περᾶμε ὅπως-ὅπως».

Θανάσης.—'Αλήθεια; Ἐκεῖ χάμου εἶχα πέσει... Ἀπόξω ἀπὸ τοῦ Κόλια, δίπλα στὸ γκρεμό;

Φροσύνη.—'Ακρη-ἀκρη!... Μιὰ κλωτσιὰ νὰ σοῦδιν' ἕνας, ἦσουν χαμένος.

Θανάσης.—'Απὸ τί γλύτωσα!... Ἦ, μωρὸ μάτια μου καὶ νὰ μ' ἔβρισκε 'κεῖ χάμου ὁ Γιάννος ὁ Μητσιμπάς! Σήμερα δὲ θάρθε ὄχιτὸ ἀθανάσιμο!

Φροσύνη.—Λές;... Ὅσο ἀθανάσιμος ὄχιτὸς σου κι' ἂν εἶναι ὁ Γιάννος ὁ Μητσιμπάς, θὰ καταδεχότανε ποτὲ νὰ σὲ σκοτώσῃ ἀναίστητο ἀπ' τὸ μεθύσι;... Ἐσύ, 'στὴ θέση του, θάρκανες τέτοιο πράμα; Γιὰ σκέψου!

Θανάσης.—ὦ! ἐγὼ θὰ τῶκανα! Παναπή... ἐγὼ... μπορεῖ νὰ μὴν τῶκανα... Ἐκεῖνος ὅμως... ἄ, δέν ξέρω τίποτα!... Ξέρεις τί εἶναι νὰ βρισκῆς ἔτσι, 'στὰ χέρια σου, 'στὴ διαθεσὴ σου, κοιμισμένο 'στὸ στόμα ἑνὸς γκρεμοῦ, τὸ μεγαλύτερό σου ὄχιτὸ;... Ἀχ, ἄς δοξάσω τὸ Θεό, ποὺ ἀντὶς νὰ περάσῃ ὁ Γιάννος, πέρασε πρῶτα ὁ ἀντρας σου. Γιατί κι' ἐκεῖνος σὲ τούτη τὴ γειτονιά κἀθεταί. Ἀλήθεια, κατὰ ποῦ πέφτει τὸ σπῆτι του; Εἶν' ἐδῶ κοντά;

Φροσύνη.—Ναί... πολὺ κοντά... Ἀπορήσαμε μάλιστα μὲ τὸν ἀντρα μου, πῶς, ξέροντας αὐτό, βρέθηκα νύχτα ὥρα, μονάχος σου καὶ μεθυσιμένος, 'στὴν Ἁγία Ἄννα.

Θανάσης.—Ξέρω κι' ἐγὼ!... Θυμᾶμαι τώρα; Στὸ μεθύσι μου βέβαια!... Γιὰ... μὲ ποιὸς ἦμουν πῆς τὸ βράδυ; 'Α, μὲ τὸ

Χρήστο και με τον Κωνσταντή... 'στην ταβέρνα του Δημάκου. Αὐτοί, π' ἀνάθεμά τους, μ' ἐκάμανε κι' ἐτρούβηξα δυό-τρία ποτήρια παραπάνου... Γιατί, ξέρεις, κυρά μου... Ἀλήθεια, δὲ μοῦ χαρίζεις τὸνοματάκι σου;

Φροσύνη.—Φροσύνη.

Θανάσης.—Γιατί ποῦ λές, κυρά Φροσύνη, ἐγὼ δὲ σηκώνωκρasi. Εἶναι ὄχτρος μου, χειρότερος κι' ἀπ' τὸ Γιάννο... Ποιὸς τὸ ξέρει λοιπόν, 'στὸ μεθύσι μου, τί νὰ σκέφτηκα, τί νὰ μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ, καὶ χωρίστηκ' ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ τράβηξα μονάχος μου κατὰ τίς ἀπάνου μεριές!... Μπορεῖ καὶ νάθελαι νὰ ἀπαντηθῶ μετ' τὸ Γιάννο καὶ νὰ παίξουμε τὰ σμπάρα... χὰ, χὰ, χὰ!... Ὡς ποῦ ἔπεσα 'κεῖ χάρμου σὺν τὸ βῶδι καὶ πέρασε ὁ καλὸς σου ἄντρας, καὶ μ' ἐγλύτωσε! Δόξα σοι ὁ Θεός!

Ὁ Νάσος παρουσιάζεται στὴν πόρτα. Βλέποντας τὸ Θανάση, τρομάζει καὶ κάνει πρὸς τὰ πίσω. Κρόβει ὅμως τὴν ταραχή του καὶ πλησιάζει λίγο.

Νάσος.—Καλημέρα, κυρά Φροσύνη! Σηκώθηκε ὁ...

Φροσύνη.—Σουτί!... Σηκώθηκε .. μέσα εἶναι... ἀπόψε κοιμήθηκε 'στὴ σάλα... Ἄντε νὰ τὸν ἰδῆς... Θὰ σοῦ πῆ!

(Ὁ Νάσος φεύγει).

Θανάσης.—Ποιὸς εἶναι τοῦ λόγου του;

Φροσύνη.—Ἐνας φίλος... ἕνας μαθητῆς τοῦ ἄντρος μου... Καλὸ παιδί κι' ἄρχοντόπουλο...

Θανάσης.—Καὶ γιατί ἔκαμε ἔτσι, ἅμα μὲ εἶδε; Μὲ γνωρίζεις;

Φροσύνη.—Ξέρω κι' ἐγὼ τί στοχάστηκε;... Θὰ σὲ γνωρίζῃ βέβαια... καὶ ὅπως νὰ πῆς... νὰ σὲ ἰδῆ ἔδω ἄξαφνα... Μὰ πῆς τὸν καφέ σου, κύρ Θανάση. Ὁ ἄντρας μου περιμένει νὰ πῆς καὶ τὸν καφέ σου.

Θανάσης.—Τ' ἄρχοντόπουλο δὲν εἶνε ὁ Νάσος, ὁ γιὸς τοῦ Καλαμένιου, τοῦ βουλευτῆ;

Φροσύνη.—Ἐ, νὰ ποῦ τὸν γνωρίζεις καὶ τοῦ λόγου σου.

Θανάσης.—Ναί... ναί... τὸν γνωρίζω... Ἐνας ἀπὸ τοὺς νέους μετὰ τὰ ὀπισθογεμῆς... Θέλει νὰ γίνῃ παλληκάρι σὺν καὶ μᾶς. Εἶνε φίλος, στοχάζομαι, τοῦ Γιάννου τοῦ Μητσιμπᾶ!

Φροσύνη.—Δὲν ξέρω... μπορεῖ... Μὰ δὲν θὰ πῆς τέλος πάντων τὸν καφέ σου; Μπορεῖς ἐγγεῖνε!...

Θανάσης.—Ναί... ναί... θὰ τὸν πιῶ... Μὰ παρακρῶσα... Δὲν πειράζει τώρα... ὡς φάω μόνο τὸ κουλούρι.

Φροσύνη.—Ἄ! κατάλαβα! Δὲν ἔχεις ἐμπιστοσύνη, κύρ Θανάση!... Σοῦ φαίνεται πὼς θὰ σὲ φαρμακώσουμε... ἐμεῖς ποῦ σὲ γλυτώσαμε ἀπὸ τὸν γκρεμό... Ἐ, φυσικά, ὅποιος ἔχει τόσες ἔχτρες. Μὰ γιὰ ἰδὲς ἔδω! Δὲν πιστεύω νὰ μὲ σιχαίνεσαι μένα. Ὅριστε!

Θανάσης.—Τί λές, κυρά μου; ἔσένα νὰ σιχαθῶ;... Τὸν ἥλιο καὶ τὸ νερὸ τῆς κρύας βρύσης; Ἐλο φέρτονε!... καὶ ποτέ μου δὲν ἤπια ὠραιότερο καφέ!... Μοῦ τὸν ζέστανες, ἂν εἶχε κρυώσῃ μοῦ τὸν γλύκανες, ἂν ἦτανε πικρός. Πὼς σοῦ πέρασε τέτοια ὑποψία;... Ἐγὼ νὰ βάλω 'στὸ νοῦ μου τέτοιο πρᾶμα;... Ἐσεῖς, 'στὸ σπῆτι σας νὰ μὲ φαρμακώσετε!... Μὰ βέβαια ποῦ δὲ θὰ μὲ κουβαλούσατε γι' αὐτό!... Μόνο ποῦ μοῦ πήρατε τ' ἄρματα μου... μὰ...

Φροσύνη.—Μὰ δὲ σοῦ εἶπα, κύρ Θανάση; Θὰ σοῦ τὰ δώσουμε... Ὁ ἄντρας μου.

Θανάσης.—Ναί... ναί... τᾶκουσα... Δὲ μοῦ πες ὅμως, κατὰ ποῦ πέφτει τὸ σπῆτι τοῦ Γιάννου τοῦ Μητσιμπᾶ;... πὶὸ κάτου ἢ πὶὸ ἀπάνου;...

Μπαίνει ἄξαφνα ὁ Γιάννος, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸ Νάσο.

Γιάννος.—Τὸ σπῆτι τοῦ Γιάννου τοῦ Μητσιμπᾶ εἶναι τοῦτο δῶ!

Θανάσης, τρομάζει.—Ἄ! Καλὰ τῶπα ἐγὼ!... Προδόθηκα!... χάρηκα!... Χαλάλι σου, Γιάννο!... Ἄν καταδέχεσαι νὰ μὲ βαρέσης ξαρμάτωτο, μὲς 'στὸ σπῆτι σου, βάρει!

Γιάννος.—Χὰ, χὰ, χὰ!... Ἐγὼ μωρέ! Στὸ σπῆτι μου; Μὰ ἂν ἤθελα νὰ σὲ σκοτώσω ἅτιμα, δὲν θὰ τῶκανα ψὲς τὸ βράδυ ποῦ σὲ βρῆκα ξαπλωμένο, κοιμισμένο ἀπ' τὸ μεθύσι στὸ δρόμο, δίπλα στὸ γκρεμὸ τοῦ Κόλια; Κι' ἦταν ἀνάγκη νὰ σὲ φορτωθῶ στὴν πλάτη, νὰ σὲ κοιμίσω στὸ κρεββάτι μου, νὰ σὲ ταῖσω στὴν τάβλα μου, γιὰ νὰ σὲ βαρέσω τώρα; Χὰ, χὰ, χὰ!...

Θανάσης.—Ἐσύ;... Ἐσύ;...

Γιάννος.—Ναί, Θανάση, ἐγὼ!... Εἶναι ὄρες ποῦ καὶ ἡ πιὸ ἀθανάσιμη ἔχτρα παραμερίζει, καὶ μοῦ φαίνεται πὼς δὲν ὑπάρχει

πιὸ ἀθανάσιμη ἀπὸ τὴ δική μας. Σὲ τέτοια ὥρα βρέθηκα ψὲς; ἔγνοιαι σου ὅμως κι' ἡ ὥρα θὰ περάσῃ. Μὰ ὄχι ἀκόμα! Ὅσο εἶσαι στὸ σπῆτι μου, ποτέ! Θὰ ἀποτελειώσῃς τὸ κολατσιό σου, θὰ πάρῃς τ' ἄρματα σου, τὰ τιμημένα σὺν τὰ δικά μου—αὐτὸ τὸ λέω καὶ τὸ μαρτυρῶ—καὶ θὰ κοπιᾷσῃς 'στὸ καλό. Ὑστερα, ἅμα βρεθῆς ὄξω, ὕγιος, ἀπειράχτος, ἄρματωμένος, τότες κάμε ὅπως θές, ἔδω εἶμαι πάντα!...

Θανάσης.—Ἐσύ;... Ἐσοῦ με βρῆκες ψὲς τὸ βράδυ, ὁ ἀθανάσιμός μου ὄχτρος, καὶ ἀντὶ νὰ μοῦ δώσῃς μιὰ κλωτσιὰ νὰ πέσω 'στὸ γκρεμό, νὰ μὲ ξεφορτωθῆς γιὰ πάντα...

Γιάννος.—Ἐκαμα ἐκεῖνο ποῦ θᾶκανε κάθε τίμιο παλληκάρι, ἐκεῖνο ποῦ θᾶκανες καὶ σύ! Ψέματα, Θανάση; Στὴ θέση μου δὲ θᾶκανες καὶ σύ τὸ ἴδιο;

Θανάσης.—Ναί... βέβαια!... τὸ ἴδιο, τὸ ἴδιο θᾶκανα κι' ἐγὼ (σιγῆ). Ὅχι ψέματα!... Ἐγὼ δὲ θᾶκανα τὸ ἴδιο!... Γιάννο, εἶσαι πιὸ μεγάλο παλληκάρι ἀπὸ μένα!... Ἐσύ τὸ πρῶτο, ἐγὼ τὸ τελευταῖο! Μ' ἐνίκησες ἀπόψε! Ἐκαμες ἐκεῖνο ποῦ δὲν μποροῦσα νὰ τὸ κάμω ἐγὼ! Εἶμαι νικημένος! Τὸ φωνάζω! Ἄς τ' ἀκούσῃ ὁ κόσμος, ἄς τὸ μάθῃ! Ἐχτρα δὲν ἔχω πιά γιὰ σένα στὴν ψυχὴ μου. Πάει!

Γιάννος.—Ὅχι!... Ἐγὼ τὴν ἔχτρα μου τὴν ἔχω! Δὲν ξεχνιοῦνται ἔτσι εὐκόλα οἱ λαβωματιές. Τρεῖς μῆνες ἕκαστα 'στὸ κρεββάτι τότες ποῦ μὲ λάβωσες 'στὸ πόδι. Οὐρλιαζα σὺν τὸ σκύλο, ὄντας μοῦ περνοῦσε ὁ γιατρός τὰ φυτίλια. Πῆγα νὰ σαπίσω, μὰ ὁ Θεὸς ἔκαμε νὰ γιάνω. Τὸ κόκκαλο δὲν εἶχε πειραχθῆ καὶ περπατῶ χωρὶς νὰ κουτσαίνω. Τὸ σημάδι ὅμως 'στὴν ἄτζα μου ἔμεινε καὶ θὰ μείνῃ ὡς ποῦ νὰ λυώσῃ 'στὸ μνήμα. Ἐτσι κι' ἡ ἔχτρα μου, Θανάση!

Θανάσης.—Κ' ἐγὼ ἔχω σημάδι 'στὸ πέτο, ἀπὸ λαβωματιὰ δική σου, καὶ σὲ μένα θὰ μείνῃ, ὡς ποῦ νὰ τὸ λυώσῃ τὸ μνήμα. Μὰ τί θὰ πῆ; Τὸ ξεχνῶ ἐγὼ, νὰ τὸ ξεχάσῃς καὶ σύ!

Γιάννος.—Ὅχι!...

Φροσύνη.—Ἐλάτε τώρα, δώστε τὰ χέρια!... Τί ἔχετε νὰ μοιράσετε σεῖς; Ἐνωμένους θὰ σᾶς λογαριάζουνε περισσότερο οἱ βουλευτᾶδες καὶ... ὁ Νάσος θᾶχῃ δυὸ δασκάλους ἀντὶς γιὰ ἕνα!... Ἀλήθεια, Νάσο; Δὲν εἶνε καλλίτερα νὰ τὰ φτιάσουν;

Νάσος.—Ὅ, τι θέλει ὁ δάσκαλός μου... Δὲ μοῦ πέφτει λόγος ἐμένα!

Γιάννος.—στὴ Φροσύνη: Ἀκοῦς φρόνιμα ποῦ μιλεῖ τὸ παιδί;

Φροσύνη.—Ὅχι, Γιάννο! φρόνιμα σοῦ μιλῶ κι' ἐγὼ. Φτειάστε τα!... Ὁ Γιάννος ὁ Μητσιμπᾶς κι' ὁ Θανάσης ὁ Γκλέουρας δὲν ἔχουνε νὰ μοιράσουνε τίποτα. Τὴ δόξα εἶχανε μονάχα, τὰ πρωτεῖα τῆς παλληκαριᾶς μὰ ὁ κύρ Θανάσης, σήμερα, σοῦ τὰ παραχώρησε ὅλα ἀπ' ἑαυτοῦ του. «Μὲ νίκησες» σοῦ εἶπε! Τὸ ἀκουσες. «Σένα γνωρίζω κι' ἐγὼ γιὰ καλλίτερό μου καὶ γιὰ πρῶτο». Καὶ σοῦ ἀπλώνει τὸ χέρι. Ἄς του καὶ σύ! Ἐλα!...

Γιάννος.—Πιάβε, Φροσύνη! Δὲ θὰ μὲ μάθῃς ἐπὶ τί θὰ κάμω!

Θανάσης.—Ἄς τον, κυρά μου! Ἄφροῦ δὲν θέλει, δὲν πειράζει. Ἄς μ' ὄχτρούεται! Μὰ ἐμένα, τὸ ξαναλέω, ἡ ἔχτρα βγήκε ἀπ' τὴν καρδιά μου! Κι' ὄξω ν' ἀπαντηθῶμε, δὲν θὰ τραβήξω τ' ἄρματα γι' αὐτόν. Θὰ σταθῶ νὰ μὲ σκοτώσῃ καὶ χαλάλι του!

Γιάννος, ἀπὸ μέσα του:—Μεγάλο λόγο εἶπε τώρα ὁ ἀφιλότιμος!

Φροσύνη.—Ἀκουσες, Γιάννο; τὸν ἀκουσες τί εἶπε; Ἄν πῆς ἀκόμα ἕνα ὄχι, νικήθηκες ἐσύ! Ὡς τὰ τώρα, 'στὴν πάλῃ ἀναμεταξύ-σας, μὲ ἄρματα καὶ μὲ φερσίματα, ἤρθατε ἴσια-ἴσια. Μὴ φανῆς παρακατινός, δὲν τὸ καταδέχομαι! Τὸ μεγάλο, τὸ θαυμαστὸ ποῦ ἔκαμες χιές, μὴν τ' ἀφήσῃς ἀτέλειωτο. Δώστε τὰ χέρια!

Γιάννος.—Μὰ... ἐμεῖς δὲν εἴμαστε 'στὸ ἴδιο κόμμα! Μὲ τὴν Ἐλιά ἐγὼ, μὲ τὴ Μερτιά ὁ Θανάσης. Πὼς μπορεῖ τώρα νὰ γίνουμε φίλοι, ἀδερφοποῖτοι; καὶ νὰ δουλεύουμε κόμματα ἀντίθετα; Οἱ κομματάρχες μας...

Θανάσης.—Γι' αὐτὸ μὴ σὲ νοιάξῃ. Ἐρχομαι κι' ἐγὼ μὲ τὴν Ἐλιά!

Γιάννος.—Ἀλήθεια;... Ἐσύ;... Φτιάχνεις ὡς ἐκεῖ;...

Θανάσης.—Ναί! Εἶμαι ἄλλος ἄνθρωπος ἀπὸ σήμερα! Μ' ἔκαμες νὰ βλέπω τὸν κόσμον ἀλλοιότιχα. Καὶ τὸ κόμμα μου πιά δὲ μ' ἀρέσει. Καλλίτερο θᾶναι τὸ δικό σου!

Γιάννος.—Ἐλα λοιπόν! Τόξα! Καὶ ζήτω ἡ Ἐλιά!

Θανάσης.—Ζήτω!... ἀδερφέ μου, ζήτω!

Φροσύνη.—Ἐ, μπράβο! μπράβο! ὦρα!

Νάσος.—Καλλίτερα ἔτσι! Θάχω κ' ἐγὼ δυὸ δασκάλους. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθεια, ὁ κύριος Θανάσης δὲ μαθαίνει ἄσκημα τὰ νέα τὰ παλαιότερα.

Γιάννος.—Καλὰ τὸπερ, Νάσο! Φοιστήριος θὰ γένῃς! Δώσε καὶ σὺ τὸ χέρι σου ἔστο φίλο μας! εἶνε γινὸς τοῦ Καλεμένιου τοῦ βουλευτῆ μας.

Θανάσης.—Τόνε ξέρω... νὰ ζήσῃ!

Γιάννος.—Καὶ ποῦ εἶσαι;... Τὸ λέει ἡ καρδιά του, ἔχει, ποῦ λένε, τὸ ἱερὸ πῦρ. Θὰ γίνῃ μὰ μέρα σὺν καὶ μᾶς.

Θανάσης.—Μακάρι καὶ νὰ μᾶς ξεπεράσῃ.

Γιάννος.—Ἐλα Φροσύνη, τί κάθουσαι; Μαστίχα γλήγορα, νὰ τσουγκρίσωμε τὰ ποτηράκια!

Φροσύνη.—Ἀμέσως!

Γιάννος.—Καὶ σὺ, Νάσο, ἄμε νὰ φέρῃς τὰ τιμημένα ἄρματα τοῦ κυρίου Θανάση. Ξέρεις ποῦ τὰχο.

Νάσος.—Ἀμέσως!

Θανάσης.—Ἐχεις ὄμορφο σπιτάκι, Γιάννο! Ἐχεις καὶ καλὴ γυναικοῦλα... Καὶ σὲ τοῦτο ἀκόμα μὲ ξεπερνᾷς. Τὸ σπίτι μου εἶνε μαῦρο σὺν τῇ κόλαση κ' ἡ γυναῖκα μου ἄσκημη, γριά.

Γιάννος.—Δὲ βαριέσαι! Οὐλές οἱ γυναῖκες εἶνε ἡ ἴδιες. Κ' ἡ δική μου θὰ γεράσῃ καὶ θὰ ἀσκημίση...

Θανάσης.—Ὡς τόσο εἶναι νέα, ὄμορφη κ' ἐξυπνη, πολὺ ἐξυπνη κοπέλα. Νὰν τὴν ἀκούγεις μὲ τί τέμπο, μὲ τί διπλωματία μου μίλησε ὡς ποῦ νὰ μισοκαταλάβω ποῦ βρισκομαι καὶ πῶς... Ἄ, εἶνε μεγάλο πρᾶμα ἡ ἐξυπνη γυναῖκα, Γιάννο! Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τὴ χάριζῃ, νὰ τὴν ἔχῃς δεξί σου χέρι σὲ οὐλά!

Γιάννος.—Σ' εὐχαριστῶ!...

Νάσος.—Ὁρίστε!...

Γιάννος.—Ἄς τα κεῖ. Κι' ὅποτε θέλει ὁ κύριος Θανάσης ἄς τὰ ζώσῃ κ' ἄς πηγαίνῃ. Τὸ σπίτι μου εἶνε τώρα δικό του!

Φροσύνη.—Κ' ἡ ρακή! Σταθίητε νὰ σὰς κεράσω. Καὶ τὸ δικό μου. Ἐβίβα!

Θανάσης.—Ἐβίβα, ἀδερφέ μου!... Γεια σας!... Καλῶς σὰς ἤνθα!

Γιάννος.—Στὴν ὑγείά σου!

Φροσύνη.—Καλῶς ἐκόπιασες ἔστο φτωχικό μας.

Νάσος.—Σιδεροκέφαλοι!... Ὁ, τι ἐπιθυμοῦμε, κυρὸ Φροσύνη!

Φροσύνη.—Εὐχαριστῶ. Νὰ ζήσης, κύριε Νάσο. Νὰναι καλὰ ὁ πατέρας σου.

Θανάσης.—Ἄ, ἐσὺ διπλωμάτισσα!... Τί ὄραϊα ποῦ μου τὰ κατάφερες!... Μισὴ ὥρα μὲ περνοῦσες μὲ λόγια γιὰ νὰ μὴ καταλάβω.

Φροσύνη.—Ὁχι, κύριε Θανάση, γιὰ νὰ καταλάβῃς ἴσα—ἴσα.

Θανάσης.—Ναί, ἔχεις δίκιο. Αὐτὸ ἤθελα νὰ πῶ κ' ἐγώ. Μὰ γιατί ἐξύνισες τὸ μούτρα σου;... Γιάννο, τί ἔπαιθε ἡ γυναῖκα σου; Δὲν τῆς ἀρέσει τώρα ποῦ τὰ φρειάσαμε;

Γιάννος.—Τί λές!... Ἄ μπᾶ!... Φροσύνη, τί μούτρα εἶνε αὐτά;... Δὲν εἶνε ὥρα νὰ θυμηθῆς τὰ πεθιμένα σου...

Φροσύνη.—Μὲ συμπαθατε... δὲν τὸ θέλω.

Γιάννος.—Ἄλλα πάλι!... Τί εἶναι;... Γιατί κλαῖς τώρα; τί σ' ἔπιασε μὰ κοπανιά;

Νάσος.—Ἐγὼ φταίω. Τῆς ἐδῆθηκα ὅ, τι ἐπιθυμεῖ καὶ τὴν ἔκαμα τὴν καυμένη, νὰ τὸ θυμηθῆ.

Γιάννος.—Ἄ, γιὰ νὰ σοῦ πῶ!... Φροσύνη, νὰ μοῦ κάνῃς τὴ χάρη... Ὁ κύριος Θανάσης θὰ παρεξηγήσῃ... Ἄσε τὰ κλάματα τώρα...

Θανάσης.—Μὰ ἐγὼ νὰ πηγαίνω...

Φροσύνη.—Ὁχι, ὄχι, μὴ φύγῃς ἀκόμα, κύριε Θανάση. Ἐγὼ δὲν ἔκλιμα για... Γιάννο! ὁ κύριος Θανάσης μὲ ρώτησε προτῆτερα, γιατί δὲν ἔχομε τὰ στεφάνια μας ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ κρεββάτι, κοντὰ ἔστην Παναγία. Πές του ἐσὺ γιατί δὲν τὰχομε κεῖ-πάνου, γιατί ἐγὼ δὲν τοῦ τῶπα.

Γιάννος.—Θέλεις νὰ τοῦ πῶ;...

Φροσύνη.—Ναί, ναί. Σὲ παρακαλῶ πολὺ νὰ τοῦ τὸ πῆς. Θὰ μοῦ κάνῃς χάρη...

Γιάννος.—Καλὰ. Μὰ δὲν ὑπάρχουνε στεφάνια, Θανάση μου! Τί, ἤθελες νὰ βάλουμε ψεύτικα, γιὰ νὰ γελάμε τὸν κόσμον;

Θανάσης.—Ἄ, ὥστε ἔτσι;

Γιάννος.—Ἐτσι βέβαια! Τί νὰ τὸ κρύψουμε; Κλεψτήκαμε ἀπὸ ἀγάπη... πάνε δυὸ χρόνια τώρα...

Θανάσης.—Ὁμως τῆς ἔταξες νὰ τὴ στεφανωθῆς.

Φροσύνη.—Ὦ, ναί; μοῦ τῶταξε. Ἄν δὲν μοῦ τῶταξε δὲν θὰ τὸν ἀκολουθοῦσα ἐδῶ, ὅσο κι' ἂν τὸν ἀγαποῦσα. Πές το, Γιάννο!

ἀννο' δὲ μοῦ τῶταξες τόσες φορές, καὶ πρῶτα καὶ ἔστερα;

Γιάννος.—Ἐ ναί... σοῦ τῶταξα... καὶ πάντα τῶχο ἔστο νοῦ μου... Μὰ γερεῖω τὴν εὐχαρία.

Θανάσης.—Καὶ θέλεις καλλίτερη εὐκαιρία ἀπὸ τούτη δῶ; Μιὰ ποῦ τῶχεις ἔστο νοῦ σου, κάμε το. Νὰ γίνουμε καὶ κουμπάροι.

Φροσύνη.—Ἄ, ὄραϊα!... Νὰ γίνουμε καὶ κουμπάροι, κύριε Θανάση! Ἐστερ' ἀπ' αὐτὸ, πρέπει, ἀξίζει! Ἐ, Γιάννο; Κάνουμε τὸ στεφάνωμα τὴν Κυριακή;

Γιάννος.—Τὴν Κυριακή;... ξέρω κ' ἐγώ;...

Φροσύνη.—Τί δὲν ξέρεις;... Ἄμα θέλεις ἐσὺ;...

Γιάννος.—Μὰ, θέλει καὶ... ὁ κουμπάρος;

Θανάσης.—Ἄ, μπράβο!... Ἐτσι σὲ θέλω, Γιάννο! Καὶ φίλοι τώρα καὶ κουμπάροι. Λοιπὸν τὴν Κυριακή;

Γιάννος.—Ναί, ποῦ νὰ πάρῃ ὁ διάλογος;

Θανάσης.—Μοῦ δίνεις τὸ λόγο σου;

Γιάννος.—Ναί.

Φροσύνη.—Μὴ βλαστημῆς! ἡ ὥρα ἡ καλὴ νὰ λές!

Θανάσης.—Ἡ καλὴ κ' ἡ βλοημένη! Κυρὸ κουμπάρο, ξανακέρασε!... Νὰ πιοῦμε τώρα γιὰ τὴ φιλία καὶ τὴν κουμπαριά. Ἐβίβα! καλὰ στεφάνια! Ἄ, τώρα ναί!... Τώρα κάθουμαι δῶ, σὺν ἔστο σπίτι μου καὶ καλλίτερα.

Γιάννος.—Κάτσε, Θανάση, ὅσο θές. Κάθουμαι κ' ἐγώ. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθεια, δοκίζουμαι ἔστο Θεὸ, εἶμαι χαρούμενος.

Νάσος.—Κ' ἐγώ! Νάξεραι ὅμως, τί θὰ πῆ ὁ κόσμος, σὰ μάθη πῶς ἀδερφωθῆκανε ὁ Γιάννος ὁ Μητσιμπᾶς κ' ὁ Θανάσης ὁ Γκλέουρας;

Γιάννος.—Οἱ ἀθανάσιμοι, ἔ;...

Θανάσης.—Λές νὰ τοῦ παραξοφανῇ;

Νάσος.—Καὶ βέβαια... Πολλοὶ ὅμως θὰ δοξάσουνε τὸ Θεό...

Γιάννος.—Οἱ νοικοκυραῖοι, οἱ φοβητοῦσες, ποῦ θὰ βροῦνε τὴν ἡσυχία τους!

Νάσος.—Θὰ γλυτώσουνε ἀπὸ καμπόσα κλεισίματα. Μὰ μετὸ παραμικρὸ νὰ κλειοῦνται αὐτοὶ οἱ χριστιανοί;... Μιὰ φορὰ, ἕνας ἀπὸ δαυτοὺς εἶπε ἔστο Φόρος: «Παιδιά! δὲν εἶμαστε καλὰ σήμερα. Κάτι θὰ γίνῃ. Εἶδα τὸ Γιάννο καὶ δὲ μ' ἄρεσε τὸ μάτι του. Πολὺ ἀγριεμένο μοῦ φάνηκε!» Ἐ! αὐτὸ

ἔφτασε, γιὰ νὰ κλειστῇ ἡ χώρα τρεῖς ὥρες! Τὸ θυμᾶστε;

Γιάννος.—Ἀλήθεια! Φόβο ποῦ μοῦχανε!... Ἀκούς νὰ κλειστοῦνε τρεῖς ὥρες, γιατί' εἶπ' ἕνας πῶς μὲ εἶδε ἀγριεμένο!

Θανάσης.—Ἄν ἔλεγε πῶς εἶδε μένα, θὰ κλείνονταν τρεῖς ἡμέρες! Μένα μὲ φοβοῦνται περισσότερο!

Γιάννος.—Ἐτσι λές, κύριε Θανάση;

Θανάσης.—Ναί, ρῶτα καὶ τὸ παιδί.

Νάσος.—Τί τὰ θέτε τῶρ' αὐτά; Ἀφοῦ δὲ θὰ ξαναγκαλιάσετε τίς κολόνες νὰ παίξετε οἱ δυὸ σας τὰ σιπάρα;... Ὅσο θυμᾶμαι καὶ κείνα τὰ πανηγύρια!... «Κλειστοῦντε!...» Βορρορο οἱ πόρτες καὶ τὰ παραθυρόφυλλα. Σπίτια, μαγαζιά, ὄλα. Ἐρήμωνε ὁ Φόρος. Μπάμ! μπούμ! μπίμ! Χαλασμός κόσμον! Ἐτρωγε ἡ μύγα σίδερο κ' ὁ κούνουπας ἀτσάλι!

Γιάννος.—Ἄχ, καυμένα χρόνια!

Θανάσης.—Ἄχ, καυμένοι καιροί!

Φροσύνη.—Καὶ δὲν εἶναι καλλίτερα τώρα ποῦ περῶσαν αὐτά;

Γιάννος, στὴ Φροσύνη.—Ὅσκει, νὰ σὲ χαρῶ, δὲν εἶναι καλλίτερα! (Στὸ Θανάση) Καὶ ποιοὶ θὰ τὰ κάνουν τώρα, ποῦ τὰ φτιάσαμε μεις; Ποιοὺς ἀφίνομε ἔστο πόδι μας;

Θανάσης.—Κανένα! Κανένα!... Τί; οἱ νέοι ποῦ βγήκανε μὲ τὰ ὀπισθογοιόμα; Ὅλο λόγια εἶνε. Τῶλεγα καὶ πρὶν τῆς γυναῖκας σου...

Νάσος.—Μὰ καὶ οἱ νέοι...

Γιάννος, τὸν κόβει.—Ὁ κύριος Θανάσης δὲ λέει γιὰ τὰ φιντανία. Ἐσὺ δὲν ἐβγήκες ἀκόμα ἔστην πιάτσα. Μαθητοῦδι εἶσ' ἀκόμα.

Θανάσης.—Καὶ μὲ τὸ δάσκαλο ποῦχεις...

Νάσος.—Καὶ μὲ τοὺς δασκάλους ποῦ θάχω...

Γιάννος.—Ἄς εἶναι! κακὰ τὰ ψέματα! Ἐνωμένοι ἐμεῖς οἱ δυὸ, δὲ θὰ σὲ μαθαίνουμε καὶ πολλὰ. Ἐπρεπε νᾶμαστε χωρισμένοι ὅπως πρῶτα.

Θανάσης, σκεπτικός.—Ὁχιτοὶ ἀθανάσιμοι.

Γιάννος σκεπτικός.—Ναί... ἀθανάσιμοι.

Θανάσης, ξαφνικά, σηκώνεται μ' ἀπόφαση.—Γιάννο, συμπάθησέ με... μὰ δὲν τὸ κάναμε καλὰ. (Ζώνεται τ' ἄρματα του. Σηκώνονται ὄλοι). Λένε πῶς τὸ αἷμα νερὸ δὲ

γίνεται. Μὰ οὔτε καὶ τὸ νερὸ αἷμα . . .
Ἐμεῖς οἱ δυὸ πρέπει νάμαστε ὄχτροί.

Φροσύνη. — Ὁ Θεὸς μου! . . . τὰ ἴδια
πάλλ :

Γιάννος. — Ἐτσι λέω κι' ἐγώ! . . . Δὲν
εἶδες ποῦ δὲν ἤθελα ; Γιατί τῶξερα πόσο
γλήγορα θὰ τὸ μετάνοιωνες, θὰ τὸ μετα-
νοιώναμε. Πάρε τ' ἄρματά σου, Θανάση.
Ἄμε στὸ καλὸ, κι' ὅ,τι εἶπε ὁ Θεός, θὰ
γίνῃ!

Θανάσης. — Ναί ! Σ' εὐχαριστῶ γι' αὐτὸ
ποῦ ἔκανες γιὰ μένα, εἴτανε μεγάλο, σοῦ
τὸ χρωστάω, μπορεῖ μὰ μέρα νὰ 'στὸ
πληρώσω, μὰ ὄχι μὲ τὴ φιλία μου, οὔτε
μὲ τὴν κουμπαριά μου ! Φεύγω . . . Εἴμα-
στε καὶ θὰ μείνουμε ὄχτροί. Γειά σας!
(Φεύγει ὀρμητικά. Μικρὴ σιωπὴ).

Γιάννος. — Ἄς τον! . . . ἄς τον νὰ φύγῃ,
νὰ πάῃ 'στὸ καλὸ. Καλλίτερα! Δὲν ἤθελα νὰ
πῆ κι' ὁ κόσμος πὼς τὸν φοβήθηκα καὶ

τὸν ἐγλύτωσα γιὰ νὰ τὰ φτιάσουμε. Ἐπει-
τα καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ποιὸς εἶναι πρῶτος
καὶ ποιὸς δεύτερος—ἄς λήῃ ὁ Θανάσης—
εἶναι ἐγκρεμές. Ἡ πιστόλα θὰ τὸ λύσῃ!

Νάσος. μὲ χαρὰ. — Ἄ, ὦραϊα! Ἐτσι
μάλιστα! Νὰ ξαναρχίσουνε πάλι τα «κλει-
στῆτε» . . . Ὁχ καὶ τί ἔχει νὰ γίνῃ! . . .

Γιάννος, (φορεῖ τὸ καπέλλο του).—
Πᾶμε, Νάσο, στὸν καφενέ.

Νάτος. — Πᾶμε! Ἄντιο, κυρὰ Φροσύνη.
(Ξεκινοῦν).

Φροσύνη, στὸ Γιάννο. — Καὶ μένα, τὴν
ποῦφρυγε ὁ κουμπάρος, δὲ θὰ μὲ στεφανω-
θῆς, Γιάννο; . . .

Γιάννος κοντοστέκεται. — Ναί, νὰ πάρῃ
ὀργή, τὴνχα ξεχάσει! . . . Θὰ σὲ στεφανωθῶ,
παλιοκόριτσο! Τοῦδωσα, βλέπεις, τὸ λόγο
μου!

Νάσος. — Καὶ γιὰ κουμπάρο μὴ γνοια-
στῆτε! Ἐδῶ εἶμαι 'γώ!

ΑΥΛΑΙΑ

ΛΥΠΗΤΕΡΗ ΝΥΧΤΩΔΙΑ

Αὐτοὶ ποῦ ἐφτάσαν οἱ ἄγνωστοι, μέσα στὴ νύχτα, ἐχθές,
τὰ γλυκοναρκωμένα μου πὼς τρικυμίσαν βάθῃ!

Ἦρθαν καὶ φύγανε, ἦρθανε ἀπὸ κάπου, ἀπὸ μακρὰ,
μέσα στὸ κάτασπρο παραμυθένιο τους καράβι.

Ὅσων μεγάλο πληγωμένο ἐδάφηθε πουλλὶ
πάλι ἡ ψυχὴ μου, στοὺς κακοὺς βόγγιξε, πάλι, ἀνέμους.

Κάπου θὰ τραγουδούσανε τὴν ὥρα ἐκείνη, ὅμως μακρὰ
ἦταν πολὺ, κι ἴσια μὲ μᾶς δὲ φτάσαν τὰ τραγούδια.

Ἦρθαν κι ἄργα ἐσταμάτησαν πέρα ἀπ' τὸν ἴσκιό τὸ θαμπὸ
στ' ἄτρεμα ποῦ ἔρριχναν νερὰ τ' ἀκροθαλάσσια φῶτα.

Οὔτε τοὺς εἶδαμε, οὔτε τοὺς ἀκούσαμε· μακρὰ,
τὴ μυστικὴ τους πήρανε καὶ φύγανε, εὐτυχία.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Τὸ Δεκαπενθήμερον

ΤΟ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ

ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

Ἴδου ἓνα λησιμονηθὲν ἐργαλεῖον—ἐργαλεῖον
ἀγνώστου χρήσεως ἐξακριβωθὲν εἰς κάποιον
ἀπογραφὴν εἰδῶν ναυαγίου, συνταχθεῖσαν εἰς ξέ-
νην γῆν—τὸ ὁποῖον «ἐπανήλθε δορυμύτερον», ὅπως
οἱ διατριβογράφοι τῶν παλαιῶν ἐριμεριδίων. Ἐν-
νοῶ τὸν ναργιλέν, ὁ ὁποῖος γουργουλεῖ εἰσφύ-
τατα τὴν στιγμὴν αὐτὴν, ὄχι πλέον εἰς ὄρισμένα
μόνον, παράμερα λαϊκὰ καφενεδάκια. Ὁ ναργι-
λές, σήμερον, διεκδικεῖ τὴν θέσιν του καὶ τὴν
πυλινὰν του δόξαν εἰς τὰ κοσμικώτερα κέντρα.
Καὶ δὲν εἶνε μόνον ὁ ἀγαπητὸς μου Σμυρναῖος
ποιητὴς, ὁ Μιχαὴλ Ἀργυρόπουλος, ποῦ κατεβαί-
νει στὸ Παλαιὸν ἢ τὸ Νέον Φάληρον νὰ τὸν φου-
μάρῃ σὲ κάποια γωνίτσα τῆς «λαγγωμένης Ἀνα-
τολῆς», μεταφερθεῖσαν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς Ἀκρο-
πόλεως. Ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων προσφύγων
τεριακλήδων, εἶνε καὶ οἱ παλαιοὶ ἐντόπιοι ἐρα-
σταί του, ποῦ εἶχαν χάσει, μὲ τὸν καιρὸν, τὴν
σπανίαν αὐτὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴν ξαναβρίσκουν.

Λοιπὸν, δὲν ὑπάρχει πλουσιώτερον καὶ μεγα-
λοπρεπέστερον εἶδος καπνίσματος. Τί εἶνε τὸ σι-
γαρέττο, ἢ πίπα, τὸ ποῦρο τῆς Ἀβάνας ἀκόμη,
μπροστὰ στὸ μεγαλεῖον αὐτό; Πενιχρότητες τοῦ
χειροτέρου εἶδους! Ὁ ναργιλές εἶνε ἐργοστάσιον
ὀλόκληρον. Κρυστάλλινα δοχεῖα μὲ νερὸ, μαρκού-
τσια, λουλάδες, μαγκαλάκια, δὲν ξέρω κι' ἐγὼ τί
ἄλλο. Καὶ τί πολυπύνητος λειτουργία γιὰ νὰ πάρῃ
τὸ λουτρόν του—ἓνα τέλειον λουτρόν—ὁ καπνός,
πρὶν φθάσῃ στοὺς πνεύμονάς μας! Ὁ ἐρευρέτης
τοῦ ναργιλέ ἐπαιζεν ὀρισμένως τὴν φυσικὴν στά-
πέντε του δάκτυλα. Ὁ καπνιστὴς εἰσπνέει ἀπὸ
τὸ ἐλεύθερον ἄκρον τοῦ μαρκουτσιοῦ, ποῦ τυλί-
γεται ὡς φρεῖδι γύρω ἀπὸ τὸν λαϊκὸν τοῦ δοχείου
μὲ τὸ νερὸ, καὶ φθάνει, μὲ διαφόρους ἐλιγμούς,
ἕως τὰ χεῖλη του. Νομίζει κανεὶς, πὼς θὰ ρου-
φήξῃ τὸ νερὸ τοῦ ναργιλέ. Ρουφᾷ, ἀπλούστατα
καθαρώτατον, φρεσκοπλυμένον καπνόν. Ἄλλὰ τί
σοφοὶ φυσικομηχανικοὶ συνδυασμοὶ στὴν πρωτό-
τητην αὐτὴν ἀντλία! Τὸ κενόν, ποῦ σχηματίζε-
ται εἰς τὴν ἀντλίαν, ἔλκει τὸν καπνὸν ἀπὸ τὸ
μαγκαλάκι, ὅπου καίεται τὸ τουμπεκί. Ὁ καπνός
βιάζεται νὰ περάσῃ μέσα ἀπὸ τὸ νερὸ, νὰ σχη-
ματίσῃ μπουμπουλίθρες, νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸ
λουτρόν του καὶ νὰ συγκεντρωθῇ κατόπιν στὸ
ἐλεύθερον μέρος τοῦ δοχείου. Ἐκεῖ συναντᾷ πάλιν
τὸ κενόν τοῦ μαρκουτσιοῦ, τὸ ὁποῖον τὸν
ἔλκει μέσα εἰς τὸν σωλήνα του καὶ τὸν φέρνει
μέχρι τοῦ στόματος τοῦ καπνιστοῦ. Ἄλλὰ ἡ στοι-
χειώδης αὐτὴ καὶ ἀτελεστάτη περιγραφή δὲν
μπορεῖ νὰ δώσῃ καθαρὰν ἰδέαν τοῦ σοφωτάτου

αὐτοῦ ἐργαλείου, μὲ τὸ ὁποῖον, ἐνῶ ρουφᾷ κα-
νεὶς εἰς δοχεῖον νεροῦ, καταπίνει, ἀπλούστατα, κα-
πνόν.

Τὴ πολυτέλεια ὅμως ὑπηρεσίας γιὰ τὸ κάπνι-
σμα ἐνὸς ναργιλέ! Αὐτὸ εἶνε κάπνισμα γιὰ ἡγε-
μόνας, ἔχοντας σκλάβους στὰς προσταγὰς των.
Τὸ μαγκαλάκι, ὅπου καίεται τὸ τουμπεκί, χρειά-
ζεται διαρκὴ ἐπιτήρησιν γιὰ νὰ μὴ σβύσῃ. Τὰ
ἀναμιμένα καρβουνάκια πρέπει νὰ πηγαινοέρχον-
ται καὶ νὰ τοποθετοῦνται ἀπὸ ἐπιδέξια χεῖρα, ἢ
στάχτη νὰ τινάζεται, τὸ καρβουνάκι νὰ μετακινή-
ται, ἢ μία φροντίς νὰ διαδέχεται τὴν ἄλλην. Τὸ
ιδεώδες εἶνε κάθε ναργιλές νὰ ἔχῃ τὸν εἰδικὸν
ὕπνρητον του, ὅπως ἔχει τὸ πυροβόλον τοὺς δι-
κούς του. Καὶ οἱ μεγατᾶνες τῆς Ἀνατολῆς τὸν
εἶχαν. Στὸ ἀθηναϊκὸν καφενεῖον δὲν μπορεῖ, βε-
βαίως, νὰ ὀνειρευθῇ κανεὶς παρομοίαν πολυτέ-
λειαν. Ἄλλὰ γι' αὐτό, ἀκριβῶς, συντρεχούσης
καὶ τῆς ποιότητος τοῦ τουμπεκιοῦ μαζί μὲ τὴν
ἀδεξιότητα τοῦ ἀπείρου καπνιστοῦ—διότι εἶνε τέ-
χνη νὰ φουμάρῃ κανεὶς ναργιλέν—οἱ ναργιλέδες
σβύνουν τόσον συχνά.

Ὅπως δὲ ποτε, τὸ γεγονός εἶνε, ὅτι τὸ πολυτε-
λέστατον καὶ γραφικώτατον αὐτὸ εἶδος τοῦ κα-
πνίσματος ἐπανέρχεται εἰς τὰ ἦθη μας. Στὰ πα-
ραλιακὰ κέντρα, ἰδίως, ὅπου ἀκούονται ὅλαι αἱ
γλώσσαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅλαι τὰ μακρόσυρτα
τραγούδια τῆς, ἐκ χοάνης φωνογράφου γουργου-
ρίζει, ὑποκρούων μὲ τὸν μονότονον ρυθμὸν του,
καὶ ὁ σεβνταλῆς ναργιλές, ὄργανον μακαριότητος,
ποιήσεως, ρεμβασμοῦ, φιλοσοφίας.

«Ἐλεύθερος Λόγος» ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Διονύσιος Θ. Σωμερίτης

Μακριὰ ἀπὸ τὴν πολυτάραχη πρωτεύουσα, κον-
τὰ στὴν ἡρεμὴ καὶ χωρὴν ἀκρογιαλιά τοῦ Κο-
ρινθιακοῦ, πέθανε στίς 14 Ἀγούστου ὁ Διονύσιος
Σωμερίτης. Ἐτσι ἐσβυσεν ἓνα πνεῦμα ἐξαιρετικὰ
ἀντιπροσωπευτικὸ μᾶς ἐποχῆς, ποῦ ἴσο κι' ἂν
μᾶς φαίνεται τήνρα περασμένη καὶ παλιὰ, δια-
τηρεῖ ἀκέραια τὴν θέσιν αὐτὴν στὴν ἱστορίαν τῶν
Γραμμάτων καὶ τῆς Ἐπιστήμης μας.

Ὁ Διονύσιος Σωμερίτης γεννήθηκε στὴ Ζά-
κυνθο στίς 26 τοῦ Σεπτεμβρίου 1849, καὶ ἐκεῖ ἔζησε
τὰ πρῶτα δέκα χρόνια τῆς ζωῆς του, στὸ ἀρχον-
τικὸ πατρικὸ σπῆτι του, τριγυρισμένος ἀπὸ τὴν
τρυφερὴ ἀγάπην τῶν γονέων του. Ἐτσι πέρασε ἡ
πρῶτη ἡλικία, ἀμέριμη, ὄχι ὅμως κι' ἀσημαντὴ

γιὰ τὴ μελλοντικὴ δράση καὶ σταδιοδρομία του. — Ἦταν τότε ἡ ὀξυτάτη περίοδος τῶν ἀγώνων γιὰ τὴν ἔνωση, καὶ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑρτανήσιων πατριωτῶν, ποὺ τὴν ἐπιδίωκαν, συνδιαίχοντας στὴν προσωπικότητά τους μὴ λεπτότατη πνευματικὴ καλλιέργεια μὲ τὴν εὐρύτερη δημόσια δράση, ἦταν κάτι ποὺ ἔμεινε πάντα ζωντανὸ στὴ μνήμη του. Ὅμως ὁ σχεδὸν ταυτόχρονος θάνατος τοῦ πατέρα του καὶ τῆς μητέρας του στὰ 1860, ἦταν μοιραῖο νὰ τὸν ρίξῃ μικρὸν ἀκόμα στὴν ὁρφάνια, καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ καταρῦγῃ μαζί μὲ τοὺς ἀδελφούς του στὴν Πάτρα, κοντὰ στὴ μητρικὴ οἰκογένειά του, ὅπου καὶ πέρασε τὴν ὑπόλοιπὴ παιδικὴ ζωὴ του. Ἐκεῖ, ἔγινε μάρτυρας τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1862, καὶ αἰσθάνθηκεν ἀπὸ μακριὰ τὸν εὐφρόσυτον ἀντίπαλο τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΩΜΕΡΙΤΗΣ
(1849—1927)

Ἑρτανήσιων ἀπὸ τῆ μισητῆ Ἀγγλικῆ προστασία. Τελειώνοντας τὴ γυμνασιακὴ σπουδὴ του, στὰ 1868, ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ γράφτηκε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου της. Μὲ ἰδιοσυγκρασίαν ἀνδριόπου, ποὺ ἦταν προωρισμένος γιὰ μὴν εὐρύτερη πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση, δὲν μποροῦσε νὰ περιορισθῇ σὲ μὴν στενὴ φοιτητικὴ ζωὴ. Ἔτσι ὁ νεαρὸς φοιτητὴς κατορθῶνει σύντομα νὰ συνδεθῇ στενὰ μ' ὅσους ἀποτελοῦσαν τότε τὴν κοινωνικὴ καὶ διαγοητικὴ πρωτοπορεία τῆς μικρῆς ἀκόμη πρωτεύουσας. Ἀπὸ τοὺς ἰδρυτῆς, μαζί μὲ τὸ Ι. Λάμπρο, τὸν Ε. Λυκούδη καὶ ἄλλοις τῆς πρώτης του διαλέξεως, ποὺ φανεροῦν τὰ μελλοντικὰ χαρίσματά του, σὰν ὁμιλητοῦ φαινομένου καὶ εὐχάριστου.

Στὰ 1874, ἀφοῦ πῆρε μὲ ἑκαιρετικὴ ἐπιτυχία

τὸ πανεπιστημιακὸ δίπλωμά του φεύγει γιὰ τὴ Ζάκυνθο, ὅπου ἀποφασίζει νὰ δικηγορήσῃ. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρχίζει ὁ πραγματικὸς πνευματικὸς καὶ δημόσιος βίος τοῦ Διον. Σωμερίτη. Τὸ δικηγορικὸ βῆμα τὸν γνωρίζει ἀμέσως, ῥήτορα δημοτικὸ καὶ πειστικὸ, τίμιον καὶ εὐθὺ στοὺς ἀγῶνες του, ἐπιστήμονα μὲ ἀδρὴ σκέψη καὶ βαθειὰ γνώση καὶ γλῆγορα ἢ φήμη του ξεπερνᾷ τὰ θαλάσσια ὄρια τῆς Ζακύνθου. Ἀλλὰ μέσα σ' ἐνὸς τόπου, ποὺ ὁ πολιτικὸς φανατισμὸς καὶ οἱ κομματικὲς φατρίες, τὸν εἶχαν καταβάσῃ τότε σὲ ἐπίπεδο πραγματικῆς δουλείας, ἡ δράση ἐνὸς ἀνθρώπου ὅπως αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ ἀποβλέπῃ μόνο σὲ μὴ ἐγωιστικὴ ἐπαγγελματικὴ ἀνάδειξη. Ἔτσι ταυτόχρονα σχεδὸν καταβαίνει καὶ αὐτὸς στὸν πολιτικὸ ἀγῶνα ἐξδίδοντας μὴν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα, τὴν «Ἑλλάδα». Ἀντίπαλος καὶ πρὸς τὰ δύο κόμματα τῆς ἐποχῆς, καὶ μὲ πείσμα καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἀγνοίας τοῦ πλήθους, ἀμφισβητοῦσαν μεταξύ τους τὴν πολιτικὴ ἐπικράτησιν, ὑποχρεωμένος ἀπ' αὐτὸ τὸ λόγο νὰ κάμῃ ἕνα διμέτωπον ἀγῶνα, γιὰ τὴν ἐπικράτησιν μιᾶς ἀνώτερης πολιτικῆς ἠθικῆς, ὑπέρτερης ἀπὸ προσωπικὰ κίνητρα καὶ ἐλατήρια, δὲν διστάζει καὶ μὲ κίνδυνον ἀκόμη τῆς ζωῆς του, νὰ ἀρυσωθῇ ὁλοκληρωτικὰ στὸ ἔργο του αὐτό. — Εἴκοσι ὀλόκληρα χρόνια ἡ «Ἑλλὰς» ἦταν τὸ δημοσιογραφικὸ βῆμα ἀπὸ ὅπου ὁ Διον. Σωμερίτης, μὲ θάρρος καὶ μὲ δριμύτητα, ἀλλὰ καὶ εὐγένεια στὸ ὕψος καὶ τιμιότητα, ἀντιμετώπισε ὄχι μόνον τὰ τοπικὰ πολιτικὰ προβλήματα τῆς Ζακύνθου, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τῆς Ἑλλάδος, σὲ σημεῖο ὅσως τὸ ἄρθρον του συχνὰ νὰ ἀναδημοσιεύωνται ἀπὸ τὸ ἐπίσημον δημοσιογραφικὸ ὄργανον τοῦ Τρικώπῃ στὴν πρωτεύουσα, μὲ σχόλια ὄχι ἀξιοκαταφρόνητα.

Ἦταν πιά τὸ 1893. Ὁ ὀρίζοντας τῆς Ζακύνθου γινόταν κάθε μέρει στενότερος γιὰ τὸν Διον. Σωμερίτη. Κι ἀποφασίζει νὰ φύγῃ πάλι ἀπὸ τὴ γενέτειρα, γιὰ νὰ ἐγκατασταθῇ ὀριστικὰ στὴν Ἀθήνα. Ἄν σταματᾷ ἔτσι πρόωρα ἡ τοπικὴ δημόσια δράση του, ἀρχίζει ὅμως τότε γι' αὐτὸν μὴν καινούργια ζωὴ, ποὺ δὲν κάνει ὀλιγότερο σημαντικὸ τὸ ἔργο του.

Στὴ μεγαλομένη περὶ τότε πρωτεύουσα, ὁ δικηγόρος καὶ ὁ ἀνθρώπος τῶν γραμμῶν ἀντικαθίσταν τὸ δημοσιογράφον καὶ τὸν πολεμιστὴ. Μὴ λαμπρὴ δικηγορικὴ σταδιοδρομία, ποὺ τὸν ἀνέβασε στὰ ζηλευτὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἀξιώματα τοῦ Γενικοῦ Γραμματέου τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, τοῦ Νομικοῦ Συμβούλου τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας, συνδυάζεται μὲ μὴν ἀξιόλογη καὶ σημαντικὴ πνευματικὴ δημιουργία. Ἀπειράριθμες μελέτες καὶ ἀρθρα, δημοσιευμένους σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες, διαλέξεις, ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, ὅπως τὸ ἔργο του γιὰ τὴς Βουλῆς τῆς Ἑλλάδας—μοναδικὴ καὶ δυστυχῶς ἀτελείωτη ἱστορία καὶ μελέτη τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν μας—καὶ ἡ πραγματεία του γιὰ τὸ θεσμὸ τῆς Γερουσίας, ποὺ μόλις ἔδω καὶ τρεῖς χρόνια δημοσίευσε, εἶναι μὴν ὀγκώδης πνευματικὴ κληρονομία ποὺ ἀφίνει ὁ Διον. Σωμερίτης. Πνεῦμα δρασερὸ καὶ ἀκούραστο, μελετητῆς δημιουργικῆς τῆς πολιτικῆς ἱστορίας καὶ ἐπιστήμης, ἀφίνει ἕνα ἀναμφισβήτητο κενὸ στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα,

καὶ μὴ ἔντονη καὶ ἀγαπητὴν ἀνάμνησιν, εἰς ὅσους εἶχαν γνωρισθῇ καὶ συνδεθῇ μαζί του.

Ἐν ἄρθρον τῶν κ. Α. Μ. Ἀνδρεάδη

Ὁ παρισινὸς «Χρόνος», εἰς τὸ φύλλον τῆς 14 Ἀυγούστου, ἐδημοσίευσεν ἐν ἐπιφυλλίδι ἄρθρον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Α. Μ. Ἀνδρεάδη περὶ τοῦ Μεταπολεμικοῦ Θεάτρου ἐν Ἑλλάδι. («Le Théâtre grec d'après guerre».) Προλογίζει ὡς ἑξῆς: «Ἐὰν ἐρωτοῦσε κανεὶς ἕνα Ἀθηναῖον ποῖοι εἶναι οἱ τρεῖς σημαντικώτεροι Ἑλληνες μεταπολεμικοὶ δραματοῦργοι, θὰ ἐστοιχημάτιζα ὅτι, ἀφοῦ ἐμνημόνευε τιμητικῶς τοὺς σκηνοκῆς παλαιμάχους καὶ ὠρισμένους τοὺς κ. κ. Ἀννινόν, Προβελέγγιον καὶ Ἀασκαρίν, καὶ ἀφοῦ ἐσημεῖωνε τὰς ἐπιτυχίας τὰς ἡσυχίας ἔσχον πολλοὶ νέοι συγγραφεῖς, μεταξύ ἄλλων οἱ κ. κ. Συναδινός, Μπόγγρης, Μωραϊτίνης, θ' ἀνέφερε τὰ ὀνόματα τοῦ Σπύρου Μελά, τοῦ Γρηγορίου Ζενοπούλου καὶ τοῦ Παντελῆ Χόρν. Ἐλλείπει χώρου, μόνον περὶ αὐτῶν θ' ἀσχοληθῶ σήμερον. Ἐλπίζω ὅμως νὰ μοῦ δοθῇ γρηγορὰ ἢ εὐκαιρία νὰ ὁμιλήσω καὶ περὶ τῶν ἄλλων συναδέλφων των, καὶ ἀκόμη νὰ δεῖξω τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς νεοελληνικῆς δραματοποιίας ἡ ἔλλειψις ἐθνικοῦ θεάτρου».

Διὰ τὰ πρῶτα ἔργα τῶν τριῶν τούτων συγγραφέων ὁ κ. Ἀνδρεάδης, εἰς τὸν ἴδιον «Χρόνον», ὁμιλήσεν ἄλλοτε (1909.) Εἰς τὸ σημερινόν του ἄρθρον, μετὰ συντόμους γενικοὺς χαρακτηρισμοὺς, ὁμιλεῖ περὶ τῶν κατοπιῶν. Οὕτω τοῦ κ. Μελά ἀναλύει τὸ «Χαλασμένον Σπῆτι», τὸ «Ἄσπρον καὶ τὸ Μαῦρον», τὸ «Μιὰ νύχτα—μιὰ ζωὴ», τοῦ κ. Ζενοπούλου τοὺς «Φοιτητῆς», τὸ «Ἀνθρώπινον», τὴν «Δίκην τοῦ Θανάτου», τοῦ δὲ κ. Χόρν τὸ «Φιντανάκι» καὶ τὴν «Φλαντρώ».

Ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Ἀνδρεάδη, δημοσιευθέντος εἰς μὴν τῶν σπουδαιοτέρων γαλλικῶν ἐφημερίδων, ἦτ' νὰ ζητηθῶν ἀπὸ τὸ Παρίσι πρὸς μετάφρασιν τὸ «Φιντανάκι» τοῦ κ. Χόρν καὶ τὸ «Ἀνθρώπινον» τοῦ κ. Ζενοπούλου. Ὅσο διὰ τὸν κ. Μελά, ὁ ὁποῖος μένει ἐκεῖ ἀπὸ πέρουσι ὡς ἀνταποκριτῆς τοῦ «Ἐθνους», λέγεται ὅτι κάποιον ἔργον του, ἐν συνεργασίᾳ μὲ γάλλον συγγραφέα, τὸ ἐτοιμάζει τώρα ὁ ἴδιος διὰ τὸ γαλλικὸν θεάτρον.

Εἶναι τῶν ἄντι πολυτιμωτάτη καὶ πατριωτικωτάτη ἡ ὕληρεσία, τὴν ὁποῖαν προσφέρει εἰς τὴν λογοτεχνίαν μας ἐν γενεῇ ὁ κ. Ἀνδρεάδης, τὸσον συχνὰ ὁμιλῶν ἢ γράφων εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ χρησιμοποιοῦν ὑπὲρ αὐτῆς ὅλας τὰς γνωριμίας καὶ τὰς ἐπιρροὰς ποὺ ἔχει ἐκεῖ ὁ ἔξοχος ἐπιστήμων καὶ ὁ λαμπρὸς ἀνθρώπος τοῦ κόσμου.

Χ.

Ὁ Διαιωνισμὸς μας.

Σήμερον λήγει ἡ προθεσμία πρὸς ὑποβολὴν διηγημάτων εἰς τὸν Α' Λογοτεχνικὸν Διαγωνισμὸν τῆς «Νέας Ἑστίας». Παράτασις δὲν θὰ δοθῇ, διότι μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ γράφομεν, ἔχουν ὑποβληθῆ ἀρχετὰ, εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι

τὰ περισσότερα ἀτέλλονται τὴν τελευταίαν ἡμέραν καὶ μάλιστα τὴν τελευταίαν ὥραν.

Ἐννοεῖται ὅτι θὰ δεχθῶμεν καὶ ὅσα θὰ φθάσουν μετὰ τὴν προθεσίαν, ἀπὸ μακρυνότερα μέρη, ἐὰν αἱ ταχυδρομικαὶ σφραγίδες δηλώνουν ὅτι ἐξεκίνησαν ἐμπροθέσμως.

Τὰ ὀνόματα τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία θὰ σχηματισθῇ τώρα κατὰ τὰ δηλωθέντα εἰς τὴν Προκήρυξιν τοῦ βου τεύχους, θὰ δημοσιευθῶν εἰς τὸ ἐρχόμενον.

Ξ.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

«Σαμπῶν καὶ Δαλιδά» εἰς τὸ γήπεδον τοῦ Ποδοσφαιρικοῦ—Ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ κρατικὴ ἀμέλεια.—Καλλιτεχνικὴ ἀστυνομία πόλεων.

Ἡ Νεοελληνικὴ μεγαλοφυΐα, ὕστερα ἀπὸ τὰς τιμὰς ποὺ ἀπεδόθησαν πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἔδω εἰς τὸν Γάλλον συνθέτην Σαιν-Σάνς ζῶντα ἀκόμη, ἔκρινεν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποδόσῃ καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὸ κορυφαῖον ἔργον του «Σαμπῶν καὶ Δαλιδά» τὰς τιμὰς τοῦ... ποδοσφαιροῦ. Ὑστερα ἀπὸ δύο μηνῶν ἐντατικῆν διαφημίων καὶ μετὰ πολλὰς ἀναβολὰς, τὸ περίφημον ἔργον ἔδωθη τὴν τελευταίαν Κυριακὴν εἰς τὸ γήπεδον τοῦ Ποδοσφαιρικοῦ Ὀμίλου τῆς Λεωφόρου Ἀλεξάνδρου. Ἐδόθη δηλ. ἀφοῦ ἐχρησίμευσεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας ὡς ποδοσφαῖρον μεταξύ κόρου—βεστιαρίου, —μηχανικῶν, —σκηνοθετῶν, ἐπιχειρηματιῶν, —καὶ ἔξ ἕως ἑπτὰ χιλιάδων θεατῶν... Ἀπὸ τὰς 5 μ. μ. ὁ γῶρος ἐγέμιζε ἀπὸ πλήθη ἀνυπομονούντων. Αἱ διαπραγματεύσεις μεταξύ τῶν διαφόρων ἀοράτων εἰς τὸ κοινὸν κομπάρσων, διήρκεσαν τρεῖς ὀλόκληρες ὥρες. Τὰ πλήθη διὰ βοῆς ἔξητοῦσαν τὴν ἐναρξιν τῆς παραστάσεως ἢ «τὰ λεπτὰ πῖσω» ἐνῶ ὁ Μάεστρος Μπαρόνε, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἔξοχότερους ἀρχμουσικοὺς τῆς συγχρόνου Ἱταλίας, περιμένε μὲ μόλις συγκρατουμένην ἀδημονίαν νὰ λυθῶν οἱ Γόρδιοι δεσμοὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν γιὰ νὰ δόσῃ τὸ καλλιτεχνικὸν σύνθημα.

Σκηνογραφία ἀπὸ τῆς τραγικώτερας γιὰ τὴν ἐθνικὴν μας φιλοτιμία, μέσα σ' ἕνα περιβάλλον τὸσον κωμικοφανές, ὅστε ν' ἀφοπλίξῃ καὶ τοὺς πλέον ἀγανακτισμένους θεατῆς. Ἀτμοσφαῖρα «Τζιῶτικου ραβαΐσιου» μὲ τὴν πρόχειρη διασκευὴ τοῦ ἀχανοῦς ποδοσφαιρικοῦ γηπέδου εἰς ὑπαίθριαν αἴθουσαν μελοδράματος. Ὁ «Σαμπῶν καὶ Δαλιδά» ποὺ εἶναι ἕνα θρησκευτικὸν δρατῶριον ἔξισου ὅσον καὶ ὅπερα, ἐμπνευσμένον κατ'εὐθείαν ἀπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καὶ ἀπαιτεῖ βαθειὰ συγκέντρωσι καὶ συνοχή, μέσα στὸν Ποδοσφαιρικὸν Ὀμίλον! Φυστικοπῶλαι καὶ οἱ οἰκειότατοι τοῦ γηπέδου πωλητὰ πασατέμπον ἀνενόητα κυκλοφοροῦντες παντοῦ καὶ διαλαλοῦντες τὸ προσφιλὲς ἐμπόρευμα. Μικροὶ μορτάκοι πολοῦντες προγράμματα μὲ προκλητικὰς φωνὰς: Τὰ ὠραία τραγουνδάκια τῆς Δαλιδάς! Ἐδῶ εἶναι ὅλα! Πάρτε τα! Πλήρης ἐπιθεωρησοποίησις τοῦ μεγαλοφυΐματος τοῦ Σαιν-Σάνς μέσα στὸ κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς πρωτευούσης.

τοῦ, ὑπάρχουν καὶ αὐτὰ ἀφθονα. Γράμμα, σύνθεσις, συνοχή καί, προπάντων, αὐτὸ πού ἀναφέραμε ὅτι λείπει ἀπὸ τὸ «ζωντανὸ Βοῦδδα» τοῦ Μοράν: ἡ γραφικότης, Ὀλόκληρ' ἡ προπολεμικὴ Μορμάρτη, με τοὺς καλλιτέχνες καὶ τοὺς ἀπάχηδες, δασμένη ζωηρότητα, χωρίς ἐλκυστικὰς περιγραφάς, μέσ' ἀπ' τὴν ἐσωτερικὴν δράσιν τῶν ἡρώων τοῦ ἔργου, μ' ἓνα ὑποσυνειδητὸ θέλημα. Ὅσοσο ἂν πάρει κανεὶς τὸ μυθιστόρημα μετὰ τὸ γνωστὸ τὸν τύπο, τὸν τύπο τῆς παραδόσεως, ὁ ὁποῖος ὑφίσταται σχεδὸν ἀκλόνητος καὶ σήμερα, δὲ θάπρεπε νὰ κατατάξῃ τὸ «Quai des Brumes» σ' αὐτό. Θὰ τὸ ἐξαορακτῆριζε μᾶλλον ὡς ἓνα μεγάλο διήγημα.

M. Π.

Στὸ τελευταῖο τεῦχος τῆς «Εὐρώπης» δημοσιεύονται τρεῖς ἀνεκδότες ἐπιστολὰς τοῦ Μίλλερ, φίλου στενοῦ τοῦ Γκαίτε, σχετικὰς μετὰ τὸ μεγάλο Γερμανὸν ποιητὴ. Ἐπίσης ἀπὸ ἴδιον τεῦχος ἓνα περιεργότατον—πρᾶγμα πού δὲν τὸ ἐμποδίζει νὰ εἶναι ὡραῖον—ποίημα τοῦ Πιέρ Γκεγκέν μετὰ τὸν τίτλον «Ἐγκόσμια Παιχνίδια» καὶ ἓνα ὡραῖον διήγημα τοῦ νέου Ἰταλοῦ συγγραφέως Κορράντο Ἀλβάρου.

—Πλουσιώτατον σὲ ἐκλεκτὴ ὕλη τὸ τεῦχος τοῦ Λιγούστου τῆς «Nouvelle Revue Française». Ἐκτὸς ἐνὸς περισπούδαστου ἀρθροῦ τοῦ περιφρήμου Julien Benda, στὸ ἴδιον τεῦχος δημοσιεύονται: «Ἀμερικανικὰ ποιήματα» τοῦ Ντιρταῖν (ὁ κ. Γιοφύλλης πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ τὰ διαβάσει!), «ΜΠΟΥ Δολλάρια» διήγημα τοῦ Ἀμερικανοῦ συγγραφέως Ἐρνέστου Ἐμινγκοναίη, «Διαψάλματα», (ὁ τίτλος εἶναι ἑλληνικὸς καὶ στὸ πρωτότυπον σκέμεις καὶ ἀφορισμοὶ τοῦ Δανοῦ ποιητοῦ Σαίρεν Κωνγκεγκάαντ, κτλ. Στὸ ἴδιον φύλλον ἀκόμη συνεργάζονται ὁ Τιμπωντέ (κριτικὴ τῆς λογοτεχνίας), ὁ Βόρις ντε Σλοξερ (κριτικὴ τῆς Μουσικῆς), ὁ Κρεμιέ, ὁ Ζίντ καὶ ἄλλοι.

M. Π.

ΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΑΣ

Ὁ Ἔρασμος ὑπὸ Χολμπάιν.—Ὑπάρχουν δύο Χολμπάιν, ὁ Γέρος καὶ ὁ Νέος, δηλαδὴ ὁ πατέρας καὶ ὁ υἱός. Τὸ πορτραῖτον πού δημοσιεύουμε εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Νέου. Γεννήθηκε στὸ Ὀγκσβούργο τῆς Βαυαρίας στὰ 1497, μὰ τὴν περισσότερην ζωὴν τὴν πέρασεν ἐπὶ τὴν Ἀγγλίαν, καὶ κεῖ πέθανε.

Ὁ Χάνς Χολμπάιν θεωρεῖται ἓνας ἀπ' τοὺς μεγάλους τεχνίτας τοῦ κόσμου. Ἡ τέχνη του χωρὶς νὰ μαρτυρεῖ πνεῦμα μετὰ μὲγανον ὀρίζοντα, ἔχει τὴν ἐπισημότητα, τὴν εὐσυνειδησία ἐπὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς περὶ ἀσήμαντης λεπτομέρειας, τὴν εὐνομίαν ἐπὶ τὴν σύνθεσιν, καὶ γενικὰ τέτοια ἰσορροπία, πού ἐπιβάλλεται μ' αὐτὰ τὰ ἀναμφισβήτητα καὶ ἀπτότατα προτερήματά της. Μετὰ τὸν βαθὺν σεβασμὸν πού ἀισθανότανε ὁ Χολμπάιν πρὸς τὰ ἀντικείμενα, κατὰ τὸν τρόπον, δουλεύοντας μετὰ μοναδικὴν ἐπιμονὴν καὶ ἀγρυπνίαν προσοχὴν, νὰ εἰσδώσῃ ἐπὶ τὴν οὐσία τῶν ἀνθρώπων πού ζωγράφισεν καὶ νὰ δώσῃ ἐπὶ τὰ πορτραῖτα του ὄχι μονάχα τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ

τὸν γενικὸν τύπον ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ὁ κάθε ἀνθρώπος. Τόσο ἀναμφισβήτητος εἶναι ὁ τρόπος μετὰ τὸν ὁποῖον δίνει τὴν πᾶσαν τὴν μοντέλον του, ὥστε μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει τὴν διάγνωσιν τῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ τῆς ψυχῆς του μετὰ βεβαιότητα πού δὲν θὰ τὴν εἶχε ἂν ἐβλεπε ζωντανὸν τὸ παριστανόμενον πρόσωπον. Ὁ Χολμπάιν δὲν ζωγραφίζει τὸν ἀνθρώπον, παρὰ τὸν ἀδράχγει ἀπὸ τὸν φροντὸν καὶ τὸν στήνει μπρὸς σου μετὰ καταπληκτικὴν ζωτικότητα. Στὸ σχέδιον ἔχει δύναμιν θαυμαστικήν. Στὴν ἀρχὴν ἔκανε μιά σχολαστικὴν ἀνάλυσιν τοῦ προσώπου μετὰ πλῆθος σχεδία ἀπάνου ἐπὶ χαρτὴν καὶ ὑστερα μοναχός, χωρὶς νὰ βλέπει τὸ μοντέλον, σύνθετε τὴν φυσιογνωμίαν συγκεκριαλιώνοντες αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν λεπτομερειῶν σὲ δύο-τρεις μεγάλας γραμμὰς, σὲ ἓν ἐπίγραμμα. Γιὰ τοῦτο τὸ σχέδιόν του εἶναι λιτότατον καὶ περιεκτικόν. Μὰ καὶ ἐπὶ τὸ χρώμα ἔχει τὴν ἴδιαν βεβαιότητα πού δίνει ἐπὶ τὸ πρόσωπον σφιχτὴν σάρκα καὶ σ' ὀλόκληρον τὴν εἰκόνα γενικὰ ἐκείνην τὴν πυκνότητα πού εἶναι τόσο μετὰ τὸν ἀπὸ τὴν ζωγραφικὴν. Οἱ τόνοι του εἶναι σωστοὶ σὲ τὸν ὅσον βρῆκε μετὰ κανένα μαθηματικὸν μέτρον. Καὶ ἀπάνου ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἡ σύνθεσίς του, ἡ σοφία μετὰ τὴν ὁποῖαν μορφαίνει τὴν ἐπιφάνειαν μιάς εἰκόνας καὶ κάνει νὰ ἰσορροπήσῃ τὰ διάφορα σχήματα μετὰ τὸν ἑαυτὸν.

Γύρω ἀπ' τοὺς τύπους πού ζωγραφίζει ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ νὰ βάλῃ διάφορα ἀντικείμενα, ἐργαλεῖα, ὄργανα, στόμφες, μοννέδες, βούδες κτλ. Τόση εἶναι ἡ στοργὴ μετὰ τὴν ὁποῖαν τὰ ἐκτελεῖ ὥστε μπορεῖ κανεὶς νὰ παρακολουθῆσιν τὴν σκιά πού ῥίχνει μιά βελόνα ἀπάνου ἐπὶ τὸ πλουμισμένον τραπέζιον.

Ὁ Χολμπάιν ζωγράφισεν καὶ σκηνὰς ἀπ' τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄλλας μετὰ ὑπόθεσιν θρησκευτικὴν ἢ συμβολικὴν. Μολαταῦτα ἡ προσωπογραφία εἶναι τὸ φρόντον του. Αὐτὸ τὸ κατάλαβεν καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἐπὶ τὰ τελευταῖα του ἐπιδόθηκε μόνον αὐτῇ.

Ὁ Ἔρασμος τοῦ Λούβρου εἶναι τὸ καλύτερον ἀνάμεσα σὲ πολλὰ πορτραῖτα πού φιλοτέχνησεν ἀπ' τὴν ἐκφραστικὴν μορφήν τοῦ Ὀλλανδοῦ σαφιστῆ, καὶ ἓνα ἀπ' τὰ πρῶτα φημισμένα ἔργα τῆς παγκόσμιας προσωπογραφίας.

Φ. Κ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γιάννη Σιδέρη: «Τραγουδάματα», ποιήματα.

Ἡλιου τὸ δάσον καθαρὸν δὲ φρότισεν ἀχτίνα: ὄχρὸν ἐπὶ γνέφια χύνονταν φῶς, σὲν ἀπὸ πετράδια ἄλλης θεωρίας, πού ταιριαστὰ θὰ στέκον ἀξιαγάδια.

Κ' ἦρθε ὁ Βορρῆας καὶ ἐτίναξε, τὴν κάρτην [του]—γιὰ κείνην εἰρήνης: μὲς ἐπὶ τὴν ὄψη μᾶς τὴν θλίβει.— [Καὶ τώρα ἔτσι γλυτύνοντας νὰ λές: «καὶ τώρα ἂν [πολλήωρα].»

Τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα εἶναι ἓνα ἀπ' τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς ποιητικῆς ἐργασίας τοῦ

κ. Γιάννη Σιδέρη, ἡ ὁποία—σπεῦδα ἀμέσως νὰ τὸ πῶ—εἶναι πολὺ σοβαρὴ, πολὺ ἀξιοσημείωτη, καὶ πρέπει νὰ προσεχθῆι πολὺ περισσότερον ἀπὸ κάθε σύγχρονή της.

Ἡ ἐξωτερικὴ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν συναισθημάτων τοῦ ποιητοῦ καταπᾶ συγκεκριμένη, ἐξ ἀλτίας ἀπὸ τὴν σοφίαν ἐσωτερικὴν σύνθεσιν τῆς ποιητικῆς του φράσεως: σωστὸ φωνητικὸν ψιφιδωτὸν πού μόνον μιά πολὺ τεχνικὴ ἀπαγγελία, ἴσως μάλιστα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ποιητὴ—θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀπλουστεύσει, χωρὶς νὰ ἐπεξηγήσει.

Βέβαια, τὰ ποιήματα αὐτὰ πρέπει ν' ἀπαγγελθοῦν, γιὰτὶ ἀκόμα καὶ ἓνα ἄλλο γνώρισμά τους, δύσβαστο ἐπὶ τὴν ἀνάγνωσιν, θὰ ἦταν δικαιολογημένον καὶ θὰ φαινόταν φυσικόν: οἱ πολλὰς φράσεις τοῦ καθημερινοῦ λόγου πού εἶναι ριγμένες ἀφθονα, σὲν ἱξάνια καὶ τριβόλοι, μέσα ἐπὶ σερμὴν ἀνθήσιν τῶν στίχων. Καὶ αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα, μὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα σὲ κάθε σελίδα τοῦ βιβλίου.

Στὴν ἀνάγνωσιν, οἱ θαυμάσιες ποιητικὲς μεταφορὰς καὶ εἰκόνες, ὅπως τοῦ δευτέρου στίχου, μάχονται ἀπεγνωσμένα μετὰ τὴν συνέχειά τους καὶ πρέπει νὰ διαβάζονται ἀνεξάρτητες, γιὰ νὰ ἐκτιμῆσιν κανεὶς ὅλην τὴν αἴγλην καὶ τὴν ὁμορφίαν. Ἐπειτα, ἀκόμα, πολλὰς φορὰς ἐξασθενεῖν μόνες τους ὡς πού νὰ φθιάσουν μετὰ τῆς ῥίμης. μὰ βαρεῖα οὐδὲν κρέμεται πρὸς τὸν πού θέλει νὰ τὸν σῶσιν ἐπὶ τὴν κοινοτοπία καὶ ἐπὶ τὴν πεζότητα.

Ἀκόμα, πολλὰ μόρια τοῦ λόγου του γέροντον ἀκοτεινά (τὸ του ἐκεῖνον, πού ὑπονοεῖ, ἐντελῶς ἀκαθόριστον, κάποιον ἐσωτερικὸν ἰδιανικὸν τοῦ ποιητοῦ καὶ πού δὲ γράφεται μετὰ κεφαλαῖον ἴσως ἀπὸ μετριοφροσύνην).

Ἀλλὰ ὁ ρυθμὸς πού κινεῖ αὐτοὺς τοὺς στίχους—δεκαπεντασύλλαβος, δωδεκασύλλαβος, ἑνεασύλλαβος, κάθε λογῆς—, τὸ ἐσωτερικὸν ζύγισμα καὶ ἡ ἐνδότερη κίνησις, προμηνοῦν καθαρά καὶ ἀσυστήτητα τὴν ἀληθινὴν ποιήσιν. Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς φησὶ τὸν ἑαυτὸν τοῦ λυρικοῦ ἐγὼ ἔγραφα καὶ ἄλλοτε ὅτι ἡ σύγχρονή μᾶς ποιήσιν εἶναι μόνον ἐλεγεία: Καὶ τὰ ποιήματα τοῦ κ. Σιδέρη, εἶναι, ἐπὶ τὸν τόνον τους, ἐλεγειακά. Τί σημαίνει μετὰ τοῦτο; Τέτοιος ρυθμὸς εἶναι χαρμωμένος γιὰ νὰ ξυπνᾷ τ' ὄνειρον καὶ νὰ γοητεύει τὴν ὕπαισιν, σὲν ἐπίκλησιν μαγικήν.

Ἐνα βαρὺ καὶ σταθερὸν φῶσος λύπης καὶ βαρυθυμίας κινεῖ τὰ ποιήματα αὐτὰ, τὰ φρονημένα μετὰ γνήσια ποιητικὰ δῶρα, καὶ τὰ κυλᾷ τὸ ἓνα ἐπὶ τὸ ἄλλο, σ' ἓνα ἀιώνιον κύκλον χωρὶς ἄκρη. Στ' ἀλήθειαν ἂν ἐξαιρέσωμε μερικὰς ἐκρήξεις, ἡ πίκρα πού τυραγνᾷ τὸν ποιητὴ μένει ὡς τὸ τέλος δίχως ἀπολύτρωσιν. Ἡ Ἀγάπη, μολονάτι ἀγνώριστη εἶναι τὸ θαῦμα πού θ' ἀνοίγῃ ἀπάνου ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ βλοῦς τοῦς κρουνοὺς τῆς ζωῆς καὶ τῆς χαρᾶς. Κ' ἡ ἀγάπη αὕτη εἶναι ἀπιαστή, εἶναι χαμένη, φεύγει τὰ νεῖατά του, φεύγει τὸν πόθον του. Ὁ πόνος τους γιὰ τὴν στερήσιν τῆς εἶναι ὁ ἀξίονας πού στρέφονται τὰ τραγουδία του. Τὴν μελαγχολικὴν ἐνατένισιν τῆς φύσεως! Τὴν πικρὴν ἀπαρτίθμισιν τῶν θεληγῆτων της, σὲν νᾶναι γεγᾶ πλῆρον καὶ ξένα. Τὴν συναίσθησιν μοναξιάς καὶ χωρισμοῦ ἀπὸ τὸν κόσμον, πού μετὰ τὴν χαρὰν του, μετὰ τὴν πίκραν του, μετὰ τὸν ρυθμὸν του, μόνον

διὰ μέσον τῆς Ἀγάπης θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐπιζωνοῖσιν ὁ ποιητὴς, Ἀκόμα, τὴν συναίσθησιν φτώχειας ψυχικῆς, πού θυμίζει τὸ σοφὸν ἐκεῖνον «καταθυμοσφροεῖν» τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου: Θυμῶμαι, λέγει, σὲν τὴν καμῆλα—ἀπὸ τὴν δύο καμφοῦρες μου. Ἀλλοτε ἐνοχοποιεῖ γι' αὐτὸ τὴν Σκέψην του, πού μετὰ τὴν ἐμφάνισίν της δεσπάζει, πνέγει καὶ ἰσοπεδώνει τὰ πάντα ἄλλοτε προσπαθεῖ ν' ἀποχρυσταλλώσῃ τὴν ἀπελπισίαν του σ' ἓνα ἀπαρτίθμισμα φιλοσοφικόν «μὰ, πού πᾶν; λέει ἄξαφνα» τραβῶ λοιπὸν κατὰ τὴν θλίψιν, δίχως νὰ τὸ νοιώθω; Ἀλλοτε πολεμᾷ ν' ἀνέβῃ ἐπὶ τὸν ἦθος μᾶς ἀγάπης ἀνθρώπινης καὶ χριστιανικῆς ἢ ἀντίστροφον, νομίζει πὸς μιά τέτοια ἀγάπη τὸν περιστοιχίζει «σὲν μίαν ἀγάπην ἀγνώριστην, γλυκίαν, καθάρια, πού δὲν ποθεῖ ἀπ' τὸ αἷμα νὰ ρουφᾷ».—Ἀπομνηστικὸν οἱ διὰ λέαν des ames, tu le veux!— αὐτὸς ὁ στίχος ἔπρεπε νᾶναι ἐπὶ τὴν προμετωπίδα τοῦ «Τραγουδάματα». Τὸ βιβλίον μᾶς ψυχῆς πού τινάζεται σὲ σφοδρὰ κινήματα, σὲν καπνὸς σὲ πυρκαγιά, πρὸς τὸν Ἐρωτὸν τὸ τραγοῦδι μᾶς καρδιάς, πού στενεύει καὶ κλωθογυρνᾷ καὶ κατεβαίνει καὶ ἀνησυχεῖ, καὶ πού, χωρὶς νὰ ἰσορροπήσῃ, ὅμως ἀπάνου σὲ ἀντικειμενικὰ σύμβολα, καθὼς τὸ «Πλαῖον», ἀποχρυσταλλώνεται—καὶ ὑψώνεται μέσα σὲ ἀνώτερη τέχνη.

T. A.

Φαίδωνος Ι. Κουκουλέ. «Βυζαντινὸν Παιρ μῦθον».—Ὁ κ. Φαίδων Κουκουλέ εἶναι σοφὸς Βυζαντινολόγος. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους συναδέλφους του τὸν ξεχωρίζουν δύο θελητικὰ χαρίσματα: εἶναι ἀρθρογραφικὸς, ὅπως λέν ἐπὶ τὴν ψυχολογία ἢ γλωσσικὴν διατύπωσιν τῆς ἰδέας, ἢ προφορικὴν ἔκφρασιν γεννιέται ἀυθόρητα μέσα του, γι' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τὴν διαλέξιν του μιλάει ἀβίαστα, μετὰ τὸν πρῶτον φυσικὸν τρόπον ἄλλοι δὲν μποροῦν νὰ σηκώσῃ τὰ μάτια τους ἀπὸ τὸ χειρόγραφόν τους: τὰς πᾶναι τὸ ῥόμος καὶ μόνον νὰ σκεφθοῦν, πὸς ἐμπρὸς σὲ ἑξακόσιους ἀνθρώπους, ἐμπρὸς σὲ χίλια διακόσια μάτια κερφομένα ἐπάνου τους, θ' ἀποσχεδιάσῃ ἐκεῖνη τὴν στιγμὴν τί ἔχουν νὰ πῶν. Αὐτὸς, καὶ ὅταν ἔχη χειρόγραφον ἐμπρὸς του, εἶναι σὲν νὰ μὴν τῶχῃ μιλᾷει χωρὶς τὸ παραμικρὸν τρεμουλιασμά τῆς φωνῆς, θαρρετὰ, κοιτάζοντας ἄραβα, κατὰματα τὸ ἀρροατήριόν του: τοῦτο δίνει ἐπὶ τὸν λόγον του κάποιον ἀπλότητα, κάποιον γοργότητα, κάποιον κίνησιν πού δὲν τὴν ἔχει ἡ περιουσιολογία τοῦ γραπτοῦ λόγον τῶν λογίων.

Ἄλλο χάρισμα τοῦ κ. Κουκουλέ εἶναι ὅτι εἶναι ἀναλυτικὸς. Αὐτὰ πού λέγει—ἀφοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὰ ἴδῃ μετὰ τὰ μάτια του ἢ νὰ τὰ βγάλῃ ἀπὸ τὸ κεφάλιν του—κάπουν τὰ διάβασεν, βέβαια, τοῦτο τὸ βρῆκε σ' ἓνα κώδικον: τὸ ἄλλο τὸ ξετροῦπασεν μέσα ἐπὶ τὴν σκονισμένην σελίδα ἐνός χρονολογίου τῆς ἐποχῆς: αὐτὰ τὰ σκόρπια τὰ ἔνωσεν, τὰ συναρμολόγησεν ἄλλὰ ἡ σύνθεσίς του φτάνει ὡς ἐδῶ δὲν τ' ἀραδειάζει συστηματικὰ, ὅπως κάνουν συνήθως οἱ ἐπιστήμονες: ἂν θέλῃ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸ σχολεῖον, δὲν κάμνει μιά ψυχρὴν περιγραφὴν, μιά ἀντικειμενικὴ ἀπαρτίθμισιν πραγματικῶν καὶ ἐνεργειῶν: μᾶς λέγει πὸς περνοῦσε τὴν ἡμέραν του ἓνας μαθητὴς ἐπὶ τὸ Βυζαντινὸν χρόνον.

των βλέπομε εμπρός μας, είναι ζωντανός, τὸν νοιώθουμε ἐνδιαφερόμαστε γι' αὐτόν. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ μυαλοσχηματισμοῦ.

Φαντάζεστε λοιπὸν μετ' ἐλπίδες ἐπὶ τὰ χέρια μὴν τὰ «*Βυζαντινὸν Παραμῦθον*». Ἐδῶ ἡ ἀπλή ἐκλαϊκίωση ὑποσχόταν νὰ ὑψηλῆ σὲ λογοτεχνία. Λέγω ἀπερίφραστα ὅτι ὁ κ. Κουκουλῆς ἀπέτυχε, ὅτι δὲν ἔκανε τὸ ὄρατο βιβλίον ποὺ μπορούσε νὰ κάνει καὶ τοῦ περιμέναμε. Φαίνεται ὅτι ὁ ἔξοχος ἐκλαϊκιστὴς, ἠμπορεῖ νὰ εἶναι μέτριος λογοτέχνης. Τί τοῦ ἦρθε τοῦ εὐλογημένου νὰ διαλέξῃ τὴ φορμὰ τοῦ παραμυθιοῦ; τὸ παραμῦθον ἔχει τὴ δική του φρασσιολογία, ὅλη τὴ φρασσιολογία τοῦ ζωντανοῦ λόγου ἢ γιὰ τὴν Ἀγάθη τὸν μιλά σὺν βιβλίῳ ἢ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, φαίνεται πὸς μιλάει ἢ γιὰ τὴν Ἀγάθη μὰ μιλάει πάντα ὁ κ. Κουκουλῆς, καὶ μάλιστα ὄχι ἰσχυρισμοῦ τῆς κοινῆς, ἀλλὰ ὁ γραμμῆς, τῆς πέννας. Ἔτσι ὁ κ. Κουκουλῆς χωρὶς νὰ πάρῃ τίποτε ἀπὸ τὴν γοῆ τῆς Ἀγάθης, τῆς ἔδωκε ὅλο τὸ εἶναι του, τὴ σοφία του, τὴν ἔκαμε Βυζαντινολόγος, τὴν ἔκαμε νὰ λαχταρᾷ γιὰ τὴς γραμμικῆς λεπτομέρειες τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὀνομάτων, τὴν ἔκαμε νὰ μιλά σὺν πληθυντικῶν («*Εὐλογεῖτε, ἅγιε ἠγούμενε, καθήσαστε*») τὴν ἔκαμε νὰ παίξῃ σὺν δάχτυλα τὴν ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αἰτῆς, καὶ τὴ γεωγραφία τῆς Ἑδρώτης καὶ τῆς Ἀσίας τὴν ἔκαμε μυθολογία «*ἄλλοτε, πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, γράμματα λογοῦ καὶ ἑαυτοῦ ἔφερε πρὸς τὸν Ἠρώτιον ὁ Βαλκονοφρόνης καὶ τὴν ὄρατο κτλ.*» σελ. 46), τὴν ἔκαμε νὰ γιορτάξῃ τὴ στρατιωτικὴ φιλοτιμία «*ὁ βασιλεὺς τελειώσας τὴν ἀνάγνωσιν στρατιωτικοῦ βιβλίου «περὶ παραδρομῆς πολέμου».* Ἡ δόξα, μετ' ἐπισημοῦ τῶν σπιτικῶν ἐπίπλων, τῶν μερῶν τοῦ καρυβιοῦ, τῶν ὄπλων, τῶν τρόπων τοῦ κυνηγιοῦ, λεπτομέρειες σοφῆς καὶ ἀξιοθαύμαστες, μὰ πὸς δὲν ἔχουν τὸν τόπο τους σ' ἓνα παραμῦθον, παραχωρεῖ νωθρά, δυσκίνητα, σὺν ἓνα νερὸ ποταμοῦ παραφασματωμένα μετὰ τὰ ξεροζωμένα πράγματα ποὺ κατεβάζει.

Καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων; αὐτὴ δὲ λείπει ὁλόκληρη τρία βασικά γεγονότα, τὴν νὰ πάρῃ ὁ βασιλεὺς τὸ παιδί τοῦ ἀστρολόγου σὺν καλῆ, τὸ νὰ τὸ στείλῃ ὅστερὰ τὸ πωλητὴ ἀπὸ τὸ στρατόπεδο σὺν πόλῃ γιὰ νὰ τὸ σκοτώσουν γιὰ νὰ μὴν πάρῃ τὴν κόρη του, τὸ νὰ πάρῃ ἡ βασιλοπούλα ἀπὸ τὴν τσέπη ἑνὸς ἀγνωστοῦ ποὺ κοιμώταν, ὅς ἦταν καὶ ὄρατος, τὸ αὐτοκρατορικὸ πιττάκι, νὰ τὸ ἀνοίξῃ, νὰ τὸ διαβάσῃ, νὰ τὸ πλαστογραφῆσῃ καὶ ἀντὶ διαταγῆ τοῦ θανάτου νὰ βάλῃ ἄλλην σὺν τσέπη τοῦ νέου μετὰ τὸν ἀτέλειωτο ὕπνο, νὰ τοῦ δώσῃ γυναῖκα τὴ βασιλοπούλα, τὰ τρία αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλά οὔτε ψυχολογικὰ τὰ δικαιολογεῖ ὁ συγγραφεὺς, μὰ ὅτε τὰ ἐξμεταλλεύεται. Ἀφοῦ τὸ παιδί ἦρθε σὺν καλῆ καὶ ἀφοῦ πάντα «*ἐδούλευε ἡ μοῖρα*» γιὰ νὰ μὴν ἔρθουν σ' ἐπαρῆ τὰ δύο παιδιά, καὶ σὲ μιὰ δραματικὴ περιπέτεια ὁ νέος νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ τῆς βασιλοπούλας ἀπὸ μεγάλο κίνδυνον, κινδυνεύοντας ὁ ἴδιος, ὅστε σὺν τὴν ψυχὴ τοῦ κοριθιοῦ, νὰ γεννηθῇ εὐγνωμοσύνη ἐνομένη μετὰ θαυμασμό, ποὺ εἶναι ὁ πρόλογος τῆς ἀγάπης ἂν τὴ μάθαινε αὐτὸ ὁ πατέρας καὶ ἀπαγόρευε σκληρὰ κάθε συνάντησιν τῶν δύο νέων, τοῦτο θάναθε πῶς πολὺ τὴν ἀγάπῃ τῆς βασιλο-

πούλας ἔτσι τὸ ἀνοιγμα τοῦ πιττάκιου καὶ ἡ ἀντικατάστασίν του δὲ θὰ φαινόταν ξεκάθαρα, αἰθιρῶτο, ἀπίστευτο, ἀλλὰ φυσικὸ, λογικὸ, ἀπαράτητο καὶ τὸ φανταστικὸ, καὶ τὸ υπερφυσικὸ ἔχει τὴ λογικὴ του.

Στὸ Μουσεῖο τῆς ἐθνολογικῆς εταιρείας, μέσα σὲ γιάλινες προθήκες, εἶναι καὶ φραγμοὶ μετὰ φρέματα ἀντρείδια ἢ γυναικεία, ἡπειρωτικά, σπειρωτικά, κυπριώτικα, χιωτικά κτλ. Τὰ ζωνάνια τὰ τσεμπέρια, ὅλα εἶναι σὺν θέσῃ τους πιστά, ἀπαράλλαχτα ἀληθινὰ μὰ ἂν σιμῶσης, βλέπεις πὸς τὴ στόμα δὲν ἀναπνεῖ τὰ μάτια δὲν καί ζουν ἀκούς πὸς ἡ καρδιὰ δὲ χτυπᾷ. Τέτοιον εἶναι καὶ τὸ Βυζαντινὸ παραμῦθον. Τὰ *μενσάλια*, τὰ *καυκία*, τὰ *εμποτόπουλα*, τὰ *καυκία*, τὰ *σκουτέλια*, ἢ *μουχρούτα* ὅλα εἶναι ἀληθινὰ μετὰ τὸ τοπικὸ τους χρῶμα, μὴν ἔχει νὰ εἰκονίζον τὸ βυζαντινὸ βίον μὰ λείπει ἀποκάτω τους τὸ χτύπημα τῆς καρδιάς, λείπει ἡ ζωὴ, ἡ βυζαντινὴ ζωὴ, ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ.

A. Π. Κ.

Ὀῦγον Φωσκόλου : «*Οἱ Χάριτες*», μετάφρασι (μετὰ εἰσαγωγή καὶ σχόλια) Μαρριέτας Μινώτου.

Δὲν εἶναι ὅσο θὰ ἔπρεπε γνωστὸς σὺν Ἑλλάδα—*ἔξαιρῶ τὴν Ἑπτάνησον φυσικῶς*—ὁ Φώσκολος, ὁ ποιητὴς ποὺ τὴς μέρες τοῦτες γιορτάζεται ἢ ἑκατονταετηρίδα του.

Τὸ ποιητικὸν τοῦ ἔργου δὲν εἶναι ὅλο μεταφρασμένο. Τὸ μυθιστόρημά του ὁ «*Γάκωβος Ὁρσις*» ἔχει μεταφρασθῆ ὀκτωρά, σὲ μιὰν ἀθλία καθαρεύουσα, καὶ ἴσως ὄχι ὀλόκληρον, καὶ ἀπ' τὴς μελέτες του τὴς ἱστοριοφιλολογικῆς ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἔχουν μεταφραστῆ—δὲν ἔχω ὅπ' ὄψη μου τὰ ἑπτάνησιακὰ περιοδικὰ—σπουδαῖα πράγματα.

Καὶ ὅμως ἂν ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἐπειδὴ τοῦλάχιστον ἦταν μισορφωμένος, ἀπὸ μητέρα ἑλληνίδα Ζακυνθινή, ἔπρεπε νὰ τὸν γνωρίζουμε πολὺ καλλίτερα. Ἡ κυρία Μαρριέτα Μινώτου, ἡ γνωστὴ Ζακυνθία λογιὰ, ἐργάζεται ἀπὸ καιρὸ τώρα, γιὰ νὰ μεταφέρῃ σὺν γλώσσῃ μας τὸ ἔργο τοῦ ἠρμισμένου τῆς συμπατριώτη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴς «*Χάριτες*» ποὺ τυπώθηκαν ζιόλα, ἔγραψε καὶ ἔχει ἔτοιμες γιὰ τύπωμα, καμιά δεκαριά μελέτες, κριτικῆς, ἱστορικῆς, σχετικῆς μετὰ τὸν ἑκοντοστό Ἰταλοῦ ποιητῆ. Ὅταν τυπωθῶν, ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ γνωρισθῆ καλλίτερα σὺν Ἑλλάδα ὁ Φώσκολος.

Ἐἰ ἐκδοσὴ τῶν «*Χαρίτων*» τῆς κας Μινώτου περιλαμβάνει ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἀποσπάσματα τοῦ μισοτελειωμένου μακρόπνοου αὐτοῦ ἐπικολυρικῶν ποιήματος, τὴν «*διατριβὴν τοῦ κέπλου τῶν Χαρίτων*», τὴν «*ποιητικὴν αἰτία ἢ ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ ἠμνον*» καὶ τὰ «*περιεχόμενα τῶν τριῶν ἠμνων*». Συνοδεύεται ἀκόμη ἀπὸ ἑναν πρόλογον τῆς κας Μινώτου καὶ ἀπὸ ἄφθονα σχόλια, ἱστορικὰ, φιλολογικὰ καὶ μυθολογικὰ.

Δὲν εἶναι γνωστὸ οὔτε πότε ἀρχισε οὔτε πότε ἔπαυε ἀκριβῶς νὰ δουλεύῃ τὸ ποίημά του, ὁ Φώσκολος. Ἀπὸ διάφορα δοκουμενὰ εἰσάγεται μόνον ὅτι τὸ ἀρχισε τὸ 1808 καὶ ἔπαυε ν' ἀσχολῆται μ' αὐτό,—οἱ ἀντίθετοι περιπτώσεις τοῦ βίου του τὸν ἀνάγκασαν—τὸ 1827. Μέσω σὲ μιὰ ὀλόκληρον

εἰκοσιπενταετία δηλαδὴ, δὲν κατόρθωσε νὰ γράψῃ, ὅσο μεγάλο καὶ τέλειον καὶ ἂν τ' ὄνειρευόταν ἓνα ποίημα! Αὐτὸ καὶ μόνον τὸ γεγονὸς θὰ ἔφτανε νὰ μᾶς πείσει πὸς ὅσο τριχυμισμένη ὑπῆρξε ἡ ζωὴ τοῦ Φωσκόλου, γιὰ τὸ δὲν φαίνεται, (ὅπως συμβαίνει μετὰ τὸ Σολωμὸ π. χ.) νὰ ὀφείλεται σὲ ἄλλους λόγους—τὸ μὴ τελεῖωμα τῶν «*Χαρίτων*».

Ὅχι μισοτελειωμένους ἀπλῶς, ἀλλ' οὔτε σὲ θέσῃ ἂν νὰ δημοσιευτοῦν, ἀφῆκε τὴς «*Χάριτες*» ὁ Φώσκολος. Ἦσαν ἓνα πλῆθος ἀποσπάσματα στιχοῦρημένα καὶ ἀστιχοῦρητα, μὲ σημειώσεις καὶ παραπομπές, ἀλλὰ «*τέλεια, ἁρμονικὰ, ἀληθινὰ ἀριστουργήματα τέχνης*» καὶ ἄλλα, σκόρπια ἀσύνδετα, ἀδιάβαστα. Καὶ ὅμως τὰ «*ἀδιάβαστα καὶ σὲ ἀστρονόμον*» αὐτὰ κομμάτια, κατόρθωσε νὰ τὰ διαβάσῃ καὶ νὰ τὰ συναρμολογήσῃ, ἢ φίλη καὶ θαυμάστρια τοῦ Φωσκόλου, Κουϊρίνα Μονσέννι, ἡ περίφημη «*Donna Gentile*» δοσμένη σὺν ἠράκλειον αὐτὸ ἔργο, τρία ὀλόκληρα χροῖνα! Τέτοιον εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης!

Ἡ ἐργασία τῆς Μονσέννι ἦταν τόσο καλὴ ὅστε σ' αὐτὴν στηρίχτηκαν ὅλες ποὺ ἐπηρεάζονθησαν, καὶ οἱ ἀριστερῆς ἀκόμη, ἐκδόσεις τῶν «*Χαρίτων*».

Τὸ πρῶτον κίνημα τῆς ψυχῆς ἀλλὰ καὶ τὴν πρώτη σκέψιν γιὰ νὰ γράψῃ τὴς «*Χάριτες*» φαίνεται ὅτι ἔδωκεν σὺν Φώσκολο, δύο ἔργα τοῦ περίφημου συγχρόνου του Ἰταλοῦ γλύπτη Κανόβα: «*Ἡ Ἀφροδίτη τῶν Μεδίκων*» καὶ «*Οἱ Χάριτες*». Γιὰ τὴν Ἀφροδίτην εἶχε τέτοια λατρεία «*ὥστε κόντευε νὰ τρελλαθῇ ἀπὸ τὴν ὄψη ποὺ δὲν ἦταν πραγματικὴ γυναῖκα*». Στὴν φίλην του Ἰσαβέλλα Θεοτόκῃ Ἀλμπρῆτσι ἔγραψε: «*πῆγα καὶ ξαναπῆγα, ἐρωτεύτηκα καὶ φίλησα—μὰ κάνεις νὰ μὴν τὸ μάθει—μάλιστα χεῖρα τὴν νέα Ἀφροδίτη*». Καὶ γιὰ τὸ σὺμπλεγμα τῶν «*Χαρίτων*» γράφει («*Ὁ Πέπλος τῶν Χαρίτων*») ὅτι θὰ μπορούσε καὶ μόνον αὐτὸ «*ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶχαμε καμμιὰ ἰδέα γιὰ τὴς Χάριτες—νὰ ἐξυπνήσῃ σὺν φαντασίᾳ καὶ σὺν καρδίᾳ τὰ γελαστά ἐκεῖνα δράματα καὶ τρυφερὰ αἰσθημάτων ποὺ ἐκφράζονταν μετὰ τὴν ἀλληγορίαν τῶν Θεῶν αὐτῶν*».

Ἐμπνευσμένος ὅπ' τὸν Κανόβα, ὁ Φώσκολος ἠθέλε, ἀποδίδοντας, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, τὴν ὀφειλή, «*νὰ δώσῃ νέα θέματα μετὰ τὴν ποιήσῃ του αὐτὴ σὺν καλλιτέχνες*». Ἔτσι ἴσως τὰ καλλιτεχνήματα ποὺ θὰ ἐνέπνεε τὸ ποίημά του νὰ ἐνέπνεαν σὺν σειρὰ τους καὶ αὐτὰ ἄλλα ποιήματα. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχει τὸ πρῶτον, τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι μετὰ τὸ ποίημα τοῦ Φωσκόλου ὀφείλεται σὲ κάποιον σκοπὸν, σὲ πολλοὺς μάλιστα, οἱ ὅποιοι, καθὼς λέγει ὁ ἴδιος σὺν «*Ποιητικὴ Αἰτία*», ἐνομένοι συμβάλλουν σὺν σπουδαιότερον σκοπὸν τῆς ποιήσεως, τοῦ νὰ διδάσκῃ τέρποντας.

«*Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα, λέγει, («*Ποιητικὴ Αἰτία*») θέλησε (ὁ ποιητὴς) νὰ ξαναφέρῃ τὴν λυρικὴν τέχνην σὺν ἀρχῆς τῆς, διεγειρόντας μετὰ ταχὺτητα σὺν καρδίᾳ πολλὰ καὶ διάφορα συναίσθηματα, θεορῶν καὶ εὐλαχρινῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια βγαίνει ἡ ἀληθινὴ καὶ ὄρατα ἠθικὴ...»* Καὶ προσθέτει λίγο παρακάτω: «*Ἦσαν τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς ποιήσεως ἀπὸ τούς Ἑλληνας ποὺ ἐβγαζαν ἀπὸ τὴς ἀρχαῖες παραδόσεις ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ γνωμικά, τὰ ὅποια παρουσίαζαν ὄχι σὺν κρίσει τῶν ἀνα-*

γνωστών, ἀλλὰ σὺν φαντασίᾳ καὶ σὺν καρδίᾳ τους».

Ἡ ἠθικὴ δηλαδὴ ντυμένη μετὰ καλλιτεχνικὸν νῦμα, αὐτὸ ἦταν τὸ ποιητικὸν ἰδανικὸν τοῦ Φωσκόλου, ἰδανικὸν καὶ σχεδὸν ὀριστικὸν πιά, καθὼς ξέρουμε, ἔχει χρονοποιήσῃ σήμερον. Ὁ Φώσκολος ἐνοῦτοισ,—πὸς διαφέρουν οἱ καιροί!—τόσο πιστεύει σὺν «*σκοπίῃ*» τέχνῃ, ὥστε θεωροῦσε *μάταια καὶ ταπεινὰ, τὴν ἀνώφελη*. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν διστάζει νὰ τονίσῃ ὅτι ἡ «*βάσις τοῦ ποιήματος τοῦ εἶναι διδαχτικὴ*». Ἀναχωρῶντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν, θέλησε ἐκτὸς ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα ποὺ εἶπαμε, νὰ εἰδωλοποιήσῃ, καθὼς ἔγραψε σὺν Πενδερόντι, σ' ἓνα ποίημα ὅπου θὰ συνεδύαζε τὸ λυρικὸν μετὰ τὸ ἐπικὸν ἔπος «*τὴς ἱστορικῆς καὶ μεταφυσικῆς θεωρίας γύρω σὺν Χάριτες*». Πρόθεσις ἀρχετὰ γενικὴ καὶ ἀόριστη, καὶ ὅμως λίγα χρόνια πρὶν, ἦταν ἀκόμη γενικώτερη, ἀφοῦ σὺν Μόντι ἔγραψε ὅτι σὺν Χάριτες «*θὰ ἠμνοῦσε ὅλες τὴς μεταφυσικῆς θεωρίας γιὰ τὸ ὄρατον*».

Ἄλλὰ δὲν ἦταν αὐτοὶ ὅλοι τοῦ οἱ σκοποί. Ἐπεδίωκε ἐπὶ πλέον μετὰ τὸ ποίημά του τὰ ἐμπνευσμένο ἀπ' τὴν μυθολογίαν τὴν ἑλληνικὴν, τὴν ὅσο καμμιὰ ἄλλη γιὰ τὸν ποιητὴν γόνιμη, (Ἀφῆρσιον) σὺν Κοντέσσα Ἀλμπάνου) νὰ συγχρονίσῃ μετὰ τὸ ἀνεῖμα καὶ τὴς ἀπαιτήσεις τῆς νεώτερης ἐποχῆς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν καὶ ἔτσι ἀναζωογονήσῃ τὴν, νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ ἑναν βέβαιον θάνατον. Ἄλλ' οὔτε αὐτὴν οὔτε καὶ τὴς ἄλλες του προθέσεις πραγματοποιήσῃ, ἀφοῦ τὸ ἔργο του ἔμεινε μισοτελειωμένο. Ἔτσι ὡς τόσο ποὺ τὴς ἀφῆκε ἔχον ἀξία οἱ «*Χάριτες*» καὶ ποῦ εἶναι ἡ ἀξία τους αὐτῆ;

* *

Καὶ πρῶτον πρῶτον ἀμφισβητεῖται ἡ πρωτοτυπία τους, ἡ πρωτοτυπία τους σὺν ἰδέα, ἐνοεῖται, σὺν σύλληψιν, καὶ ὄχι σὺν ἐκφρασίᾳ, ποὺ εἶναι τὸ πῶς ἂν ὄχι καὶ τὸ μόνον σημαντικὸν σ' ἓνα λογοτεχνικὸν ἔργο. «*Ὁ συμβολισμὸς τῆς φησικῆς, ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ὁμορφιάς*» μετὰ τὴς θεοτήτες Χάριτες, συναντᾶται καὶ σὺν «*Ὀυρανίαν*» τοῦ Μαντιόνι, ἀπὸ τὴν ὅποιον φαίνεται ὅτι ἐπηρεάσθηκε ὁ Φώσκολος, γιὰ τὸ, λέγει ὁ Μαντιόνι, ἐνῶ τὸ 1808 ὁ Φώσκολος εἶχε ὅπ' ὄψη του νὰ ἠμνήσῃ τὴς «*μεταφυσικῆς μόνον ἰδέας γιὰ τὸ ὄρατον*» σὺν ἔργου του, ἀργότερα, μετὰ τὸ 1809, ἀφοῦ δηλαδὴ ἔλαβε γνῶσιν τῆς «*Ὀυρανίας*» «*ἀπροσδόκητα ἔβαλε σὺν «*Χάριτες*» τὸν ἱστορικὸν καὶ ἠθικὸν σκοπὸν*». Ὡς τόσο τὸ πρῶτον δὲν ἔχει σημασία, ὄχι μόνον γιὰ τὸ, καθὼς εἶπα, τὸ σπουδαιότερον σ' ἓνα λογοτεχνικὸν εἶναι ἡ ἐκφρασις, μὰ καὶ γιὰ τὴν ποιητικὴν δύναμιν του τὴν ἀναπτύσσει ὁ Φώσκολος ἐκεῖ κυρίως ὅπου περιγράφει τὴν φῶσιν καὶ τὴν ὁμορφίαν τῶν Θεῶν.

Πράγματι, σὺν περιγραφικὸν αὐτὸ ποίημα, ὅτι καλλίτερον ὑπάρχει εἶναι ἡ ζωγραφικὴ τοῦ στίχου, «*ἐνός στίχου ποὺ τραγουδᾷ, ζωγραφίζει καὶ πετᾷ συγχρόνως*» οἱ λαμπρῆς καὶ ἀφθονῆς εἰκόνες, τόσο λαμπρῆς ὥστε ἂν καὶ ἀσύνδετες μεταξὺ των καὶ μετὰ τὸ σύνολον τοῦ ποιήματος, νὰ μὴν γάνουν τίποτε ἀπ' τὴν ὁμορφίαν τους. Καὶ ἀλήθεια, γιὰ νὰ χαροῦμε τὴν ὁμορφίαν τῆς παρακάτω εἰκόνας, ἢ μᾶλλον τῶν ἀλλεπάλληλων

Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἓνα ἄλλο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν πολὺπλαγῆτον Λαβριο-Ἀφριζανδὸν ποιητὴν, τὸν ἔνδοξόν μας Λήνον Λόντον. Πρόκειται περὶ μιᾶς χήρας ἢ ὁποῖα θηρεῖ ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τοῦ συζύγου της :

Τίς νὰ τοῖρά τὴν ἱερὴν σιγὴν τῆς νὰ ταραξῆι
Τίς δάναται ἐκ τῶν θλιβερῶν σκευμάτων τῆς
[ξέζει ;

Ἦζει ὁ κώδιον πένιμος, ἐζείνην πλήττει σφῆρα.
Ἐξ ὄλων εἶναι δυστυχῆς διότι εἶναι χήρα.
Να εἶν' ἀξιοθρήνητος μ' ἀπώλειαν ἀνδρός της...
καὶ ὑπ' ἅσπασιν ἔποιν εἶναι δυστυχεσάτη;
Ἴσως ἐζείνη τῶν πολλῶν νὰ θλιβεταί ἢ μόνη
καὶ τὴν μαστίζον ἀλγεινῶς καὶ ἄλλοι κρυφοί(;) [κόνου.

Καὶ ἴσως δάκρυα ἀληθῆ ἀπὸ καρδίας χένει
Διότι... τὸ ποιήριον χηρείας χήρα πίνει...

Ὁμολογῶ, ἐπιλέγει ὁ ἀναδημοσιεύων τὸ...
ποίημα συντάκτης τοῦ «Γαυροδρόμου», ὅτι κανένας ποιητὴς ἕως σήμερον δὲν ἠμπόρεσε νὰ μᾶς ζωγραφίσῃ τόσο ἀκριβῶς καὶ τόσο ζωηρῶς τὴν χήρα καὶ τοὺς κρυφούς της κληρούς. Ὁ τελευταῖος στίχος μάλιστα εἶναι ἰδιαίτερος πρωτότυπος :

Διότι τὸ ποιήριον, χηρείας χήρας πίνει...
Ἄριστ' ἔχουν λοιπὸν τὸν Λόντον δὲν θὰ νοσταλγοῦν τὸν Δελαπατριδῆ οἱ Μυτιληναῖοι...

Εἰς τὸν «Ἀγῶνα τῶν Παρισίων»: Ροθμπενς ὁ ὁ Μεγαλοπρεπὴς» ἄρθρον τοῦ κ. Θο. Καστανάκη, συνέχεια τῆς «Ἀλληλογραφίας τοῦ Τσάρου», «Ἡ Νέα Γερμανικὴ Λογοτεχνία» σημεῖωμα ὑπὸ Μ. Δ. «Γράμματα ἀπὸ τὴν Κων/πολιν» καὶ διάφορα ἄλλα ἐνδιαφέροντα διὰ παντός εἶδους ζητήματα, ἄρθρα.

—Εἰς τὴν «Ἐλευθερίαν» τῆς Λαρίσσης «Ἡ Ἀνισότης παρὰ τοῖς Ἀνθρώποις καὶ Ἐμφύχοις» ἀξιολογιστικὸς κοινωνιολογικὴ διατριβὴ ὑπὸ Β.Δ.

—Εἰς τὴν «Πρωτάν» τῶν Ἀθηνῶν (8 τρ.): «Ὁ Κομμικὸς» ἀπάντησις τοῦ Ψυχάρη εἰς ἄρθρον τοῦ κ. Χατζηδάκη ἐπιγραφόμενον «Διὰ τί εἶμαι δημοκρατικὸς, ἀλλὰ δὲν γράφω τὴν δημοτικὴν». Ὁ «Κομμικὸς» ἄρθρον γλωσσολογικὸν φυσικὰ, ὅπως κάθε τί σχεδὸν παῦ ἔγραψε, γράφει καὶ θὰ γράφῃ ὁ Ψυχάρης, ἔχει ὄλον τὸ χιοῦμορ, τὸ κέφι, ἀλλὰ καὶ ὄλην ἐκείνη τὴν γνωστὴν ὀξύτητα καὶ μαχητικότητα τοῦ σοφοῦ διδασκάλου. «Τὴ ζωὴ μου, γράφει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀρθρου τοῦ ὁ Ψυχάρης, τὴν πέρασα σχεδὸν ὄλην θυμῶνους, ἀγαναχτιάντας, φρονάζοντας, ἀπελπίζοντας, τραβώντας τὰ μαλλοκέφαλά μου, γιὰ τὸ τάδε καὶ τὸ τάδε ἄτοπο, γιὰ τὴν τάδε ἢ τὴν τάδε βροσιὰ τοῦ Χατζηδάκη. Μεγάλον μου τὸ λάθος! Ὁ σὺρ Χατζηδάκης δὲν εἶναι τραγικὸ, εἶναι κομμικὸ πρόσωπον. Ἐπρεπε νὰ γελάσῃ». Καὶ χωρὶς βέβαια νὰ εὐρίσκωμεν καὶ μεῖς «κομμικὸ πρόσωπον» τὸν κ. Χατζηδάκη, γελοῦμε ὡς τόσο μαζὶ μὲ τὸν Ψυχάρη μὲ ὅσα γράφει διὰ τὸν σοφὸν καὶ ἄσπονδον συνάδελφόν του.

—Καὶ εἰς τὴν «Πολιτείαν» ἐπίσης, (7ης τρ.) ἐδημοσίευσεν ὁ Ψυχάρης ἓνα ζωηρῶς, χιοιμοριστικώτατον ἄρθρον, μὲ τὸν τίτλον «Ἀγγελία».

—Εἰς ἓνα χρονογραφικὸν τοῦ τῆς «Πρωίας» ὁ «Ἀπόμαχος» ἀνέλυσε τὴν «Εὐα» τοῦ Ψυχάρη,

τὸ ὄρατον ὄνειρόδραμα τὸ ὁποῖον ἀπῆλθαν οἱ ἀναγνώσταί μας εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας». Σ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Τὸ προηγούμενον τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας», ἐνεκα τυπογραφικῆς ἀπεργίας, ὄχι μόνον καθυστέρησε δύο ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ ἐτυπώθη πολὺ βιαστικά, προπάντων τὸ τελευταῖον τυπογρ. φύλλον. Ἐκ τούτου μερικὰ χονδρὰ λάθη, τὰ ὁποῖα μὲ ἀπαρίαν εἰς ἀνοὶ ἀναγνώσταί μας, ὡς ἀσυνείθιστα εἰς τὸ περιοδικὸν αὐτό.—κ. **Ι. Κ.** Ἐνταῦθα. Ναι, εἰς τὸ κάτωθεν τῆς εἰκόνας γραμμῶν σονέττον, ὁ τελευταῖος στίχος λέγει :

Forse da morte, avto fama e riposo.
(Μὲ τὸ θάνατον θάξω φήμη καὶ ἀνάπαυσι). Ὁ Φίλοσοφος ὅμως ἄλλαξε πολλὰς φορὰς αὐτὸν τὸν περιφραστικὸν στίχον :

La morte sol mi dara fama e riposo.
(Μόνος ὁ θάνατος θὰ μοῦ δώσῃ φήμη καὶ ἀνάπαυσι).

Tu, Morte, mi darai fama e riposo (ἢ :
Morte, tu mi darai...) Τὴν παραλλαγὴν αὐτὴ εἶχε ὑπ' ὄψει ὁ Μαρτζώκης ποῦ μετέφρασε :

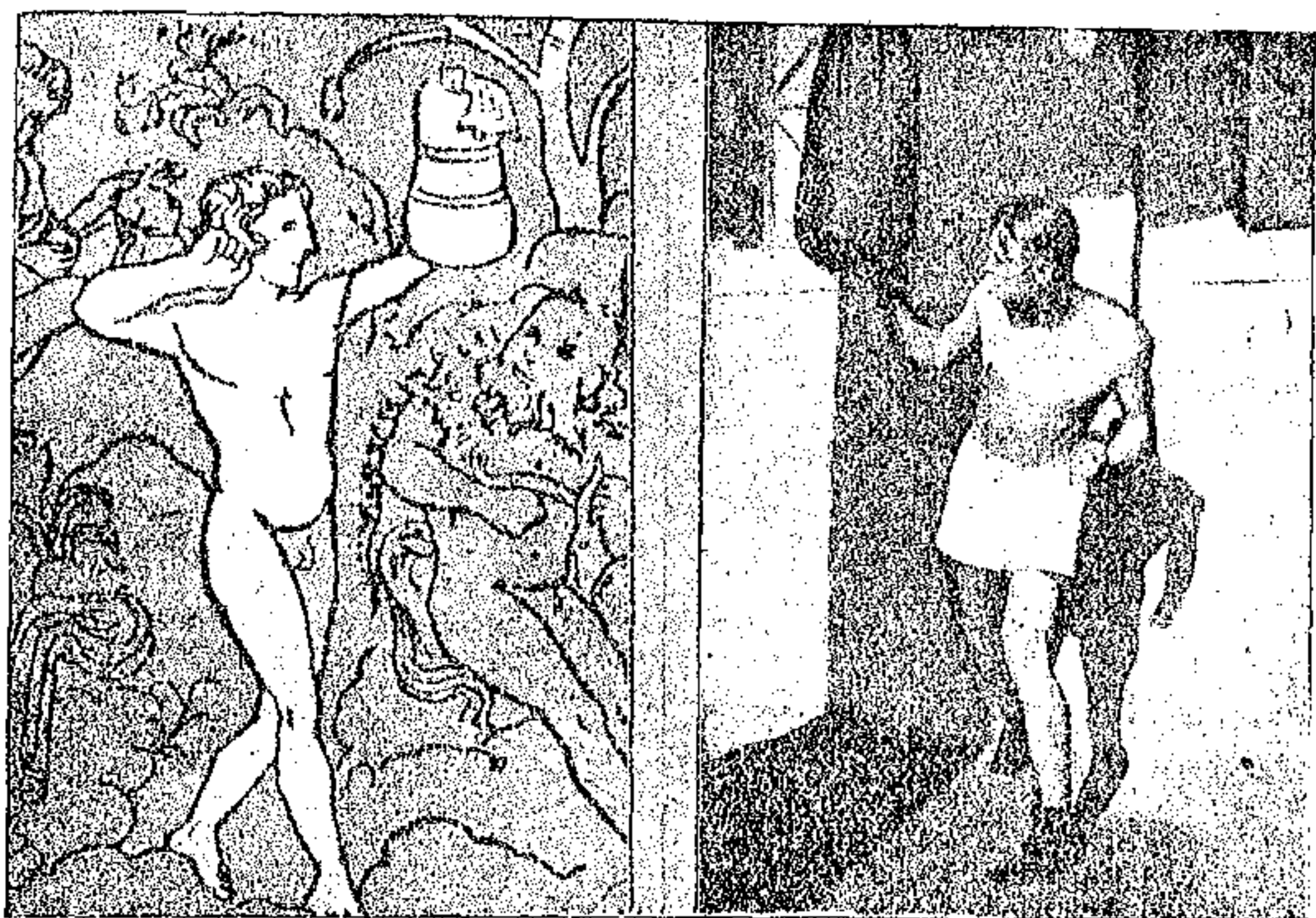
Σὺ δὰ μοῦ δώσῃς, Θάνατε, καὶ φήμη καὶ ἡσυχία.

κ. **Ἀγγ. Ποιμ.** Ἀλεξανδρούπολη. Δὲν ἀκούσατε ποτὲ διὰ τὸ στόρι τὸ προαιώνιον, τὸ κατάξερο, τὸ μισοφρονημένον, ποῦ βρῖσκουν εἰς τὰς Πυραμίδας, στοὺς τάφους μὲ τίς μούμιας ;... Ἦ βρῖσκουν, τὸ φυτεύουν καὶ φυτρώνει. Ἔτσι, λέγει ὁ ποιητὴς, καὶ ἡ γρηγορία. Ἐρχεται καιρὸς ποῦ τὴ θωροῖς γερασμένη, ὀλοτέλα μαρμαμένη, νεκρὴ διατηρεῖ ὅμως μιὰ ἱκετάδα ζωῆς, νιότης καὶ κάπ τε ὄραει μιὰ ματιά, ἢ ἓνα μῆνημα, ἢ μιὰ μελωδία, γιὰ νὰ ξαναβῆ. Ὁρατο καὶ ἄληθινά. Ξαναδιαβάστε τὸ τώρα νὰ τὸ ἴδῃτε καὶ σεις. Ὁπόσο σὰς συγγαίρομεν ποῦ «ἀπὸ τὴ γλώσσῃ καὶ ἀπὸ τὸν τόπον» ἐκρίνατε ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι «βαδυστόχματος καλλιτέχνης», ἀδιάφορο ἂν δὲν καταλάβετε ἀμέσως τί ἤθελε νὰ σὰς πεῖ.—καὶ αὐτὸ πάλι γιὰτί δὲν θὰ ἔτρεχε νὰ ξέρετε τοὺς σπόρους αὐτοῦ τῶν κίμων πτωχῶν ἰσχυρῶν.—κ.κ. «Πασχάλην», **Α. Ν. Κ.** Μοῦνα Βαῖνα, **Στ. Β. Ρ.**, **Φιφ-Κα.**, **Τάνταλον**, «Πρωτοχρονιάτικα Δῶρα», **Α. Ν. Φ.**, **Ἐδγ. Ι. Χαρ.**, **Χρ. Παπ.**, **Δ. Μελάρ**, **Μίχον Κάρυν**, **Ρίταν Μπ.**, **Τάκη Βαλασιδῆν**, **Κ. Γρηγορ.**, **Γιῶργον Θέμελη**, **Μήτσιον Καρ.**, **Ἐπ. Θεόφιλον**, **Ἰναχον**, **Σταντζόχοιρον**, **Α. Ρ. Μ.**, **Σωτ. Σωτ.** Ἐλήφθησαν ἐν τάξει. δ. **Ἀνικιαν Ρ.** Ἐνταῦθα. Ἀκατασχεύαστα ἀκόμα, ἂν καὶ μερικὰ θέματα δείχνουν ἀρκετὴν πρωτοτυπίαν. Ἡ «σέλλα» τοῦ βασιλόπουλου μῆκε τέτοια διὰ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Κι' ἐκεῖνο τὸ «τῶν ἐκδικητῶν» ἀνυπόφορο.—κ. **Γ. Κ. Ζ.** Θεσσαλονίκην. Ἐνθυμούμεθα ἀμυδρῶς ὅτι ἐλάβομεν κάτι τέτοιο. Δυστυχῶς, τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων ποῦ περιμένουν νὰ τὰ διαβάσωμεν (ἀφάνταστον πλῆθος) σὰς ὑποχρεῶναι νὰ περιμένετε.—κ. **Βασ. Ἀ.** Τίποτα, παιδιάτικο. Ἔχετε καιρὸ ἑσείς...—κ. **Γ. Φ. Μ.**, Θεσσαλονίκην. Ἡ πνευματικὴ ἰδιοκτησία προστατεύεται βέβαια ἀπὸ ἓνα νόμον, ἀλλὰ οἱ Ρῶμοι τὸν ἀγνοοῦν ἢ τὸν ἀρηγοροῦν. Ὁπόσο θὰ

ποῦμε πτόν συνεργάτην μας κ. Μιχ. Πετριδῆν ὅτι τὸ ποιήμα του «Ψυχὴ καὶ Πόνος» ἀνεδημοσιεύθη εἰς τὴν «Μακεδονίαν» σὰς ὡς... «Ἐννῆ Φιλολογία» καὶ διεσκευασμένον εἰς... πεζογράφου ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ!!—κ. **Στ. Δ. Κ.** Ἐνταῦθα. Τὰ ἐλάβομεν καὶ θὰ συμμορφωθῶμεν.—κ. **Ι. Μ. Κ.**

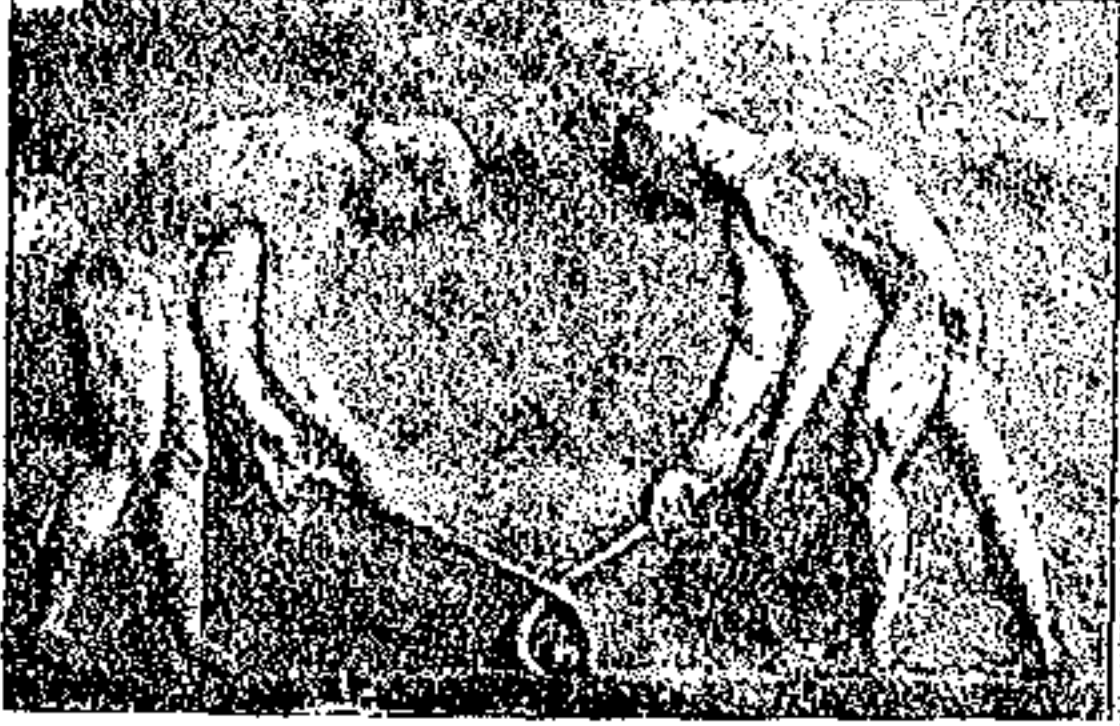
Ἐνταῦθα. Τὰς ἐλάβομεν καὶ ἐξαριστοῦμεν. Δυστυχῶς, ἡ μία ὁμοιάζει μὲ ἤδη δημοσιευθεῖσαν (νὰ μὴ βάζωμε ὄλον τὰ ἴδια θέματα) ἢ δὲ ἄλλη εἶναι πολὺ σκοτεινὴ. Ἀπὸ τὰ πρόσωπα π.χ. δὲν διακρίνεται τίποτα.—κ. **Παῦλον Φ.** Ἀρβοῦρον. Πολὺ καλὰ. Μερικὰ θὰ δημοσιευθοῦν.—κ. **Ἀβδελ-**

ΤΑ ΝΕΩΤΑΤΑ ΣΤΟΡ ΕΙΝΑΙ... ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΑ

Πολλοὺς αἰῶνας π. Χ., δέρματα ζῶων φουσκωμένα ἔχρησιμεύσαν διὰ τὴν ἐξάσκησιν πυγμαχῶν καὶ πλαισίων.

Ὅπως σήμερ ὁ πάγκος μὲ τὴν ἄμμόν χρησιμοποιεῖται στοὺς Μπόξερ διὰ νὰ ἐκασκῆται ἡ πλεγματικὴ τῶν δυνάμεις καὶ τέχνη.

Καὶ τὸ Νόκεϋ τὸ ἤθεσαν οἱ Ἕλληνες ! Ὁ ἀνάγλυφον αὐτὸ εἶναι ἀπὸ βάσιον Ἀθηναίης στήλης τοῦ 500 π. Χ.

Μία σκηνὴ ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἀγῶνας τῆς ἡοκκευγιστῆ τοῦ Βερολίνου. Ὑπάρχει καμμία διαφορὰ ;

Ἀρχαῖον ἀνάγλυφον, σκηνή ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἑλληνικῆς παλαιστῆρας.

Μία σκηνή ἀπὸ σημερινὸν ἀγὼνα Φούτ-Μπόλ εἰς τὸ Μόναχον.

Κολυμβητὴς ἀπὸ Αἰγυπτιακὸν τρωγλυφικόν, (3.000 π. Χ.).

Ἴδου καὶ τελευταῖος «ρεθμὸς» τῆς Κολυμβητικῆς (CRAWL 1912).

Ἰ ἀπὸ τῆς BERLINER ILLUSTRIRTE ZEITUNG

Λεσκουλον, Πάτρας. Ἐκάθομεν τὸ εὐγενικὸν τηλεγράφημά σας. Ἀλλὰ οὔτε ἡμεῖς ἦτο δυνατόν νὰ ἐλθομεν, οὔτε ἀντιπρόσωπον νὰ στείλωμεν. — Φίλον κ. Θ. Θεσσαλονίκην. Σὰς ὀρκίζομεθα ὅτι δὲν φοβούμεθα μὴ μᾶς ὑποσκελίσετε. Δὲν δημοσιεύομεν τὸ ἄρθρον σας, μόνον διότι δὲν τὸ θεωροῦμεν κατάλληλον διὰ τὴν «Νέαν Ἐστίαν.» — Φοῖβον Ἀπόλλωνα. Θὰ τὰ διαβάσωμεν καὶ θὰ σὰς γράψωμεν. — κ. Μιχαὴλ Κ. Διάκον, Πόρτ-Σαίτ. Ἔχετε δίκιο. Εἰς τὸ ἐξῆς θάναυγαίρωμεν καὶ τὸν ἐκδότην κάθε βιβλίου καὶ τὴν τιμὴν του. Τὸ «Ἡμερολόγιον τοῦ Κυνηγοῦ» εἶναι ἔκδοσις τοῦ Οἴκου Ζηράκη καὶ τιμᾶται δρ. 30. — Ἀλκιμάν, Ἐθνον. Τὸ ποίημά σας θὰ δημοσιευθῆ. «Ἀπὸ τὰ Ἰερά» μπορεῖτε νὰ μᾶς στείλετε κι' ἄλλα. — κ. Κ. Λεβέντην, Λάρισα. Ἀδυνατοῦμεν καὶ ἡμεῖς, δυστυχῶς, νὰ σὰς πληροφωρήσωμεν, διότι ὁ συνεργάτης ποὺ ἔγραψε περὶ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ἀπουσιάζει. Ἄμα ἐπιστρέψῃ, θὰ τὸν ἐρωτήσωμεν.

— κ. Κ. Σταμ. Ἐνταῦθα. Εὐχαριστοῦμεν, ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσο καθαρή. Μετὰ τὴν τσιγγογράφησιν καὶ τὴν ἐκτύπωσιν, δὲν θὰ διεκρίνεται σχεδὸν τίποτε. — κ. Ν. Λευκόν, Πάτρας. Ἡ ἰδέα καλὴ, οἱ στίχοι μέτριοι. Γενικῶς, ἡ ἔκφρασις ἔχει κατὰ τὸ ἀνώμαλον. Πάντως, ἀπὸ ἑνα μόνον μικρὸν ποίημα δὲν μπορεῖ νὰ κρίνῃ κανεὶς. — δ. Ἄθ. Ἄνερ. Κέρκυραν. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸ ὑπέροχον γράμμα σας. Ἐπρεπε νὰ σὰς ἀπαντήσωμεν καὶ ἰδιαιτέρως. Ἀλλὰ ποῦ καιρὸς! Μᾶς συγχωρεῖτε καὶ... μᾶς ξαναγράψετε. — δ. Σοφίαν Γ. Κ. Ἐνταῦθα. Ἐνδιαφέρουσα ἡ ὑπόθεσις, ἀλλὰ τὸ ὕψος ὀλωδιόλου ἀτεχνον. Πρέπει νὰ γυμνασθῆτε ἀκόμη. — Παρακαλοῦμεν καὶ πάλιν τοὺς συνδρομητὰς καὶ ἀναγνώστας μας νὰ μὴ μᾶς στέλουν τίποτε πρὸς κρίσιν ἐπὶ ἑνα μῆνα τουλάχιστον, ἕως ν' ἀναγνώσωμεν τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων ποὺ ἔχομεν λάβει.

Ἡ «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»